

Pitanje međunarodnog priznanja jugoslavenske države 1919. godine

Proglašenje ujedinjenja južnoslavenskih zemalja Austro-Ugarske sa Srbijom i Crnom Gorom u zajedničku „Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca“ predstavljalo je državnopravnu formulaciju stvarnog raspada dvojne monarhije kod nas i pobjede Srbije na svršetku prvog svjetskog rata. Zaključci „Veliike Narodne Skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slovensa u Banatu, Bačkoj i Baranji“, održane 25. XI 1918. u Novom Sadu, o priključenju Kraljevini Srbiji Banata, Bačke i Baranje (u granicama koje povuče — kako stoji u zaključku — „antantina balkanska vojska“ pod komandom generala Franše Deperea (Franchet d'Esperey) i Podgoričke skupštine, održane dan kasnije, o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom u jednu jedinu državu, s tim da tako ujedinjena stupi u zajedničku domovinu troimenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, prethodili su za nekoliko dana poznatoj adresi delegacije Narodnog vijeća SHS i odgovora regenta Aleksandra (Beograd, 1. decembra 1918). Njime je Aleksandar — u ime svog oca — proglašio „ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca“. Zbog toga je predsjedništvo Narodnog vijeća SHS objavilo 3. XII u Beogradu saopćenje, u kojem, između ostaloga, stoji da se u novoj jedinstvenoj jugoslavenskoj državi ima odmah organizirati zajedničko narodno predstavništvo kao privremena zakonodavna vlast, koja će ostati na okupu sve do saziva Ustavotvorne skupštine; da će do njena saziva ostati i zemaljske vlade (u Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu i Splitu), ukoliko pojedini resori ne prelaze u kompetenciju centralne vlade u Beogradu; da tim aktom od 1. XII 1918. prestaje funkcija Narodnog vijeća kao vrhovne vlasti na teritoriju bivše Austro-Ugarske, a da će i njegova administrativna funkcija prestati čim u Beogradu bude sastavljena jedinstvena vlada za cijelu državu.

Anticipirajući, Nikola Pašić je cirkularnom řbrzojavkom pov. br. 5420 (koja je preko Soluna stigla u srpsko poslanstvo u Londonu tek 23. XII)¹, kao ministar vanjskih poslova Srbije, upozoravao diplomatska predstavništva u inozemstvu da odmah spreme pečat i ostali kancelarijski materijal za korespondenciju s naslovom „Poslanstvo Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca“, a da to isto učine svi počasni konzuli i konzuli od karijere u rejonu pojedinog poslanstva. Materijal i pečat mogu odmah upotrebljavati za prepisku s Ministarstvom u Beogradu, s našim ljudima i ustanovama, dok će ih u prepisci s tamošnjim Ministarstvom vanjskih poslova i ustanovama početi upotrebljavati tek onda kada učine notifikaciju ujedinjenja, a tu će im notifikaciju poslati čim vlada bude sastavljena, što se očekuje svakog dana.

Poslije dužih međustranačkih pregovora i prolazne krize oko ličnosti designiranog predsjednika vlade (N. Pašića) bio je 20. XII objavljen ukaz o sastavu prve zajedničke vlade pod predsjedništvom Stojana Protića. U njoj je resor vanjskih poslova dobio dr Ante Trumbić, predsjednik Jugoslavenskog odbora u Londonu, koji se u to vrijeme nalazio u Parizu, očekujući da Mirovna konferencija započne rad. Protićeva je vlada, na sjednici 22. XII, između ostalog odlučila: da je prvi delegat Kraljevine SHS na Konferenciji mira Nikola Pašić, predsjednik ministarstva na raspoloženju, a da su članovi delegacije dr Ante Trumbić, dr Žolger, biv. profesor državnog prava, i dr Milenko Vesnić, poslanik u Parizu; da će s tim delegatima, koji će sudjelovati na sjednicama Mirovne konferencije, imati podjednaka prava u rješavanju i sastavljanju prijedloga za Konferenciju Mateja Boškovića, kralj. poslanik u penziji, dr Josip Smislaka, advokat i bivši narodni poslanik, te dr Otokar Ribarž, advokat i bivši narodni poslanik. Pored toga, vlada je odlučila da poslanstva i konzulati Kraljevine Srbije imaju promjeniti nazine i da će se ubuduće zvati poslanstva odnosno konzulati Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca.²

Zato je političko odjeljenje Ministarstva vanjskih poslova u Beogradu notom Pov. br. 5572 od 24. XII³ obavijestilo tamošnja poslanstva Francuske, Velike Britanije, Italije, SAD, Rusije, Grčke i Belgije da je sastavljena prva zajednička vlada i, zatim, navelo njen personalni sastav (predsjednik vlade: St. Protić; potpredsjednik: dr Anton Korošec; min. vanjskih poslova: dr A. Trumbić; min. unutrašnjih poslova: Svetozar Pribićević itd.). Međutim, u *međunarodnom* životu postojale su još uvijek „Kraljevina Srbija“ i „Kraljevina Crna Gora“

¹ Državni arhiv FNRJ (dalje: AFNRJ), A—J. M. Jovanovića-Pižona.

² Diplomatski arhiv Državnog sekretarijata inostranih poslova (dalje: DASIP), Političko odeljenje 1918, XV, Protićev cirkular svim članovima vlade od 10. XII 1918 (po starom kalendaru), br. 1.

³ DASIP, Političko odeljenje, 1918, XV.

sa kraljem Nikolom na čelu. Njih je niz država — u prvom redu velesile iz pobjedničkog tabora „Savezničkih i Udruženih sila“ — priznavao u tom času (decembar 1918) kao subjekte međunarodnog prava i nosioce međunarodnih odnosa. Formalno, s njima su te države i nadalje održavale diplomatske odnose, pa je stoga „Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca“ — stvorenoj ujedinjenjem, stapanjem tih dviju dotad samostalnih država sa južnoslavenskim zemljama bivše Austro-Ugarske — valjalo kao *državi* pribaviti međunarodno priznanje, jer aktom ujedinjenja 1. XII 1918. nije automatski utrнуло i *međunarodno* priznanje dano prije Srbiji i Crnoj Gori.⁴ Upravo to pitanje: da li, kada i kako priznati to novo državnopravno stanje kod nas, postalo je, u toku Pariške konferencije 1919. godine, značajno pitanje naše domaće, pa i međunarodne politike.

1.

Protić je 24. XII 1918. cirkularom poslao poslanstvima Srbije listu novih ministara⁵, a 27. XII obavijestio ih je dalje da je nova državna zastava trobojnica plavo-bijelo-crveno, horizontalno položena.⁶ Uputio im je i poduze „otvorenu“ cirkularnu brzojavku na francuskom jeziku (preko Soluna i Malte)⁷, u kojoj naređuje šefovima

⁴ O međunarodno-pravnom aspektu postanka jugoslavenske države poslije prvog svjetskog rata postoji opsežna literatura na našem i stranim jezicima (Holzer, Biscottini, Sagadin, Bauer, Chersi, Tomić, Dragić, Kaufmann, Danić, Perić, Rybarž, Fedozzi, Kostić, Subotić, Žolger, Schrems, Verdross, itd.), ali je najveći broj autora raspravlja o pitanju da li je „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca“ nova ili stara država. O *našoj* temi pisali su kod nas Slabodan Jovanović, Jovan Stefanović, Milan Bartoš i, nedavno, Dragoslav Janković. Sl. Jovanović, u svojoj raspravi *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Političke i pravne rasprave, knjiga druga, Beograd 1932, 299–300)*, u jednoj je rečenici dodiruje, nabrajajući neke države, koje su redom priznale novu državu. I J. Stefanović (*Ustavno pravo FNR Jugoslavije i komparativno*, Zagreb 1950, 146) spominje u dvije rečenice pitanje priznanja, ponavljajući ono što je o tome već bio iznio Sl. Jovanović. Opširnije su se tim problemom pozabavili Bartoš, a pogotovo Janković. U svom djelu *Međunarodno javno pravo* (I. knjiga, Beograd 1954, 209–211), Bartoš obrađuje to pitanje i pri tom zastupa slijedeće mišljenje: „Konačno priznanje ostalih velikih sila došlo je tek 1 maja iste godine, kada su izmenjena punomoćja s nemачkom delegacijom.“ U svojoj opsežnoj i dokumentiranoj monografiji *Društveni i politički odnosi u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca uoči stvaranja Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) (Istorija XX veka, Zbornik radova I, Institut društvenih nauka, Beograd 1959, 7–151)* Dragoslav Janković posvetio je tom problemu jedno kraće poglavlje.)

⁵ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.

⁶ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.

⁷ Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (dalje: A—JAZU), A—Jugoslavenskog odbora. Dr Janković (n. n., 10), spominje da je to učinjeno 25. XII pod Pov. br. 5624.

misija da obavijeste vladu kod koje su akreditirani da je specijalna delegacija, u skladu s odlukom središnjeg odbora Narodnog vijeća u Zagrebu kao predstavnika države svih srpskih, hrvatskih i slovenačkih zemalja, koje su prije pripadale bivšoj Austro-Ugarskoj, stigla u Beograd; da je 1. XII 1918. svečanom adresom proglašeno ujedinjenje cijelokupnog naroda srpskog, hrvatskog i slovenačkog bivše monarhije sa Kraljevinom Srbijom i da je regent proglašio stvaranje Kraljevine SHS; da je prihvatio regentstvo i da će formirati zajedničku vladu. Regent je 17. XII — stoji dalje u cirkularu — primio crnogorsku delegaciju, koja mu je saopćila odluku Velike crnogorske skupštine od 26. XI 1918. o svrgnuću kralja Nikole i njegove dinastije i o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom, što je sa zadovoljstvom i zahvalnošću primio na znanje.⁸ Sastavljena je i zajednička vlada za novu kraljevinu.⁹ Protić stoga naređuje da sva poslanstva, konzulati i druge misije Kraljevine Srbije odmah uzmu naslov: „Poslanstvo, konzulat i t. d. Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.“¹⁰

⁸ Talijanski je ministar inostranih poslova S. Sonino 6. januara 1919. javio da ga je britanska ambasada u Rimu obavijestila da su britanskoj vlasti poznate pojedinosti o koraku srpskog otpravnika poslova u Parizu kod crnogorske vlade kralja Nikole, izvršenog 28. XII prošle godine. Otpravnik je poslova, naime, izvijestio tu vlasti u Neiju da prestaju funkcije diplomatskog predstavnika srpske vlade zbog ostvarenog ujedinjenja Srbije i Crne Gore na temelju zaključaka Podgoričke skupštine. Crnogorska je vlast, tim povodom, uputila oštar protest — javlja Sonino. (*I documenti diplomatici italiani, Sesta serie, 1918—1922*, vol. I, Roma 1956, dok. 422, 787.).

⁹ U tekstu стоји pogrešно 21. umjesto 20. XII 1918.

¹⁰ Nota srpskog otpravnika poslova J. Simića u Vašingtonu o tome glasi doslovno ovako:

Washington, undated
(Received January 6, 1919)

M. Secretary: I am instructed by my Government to submit herewith the following communication:

In accordance with the decision of the Central Committee of the National Council of Zagreb which represents the State of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces within the boundaries of the former Austro-Hungarian Monarchy, a special Delegation has arrived at Belgrade on the 1st of December. This Delegation by one (a) solemn adress, presented to His Highness the Crown Prince, has proclaimed the Union of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces of the former Dualist Monarchy into one single State with the Kingdom of Serbia under the Dinasty of His Majesty King Peter and under the regency of the Crown Prince Alexander. In reply to this adress His Royal Highness the Crown Prince has proclaimed the Union of Serbia with the above mentioned independent State of Slovenes, Croats and Serbs into one single Kingdom: „Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes“. His Highness has accepted the regency and will form a common Government. On the 17th of December His Royal Highness the Crown Prince received in audience a delegation from Montenegro. This delegation has submitted to His Highness on the 26th of November the decisions of the Great National Assembly of Montenegro. By virtue of these decisions His Majesty King Nikolas I. and

Dotadašnji srpski poslanik u Londonu (Jovan M. Jovanović) — penzioniran u međuvremenu po kazni — odgovorio je Protiću 9. I 1919.¹¹ da je odmah izvršio gornju notifikaciju britanskoj vladii, no da nije dobio nikakav pismeni odgovor. Samo mu je usmeno rečeno da je priznanje nove jugoslavenske države stvar Pariške konferencije, a da će teškoće biti samo onda ako vladi ne pode za rukom da stabilizira stanje kod kuće. Po mišljenju poslanika, Talijani potajno i grozničavo rade na tome da spriječe stvaranje jedinstvene države. U pismu Trumbiću od istog dana¹² Jovanović je bio opširniji, povjeravajući mu sadržaj svog razgovora s lordom Kerzonom (Curzon), zamjenikom odsutnog britanskog državnog sekretara za vanjske poslove Balfura (A. J. Balfour) u Forin ofisu. Tom prigodom mu je govorio o priznanju u smislu uputstava iz Beograda i u razgovoru se osvjeđočio da „su (Englezi) simpatijama još uvek sa nama i da će Engleska učiniti sve što može za nas, ali, dobio sam određeni utisak da nemaju dovoljno vere u stabilnost novoga stanja, ili još tačnije, u sadašnju našu vladu. Vi ćete — piše Trumbiću — bolje znati tamo u Parizu i zašto“.

Francuski ambasador u SAD Ž. Žisran (J. Jusserand) uputio je državnom sekretaru SAD Robertu Lansingu, jednom od opunomoćenih delegata SAD na Pariškoj konferenciji, koja je trebalo da otpočne, 9. I 1919. u Parizu pismo¹³ u kojem javlja da je srpski poslanik u Parizu (Vesnić) izvršio notifikaciju o ujedinjenju francuskoj vradi i da je ona voljna priznati novu jugoslavensku državu ako američka, britanska i talijanska vlada žele učiniti to isto. Zbog toga pita Lassinga: što u tom pogledu namjerava vlada SAD? No, ako se pak če-

his dinasty have been declared destitute of all the rights upon (to) the throne of Montenegro and the Kingdom of Montenegro, united to Serbia under the dinasty of Karageorgevich, is included in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. His Royal Highness the Crown Prince has declared that He accepts with pleasure and thanks these decisions. A common government for the new Kingdom has been organized on the 21st of December (sic!). The Legations, Consulates and other Missions of the Kingdom of Serbia will be the Legations, Consulates and other Missions of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes.

Bringing the above to the knowledge of the United States Government, the Serbian Government is strongly convinced that their communication will be met sympathetically: The Union of all the nations of the Serbs, Croats and Slovenes in one single state, which results from the imprescriptible right of the people to dispose of their destiny.

I take (etc.)

Y. Simitch. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora)

¹¹ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića—Pižona.

¹² AFNRJ, A—J. M. Jovanovića—Pižona. Taj razgovor Kerson—Jovanović spominje i Drag. Janković, n. n., 11.

¹³ *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919, The Paris Peace Conference. Vol. II, Washington 1942, 345—346.* (dalje: FR, PPC).

tiri vlade potpuno ne slažu, bilo bi — po mišljenju ambasadora (vlade) — najbolje da odluku u tom pitanju prepuste Mirovnoj konferenciji.

Sutradan je Lansingu uputio i drugo pismo¹⁴ o eventualnom priznanju nove države i u njemu naveo da *britanska i talijanska vlada žele da to pitanje riješi Konferencija, a da se francuska vlast s time slaže [podvukao — B. K.]*. Istovremeno Žisran predlaže slijedeći nacrt odgovora na tu srpsku notu o priznanju: savezničke su vlade, primivši do znanja učinjenu im notifikaciju o ujedinjenju svih Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom Karađorđevića, prisiljene da jave srpskoj vlasti da ne mogu priznati političku promjenu izvršenu uoči Kongresa mira, koji je jedino pozvan da odluči o konačnoj dodjeli (sudbini) teritorija i stvaranju novih država, uzimajući u obzir situaciju i želje stanovništva. — Da li se Lansing slaže s takvim tekstom?

Lord Kerzon je istog dana (10. I) otposlao notu srpskom (a ne srpsko-hrvatsko-slovenačkom!) poslaniku u Londonu, u kojoj mu izražava svoje poštovanje i jednostavno potvrđuje prijem Jovanovićeve note od 4. I 1919. o izvršenom ujedinjenju.¹⁵ Ne znajući to, Protić je brzojavno (Solun 12. I)¹⁶ javio Vesniću u Pariz da bi mogao — u sporazumu s Pašićem i Trumbićem — da učini korak kod ambasadora SAD u Parizu, „da Amerika uzme inicijativu kod francuske vlade da se nova Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca odmah prizna. Francuska bi mogla za to lako pridobiti Englesku. Potrebno je podići autoritet nove vlade tim priznanjem i preseći sve intrige koje naročito uzimaju maha od dolaska talijanskih trupa u Crnu Goru“.

U Beograd je 11. I stigla brzojavka otpravnika poslova u Washingtonu Jevrema Simića¹⁷ kojom obavještava Ministarstvo (odnosno Protića kao Trumbićeva zamjenika) da je u Stejt departmentu (6. I) osobno predao notifikaciju o ujedinjenju i tom prigodom izjavio zahvalnost vlasti SAD što je pomogla da se Jugoslaveni oslobole.

Sutradan popodne (12. I) predstavnici velesila (SAD, V. Britanije, Francuske i Italije) održali su pripremni sastanak u kabinetu

¹⁴ FR, PPC, II, 346.

¹⁵ Ta je nota od 10. I 1919. glasila ovako: „Earl Curzon of Kedleston presents his compliments to the Serbian Minister [podvukao B. K.], and has the honour to acknowledge the receipt of Monsieur Yovanovitch's Note, № 1271, received on the 4th instant, stating that the Central Committee of the National Council at Zagreb has announced the union of the Serb, Croat and Slovene peoples of Austria-Hungary with the Kingdom of Serbia, that a similar declaration has been made by the National Assembly of Montenegro, and that the Prince Regent of Serbia has accepted these decisions and the Regency of Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes.“ (AFNRJ, A.—J. M. Jovanovića—Pižona).

¹⁶ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

¹⁷ DASIP, Političko odeljenje, 1918, XV, Simić—Protiću, br. 292.

francuskog ministra vanjskih poslova Pišona (S. Pichon) na Ke d'Orseju u Parizu¹⁸ i tom prilikom — pretresajući pojedine odredbe francuskog nacrtu poslovnika Konferencije — raspravili pitanje broja delegata pojedinih država. Pišon je pri tom upitao da li se slažu da velesile (tj. konkretno SAD, V. Britanija, Francuska, Italija i Japan) imaju po pet delegata. Šef britanske delegacije, premijer Lojd Džordž (D. Lloyd George) mu je odgovorio, da se slaže, ali je prigovorio onoj odredbi nacrtu koja malim ratujućim državama odobrava po tri delegata. Ako se to prihvati, sastanci će Konferencije postati pregomazni. Zato bi — po njegovu mišljenju — dostajala dva delegata. Predsjednik SAD i šef delegacije Vilson (W. Wilson) izrazio je u diskusiji mišljenje da je Sijamu dovoljan jedan, Belgiji, Grčkoj itd. dva, a Braziliji, kao većoj državi, tri delegata. Lojd Džordž je na to primijetio da je Belgija na prošlim sastancima bila uvijek zadovoljna jednjim predstavnikom. Bude li ih više, Konferencija će postati preglomazna. Zatim se osvrnuo na pitanje delegata britanskih dominiona i Pišon je — u diskusiji koja se o tome razvila — upozorio prisutne da bi takav postupak prema Belgiji — ukoliko prihvate mišljenje britanskog premijera — izazvao veliko nezadovoljstvo kod država poput Grčke, Srbije, itd., tih malih država koje su imale značajnu ulogu u ratu i pri tom pretrpjeli velike gubitke. No, veliki prigovor manjih ratujućih saveznika sastojao bi se u tome što ih se na taj način izjednačuje s onim državama koje su objavile rat a nisu uopće otpočele neprijateljstva, ili su samo prekinule diplomatske odnose. Zbog toga je predložio da te države — ako predstavnici misle, da su tri previše — imaju bar dva delegata. Talijanski ministar vanjskih poslova Sonino (S. Sonnino) ubacio je u diskusiju pitanje Crne Gore, upitavši da li će ona imati dva ili samo jednog predstavnika. Pišon mu je odgovorio da se sada principijelno diskutira o tome da li određene kategorije treba da imaju jednog, dva ili tri predstavnika. Na to je britanski premijer predložio, kao drugu metodu povlačenja razlika u statusu delegacija raznih država, učestalost prigoda na Konferenciji, u kojima se delegacije pozivaju na raspravljanje pojedinih pitanja. Na primjer, u pitanju osnivanja Lige naroda trebat će — po njegovu mišljenju — konzultirati sve male države, a države poput Srbije i Belgije, koje su zainteresirane u teritorijalnim pitanjima, pozivati češće nego druge. Državni sekretar SAD Lansing je na to upitao da li će delegati dominiona sudjelovati u raspravama o uređenju evropskih pitanja, a Lojd Džordž mu je odmah odgovorio da delegati dominiona imaju na to pravo jednako kao svaka američka ili izvanevropska nacija. Dominioni su žrtvovali nekoliko stotina tisuća ljudi u Evropi i imaju pravo da nešto kažu pri organiziranju budućeg mira. Vilson je upozorio da je u srcu sklon Srbiji i Rumunjskoj. Po njegovu mišljenju, tim bi državama trebalo dati više

¹⁸ FR, PPC, III, 482 i dalje.

delegata, bez obzira na princip, a Lojd Džordž je nadovezao da bi obujam njihova učešća u borbi trebalo da utječe na to pitanje. Dominion i Indija traže isto onakvo predstavništvo kao i države koje su u istoj mjeri pridonijele zajedničkoj pobjedi. Vilson je dodao da ne vidi razlog zašto se Sijam nalazi na popisu država, a s tim se mišljenjem složio i Lojd Džordž. Pišon je predložio da diskutiraju organizirano, tj. o svakoj državi posebno, i to prema slijedećoj shemi: 2 delegata za Belgiju, Grčku, Srbiju i Rumunjsku; po jedan za Portugaliju i Sijam. Balfur se pri tom založio za Portugaliju; Pišon je govorio u prilog Rumunjske (za 2 delegata), koja je — prema njegovim riječima — bila zaključila ugovor sa saveznicima,¹⁹ da bi ponovno — nakon što je bila prisiljena da prolazno obustavi neprijateljstva — postala saveznik. Balfur je odgovorio da nema ništa protiv takvog statusa Rumunjske u pogledu broja njenih predstavnika, ali ne želi da se obnovi svaka klauzula ugovora koji je Rumunjska prekršila potpisujući separatni mir sa centralnim vlastima.²⁰ Ne želi da joj priznaju sasvim isti položaj kakav je imala prije nego što je obustavila neprijateljstva. Sonino je na to postavio dva pitanja: 1) pitanje predstavništva Rumunjske, i 2) pitanje njenih ugovornih prava. Za ono što je pretrpjela — rekao je on — Rumunjska ima pravo na odgovarajuće predstavništvo, dok bi drugo pitanje (pitanje njenih prava) trebalo — po njegovu mišljenju — rezervirati za kasnije. To su ostali prihvatali, a Pišon je na to predložio po dva predstavnika za Kinu i Brazil, što su također prihvatali, no nisu se mogli složiti u pitanju broja delegata britanskih dominiona, te su to odgodili za kasnije. Prihvatali su Pišonov prijedlog da Poljska i Čeho-Slovačka (nove države) dobiju dva delegata, a po jednog sve male, teoretski ratujuće strane, te države koje su prekinule diplomatske pregovore, neutralne države ili „države u formiranju“.

Pišon je zatim obavijestio da je francuska vlada saopćenje srpske vlade, prema kojemu je Crna Gora postala dio ujedinjene jugoslavenske države pod dinastijom Karadordjevića. U isto vrijeme — nastavio je on — primljena je iz Podgorice vijest da se tamošnja Skupština složila da se Crna Gora ujedini sa Srbijom. Međutim, crnogorski kralj Nikola izjavljuje da odluka te Skupštine nije pravovaljana,²¹ pa se stoga činilo da je neka odluka nemoguća prije nego

¹⁹ To je tajni ugovor, koji su predstavnici Antante (V. Britanije, Francuske, Rusije i Italije) zaključili s Rumunjskom u Bukureštu 17/4. avgusta 1916. Vid.: B. Krizman i B. Hrabak, *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920*, Beograd 1960, 308.

²⁰ U Bukureštu, 7. maja 1918.

²¹ Nikola je uputio predsjedniku Vilsonu opširno pismo (Pariz, 7. januara 1919), u kojem patetično protestira „svom svojom snagom protiv tog skandala“. (FR, PPC, II, 362–365).

Treba pri tom podvući da su Francuzi bili oni koji su dopustili srpskoj Vrhovnoj komandi da njene snage uđu u Crnu Goru i Dalmaciju. To očito

što se sastane Konferencija. Takvo je bilo stanovište francuske vlade. Zbog toga iskrsava pitanje: da li Crnu Goru i nadalje smatrati posebnom državom, ovlaštenom da ima svoju delegaciju na Konferenciji?

Vilson je istakao da ga je akcija Srbije prema Crnoj Gori u izvjesnoj mjeri orijentirala protiv srpske vlade.²² Postupati onako kako je Srbija tamo postupala, primjenjujući silu, protivi se načelu samo-opredjeljenja. Iako mu situacija nije tačno poznata, ne bi ga iznenadio kad bi saznao da je kralj Nikola u pravu, a da Skupština u Podgorici nije bila pravilno izabrana. Srbija nije imala pravo da pošalje svoje vojne snage u Crnu Goru. Događaji proteklih nekoliko mjeseci učinili su ga gotovo pristašom Crne Gore. Stoga je odlučno za to da se uopće ne obaziru na srpske zahtjeve i da Crnoj Gori priznaju pravo na odjelito predstavljenstvo na Konferenciji.²³

Lojd Džordž je sa svoje strane podvukao da mu činjenice nisu jasne, ali je mišljenja da Crnoj Gori treba priznati pravo da iznese svoje stanovište prije nego što donešu odluku o tome da li joj treba priznati posebnu delegaciju. U tom pitanju nije protusrpski raspoložen, ali misli da bi trebalo prije utvrditi činjenice.

Vilson mu je odgovorio da je protusrpski orijentiran u tom pitanju zato što nijedna zemlja nema prava da prigrabi u svoje ruke samoopredjeljenje druge koje zemlje. Upitao je tko bi imenovao predstavnike Crne Gore na Konferenciji, jer se vlada „de facto“ ne-sumnjivo nalazi u rukama Srba i nije kvalificirana da zastupa suprotno stanovište. Kralj Nikola, koji se nalazi u Parizu, teško da bi

proizlazi iz sljedećeg telegrama Ž. Balugdžića predsjedniku vlade Pašiću (Solin, 25. IX 1918 — London, 26. IX 1918 — po starom kalendaru): „Lično za predsednika ministarstva. Smatrajte kao strogo poverljivo. Glavni komandant kaže mi danas da će ići u četvrtak kod Naslednika Prestola utvrditi nov plan za operacije. On misli prema tome planu metnuti srpske trupe na levo krilo kako bi one ulazile u Dalmaciju i Crnu Goru. Kaže mi u poverenju strogom da je tražio iz Pariza upustva kako će postupati zbog raznih struja talijanske i crnogorske koje su počele da se osećaju. Odobrili su mu pustiti srpske trupe na tu stranu i zatvoriti oči tako ako bi bilo protesta od Talijana i Crnogoraca zbog kakve akcije političke on bi mogao baciti odgovornost na Srbe ističući kako oni ne slušaju njegove naredbe. On bi zadovoljio se u slučaju tom kakvim prividnim protestom, koji bi uputio našoj Vrhovnoj Komandi. On misli da će operacije na toj strani ići lako ali da će biti teže u pogledu političkom. Balugdžić“ (AFNRJ, A—J. Jovanovića—Pižona).

²² Frano Cvjetiša, novinar i član Sekcije za štampu delegacije SHS na konferenciji, obavijestio je Trumbića 18. I 1919. da je toga jutra razgovarao s francuskim publicistom A. Govenom (A. Gauvain) i da Goven pita što se to ovih dana dogodilo u Crnoj Gori, jer je Vilson jako ogorčen na Srbe. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

²³ Američka je delegacija u početku Konferencije bila uopće jako sklona kralju Nikoli [pukovnik Hauz (House), na primjer]. Zato se i Vilson u to vrijeme zalagao za nj.

mogao dati više nego da prikaže osobnu stranu cijelog pitanja.²⁴ Stoga, iako mu je jasno da Crna Gora mora imati svoje delegate, nije mu jasno kako i na koji način da se do njih dode.

Balfur je dodao da uopće nema jasniju sliku o tome kada i kako je došlo do ulaska Srba u Crnu Goru, a Sonino mu je spremno „objasnio“ da je do toga došlo neposredno nakon primirja. Srbi su ušli u Crnu Goru i suprotstavili se svakoj istovremenoj akciji s talijanske strane. Da bi izbjegli borbe između saveznika, Talijani su se držali postrani od Cetinja. Pokret za priključenje Srbiji vode Srbi, no u Crnoj Gori postoji i druga stranka, koja je pristaša stvaranja jugoslavenske države, ali na federalističkoj bazi. Njemu (Soninu) nije moguće da pruža podršku vladu u Beogradu, koja je poduzela takvu akciju. Bit će uvijek predstavnika protivne strane u redovima delegata Srbije, pa ako crnogorski kralj Nikola i imenuje svoje delegate, druga strana neće zbog toga biti slabije zastupana na Konferenciji. U Crnoj Gori je došlo do većih nemira kao reakcija na akcije Srbije i upućivani su pozivi za pomoć.²⁵ To predstavlja — prema nje-

²⁴ Wilson je 11. I 1919. obavijestio R. Lansinga o želji kralja Nikole da ga lično posjeti. Zbog toga traži Lansingovo mišljenje da li bi bilo oportuno da primi posjetu. Lansing je odgovorio Predsjedniku da to ne bi bilo preporučljivo zbog stava savezničkih vlada prema Nikoli. (FR, PPC, II, 370.)

²⁵ Vojni izaslanik Srbije u Parizu (gen. Dušan Stefanović) primio je o tome slijedeću depešu (Krf, 12. I — Pariz 13. I 1919. po novom):

„2 Januara po novom kalendaru Jovan Plamenac, predsjednik Ministar, zet popularnoga... partizana, uspeo je da prevari ljudi i stvoriti 19 (?) protiv sadašnjega stanja u zemlji. Pod izgovorom da radi za Jugoslove i samo da svrgne vladu, on radi na uspostavljanju zasebnog inžinjerskog polu-batajona (!?) pod krajnjem Nikolom.

Agenti talijanski pomagali su ih. Ovaj pokret obustavljen je bez prolivanja krvi. Na Cetinju bilo je borbe oružjem juče i danas. Može se kazati da je sve svršeno. U zemlji celoj vlast red, a u okolini biće potpuno uspostavljen za dan dva. Ljudi prevareni napustili pobune koji se i kao lopovi boje suda. Izvršena mnoga hapšenja.

Na ljude napadnute pucali. Intervencija saveznika nije potrebna, šta više to bi ohrabrillo pobunjenike. Skrećem Vam pažnju na rad talijanskih agenata, oslanjajući se na iskaze oficira, francuskin, koji se nalaze u Crnoj Gori i Skadru.

Broj pobunjenika jedva do danas do hiljade, ali sad su razbijeni i oni su ostavili svoje šefove. Pravi su šefovi Jovan Plamenac i... Plamenac napušten od njegovih pobegao je prema Skadru. Jovan verovatno pobegao Italijanima za Italiju, a drugi Jabučani su uhapšeni.

Molim izvestite saveznike da je to rezultat akcije biv. kralja Nikole i talijanskih agenata.

Cetinje 7. Januara 1919. god. Andrija Radović. Pukovnik Rekalić. (A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.)

Gen. Stefanović je tu depešu pod Pov. br. 13 16. I 1919. dostavio delegaciji na upotrebu, dok je Protić o tim događajima u Crnoj Gori obavijestio delegaciju tek 11. II 1919. (Beograd — Solun 9. II., br. 1206). Taj se Protićev telegram nalazi u: A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.

govim riječima — slab početak vladavine novog poretka nakon svršenog rata!

Vilson je predložio da donesu zaključak da Crna Gora ima pravo na vlastitu delegaciju na Konferenciji, ali da ne donesu nikakvu odluku o tome kako je valja odrediti. Pišon je na to postavio pitanje kome da upute poziv na Konferenciju, a Lojd Džordž je predložio da sa Crnom Gorom postupaju kao s državom iz kategorije „država u formiranju“, s tim da Sonino govori u njeno ime!

Međutim, Sonino je taj prijedlog britanskog premijera popratio prigovorom. Netko je morao — nastavio je Lojd Džordž — izložiti ministru Soninu stanovište Crne Gore i njoj treba pružiti priliku da izloži Konferenciji svoje stanovište.²⁶ Pri tom ne bi trebalo previše pedantno ispitivati kredencijal osobe koja bi je predstavljala. Vilson se s tim mišljenjem nije mogao složiti, tvrdeći da je važno da to čini netko tko zaista predstavlja Crnu Goru, a Balfur je izrazio mišljenje da to pitanje ne bi trebalo rješavati odjelito od pitanja o tome kakvu će delegaciju imati jugoslavenska država. Vilson je pri tom upozorio da je Crna Gora kao država starija od Srbije, i stoga je mogu odijeliti od Jugoslavije²⁷ Neki od drugih dijelova Jugoslavije govore isto, naime da Srbija nastoji da njima zagospodari, a ne da se s njima združi. No, budući da do sastanaka neće doći odmah, a događaji su neprekidno u toku, mišljenja je da je potpuno suvišno učiniti više od principijelne odluke: da se Crnoj Gori priznaje pravo na delegaciju na Konferenciji. Lansing je upozorio da SAD priznaju vladu kralja Nikole, a Sonino se stao braniti od primjedbi britanskog premijera,

²⁶ Predstavnik Crne Gore (general A. Gvozdenović) izložio je stanovište crnogorske vlade kralja Nikole na sjednici „Vijeća desetorice“ Konferencije 5. III 1919. Zanimljivo je da Vijeće nije uopće ništa o tome raspravljalo, pošto je saslušalo ekspose crnogorskog predstavnika, ali kasnije je Vilson, 7. V 1919, obavijestio kolege u „Vijeću četvorice“ (krnjem, bez predsjednika talijanske vlade Orlanda), da je primio novi zahtjev crnogorske vlade da bude predstavljena na konferenciji i predložio im da donesu odluku o tome jednom zasvagda. Deset dana kasnije odgodili su je ponovno, ali je Vijeće, međutim, prihvatio formulu: „Jugoslavija“, kojom je obuhvaćena i Crna Gora, ističući na taj način da je pitanje riješeno (zaključak br. 482 od 17. V 1919). Predsjednik crnogorske vlade Plamenac uputio je 26. septembra 1919. notu Konferenciji, kojom prijeti da će njegova vlada zaključiti separatni mir s Njemačkom, Austrijom i Bugarskom. Vijeće je 1. decembra 1919. jednoglasno zaključilo da uopće ne odgovara na tu notu (zaključak br. 1521 od 1. XII 1919). Tako je „crnogorsko pitanje“ za Konferenciju bilo skinuto s dnevnog reda.

²⁷ Vilson je u razgovoru s Orlandom 30. januara 1919. spominjao tri jugoslavenske države (Srbija, Crna Gora i država austrougarskih Jugoslavena) i rekao da Jugoslavija može biti podijeljena na jedan, dva ili tri dijela. Spreman je da dvije jugoslavenske države uđu u Društvo naroda, a ako odluče da je podijele na tri dijela, onda bi bio za to da najzaostalija i najslabije razvijena među njima dođe pod upravu (mandat) Društva naroda. (David Hunter Miller, *My Diary at the Conference of Paris*, vol. IV, New York 1924, 341–43, dok. 268.).

navodeći da mu nitko nije izložio crnogorsko stanovište i da ono što je rekao zna iz vlastitog iskustva. Upozorio je da je Crna Gora znatno starija država od Srbije. Ona je stoljećima odolijevala Turcima; sudjelovala je u svjetskom ratu u cilju da pomogne Srbiji i da očuva svoju vlastitu nezavisnost. Veliki broj Crnogoraca nastavio je borbu; željeli su da Talijani formiraju posebni bataljon, a neke su upućivali u Solun da se priključe srpskim jedinicama. Slaže se s predsjednikom Vilsonom da Crnoj Gori treba priznati pravo na predstavništvo i predlaže da SAD u međuvremenu pošalju u Crnu Goru jednog predstavnika da utvrdi pravo stanje stvari, budući da se sada ne puštaju vijesti iz Crne Gore, a ne dopušta se ni savezničkim snagama da idu tamo. Klemanso (Clemanceau) je skrenuo pažnju da Vilson — ako to želi — može tamo poslati misiju bez ikakvog posebnog ovlaštenja od strane država koje su sa SAD udružene, na što je Vilson odgovorio da bi poslao nekoga, samo ne u svojstvu službenog predstavnika Konferencije.²⁸ S tim se Lojd Džordž u potpunosti složio, ali je istovremeno upozorio da bi bilo izvanredno uvredljivo za jednog saveznika ako bi neki narod, formalno ili neformalno, izrazio na Konferenciji mišljenje da bi u Crnoj Gori trebalo provesti istragu. Zbog toga su na kraju donijeli slijedeći zaključak: odlučeno je u principu da Crnoj Gori pripada pravo da bude zastupana na Konferenciji; međutim, pitanje o tome kako imenovati njene delegate mora zasad ostati otvoreno.²⁹

Prema tome: velesile su tako pitanje priznanja jugoslavenske države ostavile neriješeno!

Predstavnici velesila — na sastanku 13. I³⁰ — donijeli su odluku da će prva plenarna sjednica Mirovne konferencije započeti u subotu 18. januara 1919. u 14.30 sati, a Pašić je istog dana poslao Protiću (vrlo hitno, lično povjerljivo) brzopis (br. 15),³¹ u kojojjavlja da su dan ranije delegati velesila odlučili da se smanji broj delegata, i to tako da Srbija dobije dva delegata, dok je priznanje Kraljevine

²⁸ Td je i učinio (misija kapetana Džemsa Brusa [James Bruce] sa zadatkom da promatra političke, ekonomске i vojne uvjete u Crnoj Gori). General Franše d'Epere predvodio je savezničku anketnu komisiju u Crnoj Gori i u svom završnom izvještaju (Podgorica, 8. II 1919) naveo: da su svi Crnogorci za ujedinjenje sa Srbijom i da ne žele povratak bivšeg kralja, kojega smatraju izdajicom; da u zemlji vlada red, itd. (Vidi taj izvještaj: *La Question monténégroise, Rapports et Documents*, Paris 1919, 36.) Protić je depešom br. 1922, izvijestio poslanstva (Solun 23. II — London 25. III 1919) da je i američka misija u Crnoj Gori veoma pozitivno ocijenila situaciju. (AFNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.)

²⁹ Prema drugom zapisniku te sjednice, Vilson je na pitanje da li SAD priznaju crnogorskog kralja odgovorio pozitivno, a Balfur je na to dodao da ga britanska vlada i plaća. (FR, PPC, III, 504.)

³⁰ FR, PPC, III 538.

³¹ DASIP, Arhiva Delegacije, I/14 (Pašićev koncept). Depeša je bila eksperdirana tek 15. I 1919.

SHS rezervirano za kasnije. „Usled ovoga rešenja — javlja Pašić — mi smo se danas pre podne sastali da većamo da li treba preduzeti kakav korak kod Saveznika Velikih Sila ili čekati da nam se rešenje zvanično saopšti, pa onda reagirati — pa smo se složili na ovo:

Da izvestimo našu Vladu šta je rešeno, i da joj kažemo da smo složni u tome da treba izjaviti svoje nezadovoljstvo na takvo rešenje, koje se nam čini nepravednim. Pa šta više možemo uložiti i protest protiv takvog rešenja. U svakom slučaju ne smemo čutati i preći preko takvog rešenja, nego moramo izjaviti svoje negodovanje. Mi Vas molimo da nas ovlastite da učinimo taj korak, ali u isto vreme javljamo vam da ćemo izjaviti svoje nezadovoljstvo ako se odgovor zadocni, jer držimo da ne smemo čutati i primiti saopštenje bez davanja izraza našem nezadovoljstvu.

Pored toga mi se moramo rešiti, ko će nas zastupati na kongresu, ako se ostane pri tom rešenju da budemo imali samo dva predstavnika. Koj će od nas trojice otpasti? Trumbić položiće sutra zakletvu na vernošć Kralju Petru i zakonima našim.³² On se smatra da je naš podanik od onoga vremena od kad je proglašeno i primljeno jedinstvo.

Rešili smo takođe da Vesnić ode odmah posle podne u Ministarstvo spoljnih poslova i da se izvesti tačno kakvo je rešenje i da odmah usmeno izjavi da mi nismo zadovoljni s takvim rešenjem.

Isto tako nismo zadovoljni što nisu priznali naše ujedinjenje, nego su ga ostavili da docnije reše. Jer kad priznaju Poljsku i Češku, onda je logično da moraju priznati i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, jer je država naša sformirana, i kao takva već radi.

Ako bi naši Veliki Saveznici ostali pri svom rešenju, onda neki naši misle da ne bi trebalo uzeti učešća u rešavanju Konferencije? — Držimo da bi takvo držanje neumesno bilo, jer bi time samo otežali naš položaj. Neki pak drže da je takvo rešenje doneto zbog toga, što smo primili Crnu Goru u sastav naše države, a njen kralj protestira. Po mome mišljenju Italija nije zadovoljna sa celom našom politikom i ona protestira i pravi smetnje kod naših Saveznika, a ovi da joj se ne bi zamerili, popuštaju i ako nisu saglasni s njom. Pravo raspoloženje naših saveznika saznaćemo kad dođe naše pitanje na rešavanje.

Prva sednica konferencije, u kojoj će pozvane biti i male države biće u subotu iduću.“

Delegacija SHS raspravljala je 15. I prije podne³³ o rješenju predstavnika velesila (da se na Konferenciju pozovu *dva* predstavnika Srbije i da se pitanje priznanja rezervira za Kongres mira).

³² Trumbić je kao ministar položio zakletvu vjernosti kralju Petru u Parizu 15. januara 1919.

³³ DASIP, Zapisnici Delegacije, sjednica od 15. I 1919 (Krizman-Hrabačak, n. d., 22–24.)

Trumbić je tom prilikom predložio nacrt note kojom delegacija protestira protiv tih odluka velesila. Međutim, razvila se diskusija, u kojoj su osobito Pašić i Vesnić iznijeli razne prigovore predloženom nacrtu, pa su stoga delegati na kraju zaključili da se o tom odgovoru raspravlja kad stigne službeni poziv Konferencije.

Vesnić je tog istog dana odgovorio Protiću na njegovu već poznatu brzjavku od 12. I (o koraku kod američkog ambasadora radi priznanja) i – sigurno u suglasnosti sa šefom delegacije Pašićem – upozorio vladu da „nije savetno insistirati na pitanju o priznanju. Položaj treba utvrđivati delima. Ako bi energičnije navaljivali mogli bi izazvati diskusiju baš zbog Crne Gore“.⁸⁴

Predstavnici velesila su tog dana⁸⁵ – raspravljajući iznova o poslovniku – debatirali o pitanju broja delegata. Pišon se zauzimao da Srbija dobije tri delegata; Balfur je govorio u prilog Portugalije, a i Sonino, koji je pri tom izrazio mišljenje da Portugaliji pripada isti status kakav imaju Belgija, Rumunjska, Grčka i Srbija, pa da svi dobiju ili po dva ili tri delegata. Pišon je predložio da i Belgija i Srbija dobiju tri, a Portugalija i Grčka po dva, ali se tome usprotivio Lojd Džordž. Na kraju su prihvatali nacrt poslovnika, koji Srbiji odobrava samo dva delegata.

Tako je Vesnić, *kao poslanik Srbije*, dobio službeni Pišonov poziv (od 15. I) na prvi plenarni sastanak Konferencije, i to za *dva delegata Srbije!* Delegacija je prvo o tome vijećala⁸⁶ i Pašić je zatim uputio Pišonu notu u kojoj potvrđuje prijem tog poziva na plenarni sastanak. Pri tom mu je pomenuo svoju notu, u kojoj je saopćio francuskoj vlasti činjenicu o formiranju zajedničke srpsko-hrvatsko-slovenačke države i vlade, pa je upozorio da dosljedno tome na Konferenciji može sudjelovati samo *nova država*, koja je došla na mjesto bivše Srbije. U Beogradu su bila imenovana četiri delegata i Pašić je prisiljen da izrazi žaljenje zbog odluke velikih sila o broju delegata Srbije. Ukoliko ne bi tu nepravdu mogli prije ukloniti, delegacija sebi pridržaje pravo da to pitanje iznese na prvom sastanku Konferencije, na koji će otići on kao šef delegacije i ministar vanjskih poslova A. Trumbić.⁸⁷

Protić je, u opširnoj brzjavci upućenoj osobno ministru Trumbiću 16. I⁸⁸, naveo i vo: „Naša nova država notifikovala je svima saveznicima i neutralnim vladama i tražila njeno priznanje. U tom pravcu stalno radimo i da nije Italije ona bi vrlo verovatno do sad bila priznata. Italija čini smetnje i za Crnu Goru, tj. za priznanje da je i Crna Gora sastavni deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

⁸⁴ A-JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁸⁵ FR, PPC, III, 546 i dalje.

⁸⁶ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica od 16. I 1919, pod III (K r i z - m a n - H r a b a k, 24–25.)

⁸⁷ A-JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁸⁸ A-JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

Kraljevina Srbija ne postoji ni državnopravno ni međunarodno po našem mišljenju, ali dотle dok ne bude priznata međunarodno nova Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, sile svakojako računaju za Kraljevinu Srbiju kao međunarodni faktor.“

Pišon je u Parizu na sastanku predstavnika velesila 17. I poslije podne³⁹ izvijestio da je povodom odluka o broju delegata primio dva protesta, i to Belgije i Srbije, pa se o tome u Vijeću razvila diskusija. Klemanso se odlučno zauzeo u prilog revizije prvobitne odluke, pomenući između ostalog i stradanja i patnje Srbije u ratu, dok je Sonino upozorio da će Srbija vjerojatno vrlo brzo imati pravo na još kojeg delegata, i to kad jugoslavenska država bude priznata. Pišon je odvratio da u tom pitanju nije sadržano i pitanje priznanja Jugoslavije. Protest, što ga je primio, dolazi od srpskog poslanika g. Vesnića, koji ga je obavijestio da mu piše kao predstavnik Srbije (!) a ne srpsko-hrvatsko-slovenačke države. Pišon skreće pažnju da je bio donesen zaključak da se pitanje priznanja jugoslavenske države prepusti Konferenciji (Kongresu mira). Stoga sada imaju pred sobom samo Srbiju. Vesnić se u pismu žali na premali broj delegata i na činjenicu što su velike sile donijele tu odluku a da se nisu obratile vlasti u Beogradu. Zbog toga Pišon postavlja pitanje da li pristaju da Belgija i Srbija dobiju po tri predstavnika. To su na kraju i prihvatali, pa je francusko Ministarstvo vanjskih poslova (generalni sekretar Konferencije Ditasta) odmah obavijestio Vesnića.

Na prvi plenarni sastanak Konferencije 18. I 1919. (tzv. Konferencije za preliminare mira) pošli su Pašić, Trumbić i Vesnić kao delegati Srbije. Za velikim stolom Konferencije sjedili su, pored ostalih, i predstavnici priznatih novih država: Poljske i Čeho-Slovačke, a mjesto određeno za Crnu Goru ostalo je prazno. Ono što je Konferencija podijelila novim državama, proizašlim iz rata i raspada Austro-Ugarske: Poljskoj i Čeho-Slovačkoj (kolektivno priznanje), ostalo je iz političkih razloga uskraćeno „Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca“.⁴⁰

2.

Trumbiću je Stevan K. Pavlović — njegov šef kabineta — 17. I 1919. sastavio koncept saopćenja kojim Trumbić obavještava ministre vanjskih poslova da mu je kralj Petar povjerio resor vanjskih

³⁹ FR, PPC, III, 601 i dalje.

⁴⁰ On the 18th January the representatives of Poland and Czechoslovakia were admitted to the first Plenary Session of the Conference. The formal recognition of their existence by this solemn act was of great importance, but Italian opposition prevented recognition from being extended to the Serb-Croat-Slovene State, whose representatives took their seats simply as Serb delegates, and were not recognized until the 1st May. (H. W. V. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris*, vol. IV, London 1921, 131).

poslova u prvoj vladi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Zbog toga hita da svoje kolege uvjeri u osjećanje tople simpatije koje gaji kako on prema njima osobno tako i njegov narod prema velikim i savezničkim narodima, koje ti ministri predstavljaju. Zbog toga ga ispunjava zadovoljstvom činjenica što mu se, eto, pruža prilika da uspostavi osobne službene odnose s njima, i on računa s njihovom pomoći pri ispunjenju teškog zadatka koji mu je povjeren. Trumbić je ponešto korigirao Pavlovićev koncept sastavljen na francuskom jeziku⁴¹ i zatim (18. I) otposlao to saopćenje ministarstvima vanjskih poslova Francuske, V. Britanije, Italije, SAD, Belgije, Portugalije, Španjolske, Švedske, Danske, Norveške, Holandije, Grčke, Švicarske, Japana, Ceho-Slovačke, Poljske i kardinalu-državnom sekretaru Vatikana.

Pišon je brzojavkom⁴² 20. I odgovorio Trumbiću — i to kao ministru vanjskih poslova *Srbije*, a ne *Kraljevine SHS!* — potvrđujući prijem gornje note. U svom je odgovoru dao obećanje da će se truditi da odnosi između njihove dvije zemlje budu prožeti prijateljstvom, što je, po njegovu mišljenju, i neophodno potrebno za njihovu zajedničku budućnost ispunjenu blagostanjem. Sretan je što mu se na taj način pruža prilika da stupi u osobne odnose s Trumbićem.

Istog je dana stigla u Pariz brzojavka delegata srpske vlade u Vatikanu dr Luje Bakovića (upućena posredstvom poslanstva u Rimu⁴³), u kojoj javlja Trumbiću da je od Vatikana na notu o ujedinjenju i stvaranju kraljevine SHS primio 19. I odgovor br. 86243 od 18. I., koji glasi: „Hitam da potvrdim vašoj ekselenciji prijem interesantne note broj 729 od 8. ov. meseca i da vam zahvalim na saopštenju koje ste mi učinili u pogledu skorašnjeg događaja u Srbiji. Kardinal Gaspari.“⁴⁴

Talijanski ministar vanjskih poslova Sonino, u telegramu ministru vanjskih poslova *Srbije* (!) Trumbiću 20. I zahvalio se na poslatom telegramu o imenovanju za ministra. Taj mu je telegram bio

⁴¹ Taj „avviso“ glasi ovako: „Appelé par la confiance de mon Auguste Souverain S. M. le roi Pierre à la direction des Affaires Etrangères dans le premier gouvernement du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes je m'empresse d'exprimer à Votre Excellence les sentiments de sympathie chaleureuse qui m'animent à votre égard ainsi que ceux de toute ma patrie pour la grande nation amie et alliée dont vous dirigez la politique extérieure.

C'est avec une intime satisfaction que je me flatte d'entrer en relations officielles avec Votre Excellence et je compte sur votre appui pour accomplir la lourde tâche qui m'incombe avec mes nouvelles fonctions.“ (DASIP, fasc. „Arhiva Kabineta Ministra inostranih poslova 1918–1919“ pov. br. 30).

⁴² A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁴³ A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁴⁴ Vatikanski državni sekretar (kardinal P. Gaspari) odgovorio je i Trumbiću rezervisano i neodređeno, depešom od 24. I 1919. i zahvalio na ljubaznom telegrafskom obaveštenju o imenovanju za ministra. (A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.)

poslat iz Rima i u tome leži razlog što kasni s odgovorom. Uvjerava ga da će se truditi da odnosima između obiju zemalja dade pečat prijateljstva, što smatra neophodnim za njihovu zajedničku budućnost i napredak.⁴⁵

Savjetnik španjolske ambasade u Parizu Bernardo Almeida posjetio je tog istog dana Trumbića⁴⁶ da mu u ime ambasadora, navodno spriječenog da osobno dođe, predaje usmeni odgovor španjolskog ministra vanjskih poslova na Trumbićev brzjavni „avviso“ o preuzimanju dužnosti ministra vanjskih poslova Kraljevine SHS. Ministar se raduje što će tako moći stupiti u službene odnose, ali žali što Trumbiću zbog još *nepriznatog* ujedinjenja ne može dati pismeni odgovor.

Protić je Pašiću, na brzjavku br. 15. od 13. I, dostavio odgovor (Solun, 20. I — Pariz, 22. I 1919⁴⁷), a taj u cijelosti glasi: „Primio sam Vaš telegram br. 15. On je učinio na kabinet težak utisak. Odobravamo i preporučujemo izraziti naše negodovanje i nezadovoljstvo. Mislim da nismo zaslužili takvo postupanje, koje se tako jako razlikuje od onog što nam je javno rečeno, i od onih principa koje su saveznici javno isticali i proklamovali. Zašto da se ne prizna naša nova država, koju smo već stvorili i koja već dejstvuje i radi kao država sviju Srba, Hrvata i Slovenaca? Zar izdajnik saveznika Crnogorski Kralj Nikola i Njegov Naslednik prestola, koji su sa neprijateljem za vreme rata pravili ugovor o prodaji narodnih dobara, mogu i smeju tome da smetaju? Mihailo Gavrilović nosi Vam originalan akt o tome. Zar naši saveznici mogu braniti i zastupati na našu štetu italijanske pretenzije koje su potpuno suprotne sa svima savezničkim načelima? Tako njihovo držanje izaziva utisak, kao da oni nisu ubedeni pobornici onih načela koja su saveznici proklamovali, kad se zaklanjaju za jedan tajan ugovor, koji je donesen protiv interesa jednog hrabrog i vernog saveznika, u jednom trenutku zabune i neznanja pravog stanja stvari. Ako ostane na tome da nas samo dvojica na Konferenciji mogu zastupati, (zastupajte?) Vi i Trumbić i kao Ministar Inostranih dela i kao pretstavnik Hrvata. Ako bi bila trojica, treći bi morao biti Slovenac. Vesnić bi mogao biti kao tehnički savetnik i port-parol delegacije. Tu su takođe saveznici bili nepravični prema nama i Belgiji stavljajući nas na istu nogu sa Grcima i Rumunima. Vidim da smo zadocnili sa ekspertima i savetnicima. Zato bi bili malo i mi krivi a nešto i oni sami...* snage. Neki će ipak stići na vreme, po potrebi možete i vi tamo uzimati, samo molim u tom slučaju molim javite mi radi izveštaja finansiskom delegatu zbog novca i računa.“

⁴⁵ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 48.

⁴⁶ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁴⁷ DASIP, Arhiva delegacije na Konferenciji, Br. 225.

* Nejasno u dokumentu.

Pišon je u drugom pismu od 24. I upućenom Trumbiću kao ministru vanjskih poslova *Srbije*,⁴⁸ pomenuo Trumbićevu ličnu notu od 19. I o preuzimanju resora vanjskih poslova. Pišon, potvrđujući njen prijem, zahvaljuje Trumbiću na izrazima simpatije, upućenima kako njemu osobno tako i Francuskoj. U istom će duhu uspostaviti odnose s Trumbićem u nadi da će tako još više učvrstiti veze priateljstva, koje spajaju njihove dvije zemlje.

Trumbić je istog dana napisao pismo poslaniku Jovanoviću — Pižonu⁴⁹ i u njemu, između ostaloga, javio slijedeće: „Kako znate na prvoj sednici Konferencije bili smo Pašić, ja i Vesnić. Poziv je došao na Poslanstvo za delegate Kraljevine Srbije. Pošto takva vlada ne postoji, nego postoji Vlada Kraljevine SHS, poslanik je odgovorio 17. I po našem zaključku u tom smislu, i dodao da ćemo nas tri doći kao zastupnici Vlade Kraljevine SHS.⁵⁰ Na tu notu nije se reagiralo i mi smo išli u takvom svojstvu. Nisu se tražila punomoćja, jer je prva sednica bila formalna. Izabrana je Komisija, koja ima primiti i ispitati punomoćja.⁵¹ Kada stignu videćemo što će biti, jer ona glase na ime sadašnje Vlade. Jedna je velika nezgoda za naše priznanje pitanje Crne Gore kao i ono što se onamo zbiva prema pisanju novina, jer inače ništa ne znamo, barem *ja*. Ovim se zamrsilo čitavo naše pitanje.“

Lord Kerzon je u ime britanske vlade odgovorio Trumbiću (Srpsko poslanstvo, Pariz) brzojavkom (London, 23. I)⁵², potvrđujući prijem njegova saopćenja od 18. I i čestitajući mu u ime vladе Nj. Veličanstva na imenovanju za ministra vanjskih poslova u novoj vladи.

Švicarsko federalno vijeće (Odjel vanjskih poslova) brzojavno je odgovorilo Trumbiću (Bern, 25. I)⁵³ i izjavilo da zahvaljuju na ljudubaznom saopćenju (brzojavnom avvisu od 18. I). U odgovoru Vijeće ističe da su ono i narod Švicarske prožeti osjećanjima simpatije za hrabri srpski narod, poput švicarskog odan stvari slobode i nezavisnosti. Stoga šalje najiskrenije želje za sretnu budućnost naroda, za njegov napredak i za ličnu sreću Kralja Petra.

Poslanik u Hagu Milan Đ. Milojević javio je Trumbiću brzojavno (Hag, 25. I — Pariz, 26. I)⁵⁴ da je holandski ministar vanjskih poslova primio Trumbićev telegram i izrazio želju da s njim održava prijateljske odnose. Zbog toga i pomišlja da što brže imenuje poslanika u Beogradu, ali mu nije poznato da li je Kraljevina SHS dobila pri-

⁴⁸ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 51.

⁴⁹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵⁰ To je u kontridikciji s onim što je Pišon o tome referirao u Vijeću!

⁵¹ Predsjednik te Komisije bio je Žil Kambon.

⁵² A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵³ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵⁴ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 64.

znanje saveznika. Poslanik je odgovorio ministru da je narodno ujedinjenje dovršeno; objasnio mu sastav vlade i situaciju. Priznanje od strane saveznika — govorio mu je dalje — apsolutno je sigurno, pa se, prema tome, može imenovati holandski poslanik u Beogradu. Ministar ga je zamolio da ga odmah obavijesti čim saveznici priznaju ujedinjenje SHS, jer će holandska vlada sačekati to priznanje i tek onda imenovati svog poslanika u Beogradu.

Norveški ministar vanjskih poslova potvrdio je Trumbiću brzojavno (Kristijanija, 28. I)⁵⁵ prijem saopćenja o preuzimanju resora vanjskih poslova u prvoj vladi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Zahvaljujući na tom saopćenju, norveški ministar hita da Trumbiću javi da je norveška vlada sretna što može *uspostaviti službene odnose sa srpsko-hrvatsko-slovenačkom vladom!*

I poslanik u Kopenhagenu Milan Rakić javio je Trumbiću, takođe brzojavno (Kopenhagen 28. I — Pariz, 29. I)⁵⁶, da mu je danski ministar vanjskih poslova pismeno saopćio tekst Trumbićeva saopćenja od 18. I i da ga je sa svoje strane zamolio da izrazi zahvalnost vladi u Beogradu na Trumbićevoj poruci i da ga uvjeri da se i danski ministar ne će osjećati manje sretan da stupi u službene odnose s novom vladom u Beogradu.

Trumbić je 7. II obavijestio vladu u Beogradu⁵⁷ da je 1. II učinio službenu posjetu Lansingu.⁵⁸ Državni sekretar ga je pitao kako je došlo do ujedinjenja i da li je sadašnja vlada samo „de facto“ ili po pravu. Trumbić mu je dao iscrpna obavještenja, ističući da je ujedinjenje provedeno složnom voljom i sudjelovanjem svega naroda i da je sadašnja vlada u Beogradu vlada cijelog naroda „po činu i po pravu“. Lansing ga je dalje pitao da li je ujedinjenje izvršeno putem novih izbora, a Trumbić mu je odgovorio, da u zemljama bivše Austro-Ugarske nisu provedeni novi izbori nego su narodni poslanici, izabrani prije rata, sudjelovali kod formiranja Narodnog vijeća, koje je preko opunomoćenih izaslanika izvršilo akt ujedinjenja u slozi sa srpskom vladom; da su bili provedeni izbori za Veliku narodnu skupštinu u Crnoj Gori, koja je jednodušno izglasala ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom, i da je na temelju tako izražene složne narodne volje regent u ime kralja Petra proklamirao ujedinjenje. Dodao je da je Narodna skupština u Beogradu to odobrila u ime Srbije, koja se time stopila s ostalim narodom Kraljevine SHS. Pitao je dalje da li postoji parlament nove države, a Trumbić mu je odgovorio da se on

⁵⁵ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora. Vid. i Dr Janković (n. d., 10), koji ističe, da je Norveška prva priznala Kraljevstvo SHS (26. I 1919.).

⁵⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 70.

⁵⁷ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵⁸ Lansinga je zajedno s Trumbićem posjetio i Pašić, a također su zajedno (Pašić i Trumbić) posjetili i predsjednika Vilsona.

sada sastaje pod imenom Državnog vijeća. Na daljnje Lansingovo pitanje: da li je takvo stanje privremeno i na koji će način doći do definitivnog uređenja, Trumbić mu je odgovorio da je takvo stanje provizorno i da je s njim narod zadovoljan, a trajat će sve dok Konstituanta ne doneše ustav, a bit će birana na temelju općeg prava glasa, s tim da se sastane što prije. Izrazio je mišljenje da od velesila očekuju priznanje i zbog toga što će ono pomoći konsolidaciji novostvorenog stanja.

Na sastanku opunomoćenih delegata SAD 1. II⁵⁹ Lansing je izrazilo mišljenje da se situacija u jugoslavenskim zemljama pogoršava, pa da je potrebno da SAD poduzmu neke odlučne korake.⁶⁰ Pročitao je nacrt eventualne izjave koju je pripremio Dals (J. F. Dulles).⁶¹ Ta izjava glasi:

„Vlada je Sjedinjenih Država 29. maja izrazila svoju simpatiju za nacionalne težnje jugoslavenskih naroda, a 28. juna izjavila da sve grane slovenske rase treba da budu potpuno oslobođene od njemačke i austrijske vladavine. Dovršivši svoje oslobođenje ispod tuđinskog jarma, Jugoslaveni, prije pod austro-ugarskom vladavinom, izrazili su u raznim prigodama želju da se ujedine s Kraljevinom Srbijom. Srpska vlada, sa svoje strane, objavila je i službeno prihvatiла ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca. Vlada Sjedinjenih Država stoga pozdravlja ujedinjenje, izjavljujući istovremeno da se konačno rješenje teritorijalnih granica mora prepustiti Mirovnoj konferenciji, s tim da ga donese u skladu sa željama naroda, kojih se to tiče.“

Delegati su gornji tekst prihvatali i odlučili da ga pošalju predsjedniku Vilsonu na konačno odobrenje.

5. II raspravljali su, pored ostalih pitanja, i o načinu kako bi valjalo objaviti tu izjavu, odobrenu u međuvremenu od Predsjednika.⁶² Prihvatali su prijedloge sekretarijata i Lansing je zatražio da mu se predajepis predložene izjave kao i koncepti predloženih brzovajki Stejt departmentu i američkom poslanstvu u Beogradu, u kojima se govori o eventualnoj akciji. Lansing je istakao da će nastojati da se još u toku popodneva sastane s Balfurom i Pišonom i da ih obavijesti o izjavi koju se sprema učiniti.

Trumbić je zajedno s Pašićem 6. II ujutro posjetio predsjednika Vilsona, a istog dana poslije podne primio je Lansingovo pismo – upućeno njemu kao ministru Srbije – u kojem državni sekretar SAD

⁵⁹ FR, PPC, XI, 8.

⁶⁰ Na stav američke delegacije utjecao je u znatnoj mjeri i izvještaj američkih stručnjaka (t. zv. Inquiry) od 21. januara 1919. U njemu se preporučuje kao definitivno rješenje: osnivanje nezavisne, federalne Jugoslavije, i to od Srbije, Crne Gore i srpsko-hrvatsko-slovenačkih zemalja bivše Austro-Ugarske.

⁶¹ Kasniji državni sekretar SAD za vrijeme predsjednikovanja D. Ajzenhauera (D. Eisenhower).

⁶² FR, PPC, XI, 17.

pozdravlja ujedinjenje. U pismu ga izvještava da će sutra 7. februara, dati izjavu (koju su delegati SAD već bili odobrili 1. II).⁶³

Eduard Beneš, ministar vanjskih poslova Čeho-Slovačke, tog istog se dana brzojavno⁶⁴ i s vrlo srdačnim riječima zahvalio na primljennom saopćenju o imenovanju, navodeći da je taj Trumbićev „avviso“ primio iz Praga. U odgovoru je pomenuo zajednički rad i borbe za vrijeme rata i naglasio da je sretan što se može nadati da će kako s obnovljenom i ujedinjenom domovinom tako i s Trumbićem osobno nastaviti suradnju, uvjeren da će ta suradnja — iskrena, intimna i bratska — uvelike pridonijeti veličini i napretku jugoslavenskog i čeho-slovačkog naroda.

Lansing je doista 7. II objavio najavljenu izjavu,⁶⁵ a Protić je uputio cirkular poslanstvima (Beograd—Solun 7. II — Pariz, 8. II).⁶⁶ U njemu stoji slijedeće:

„Kopenhagen javlja: na notifikaciju o Kraljevini srpsko-hrvatsko-slovenačkoj koju pismom uputio vlasti norveškoj, dobio sam od Ministra Inostranih Dela Norveške ovaj odgovor: Potvrđujem prijem vaše komunikacije. Hitam dodati da je vlasta norveška srećna ući u zvanične odnose sa vladom srpsko-hrvatsko-slovenačkom.“

Zamjenik državnog sekretara Lansing (Frenk L. Polk) obavijestio je 10. II notom srpsko poslanstvo (J. Simića) u Vašingtonu da je bio primio nedatiranu notu poslanstva, u kojoj se dostavlja notifikacija izvršenog ujedinjenja i formiranja srpsko-hrvatsko-slovenačke države.⁶⁷ Odgovarajući na nju, zamjeniku je čast da ga obavijesti da vlasti SAD pozdravlja ujedinjenje srpskih, hrvatskih i slovenačkih zemalja unutar granice bivše Austro-ugarske monarhije sa Srbijom i priznaje srpsko poslanstvo kao poslanstvo Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Donoseći tu odluku, vlasti SAD mora, ipak, priznati da se pitanje konačnog rješenja teritorijalnih granica ima prepustiti Mirovnoj konferenciji, da ga riješi u skladu sa željama naroda kojih se tiče.⁶⁸

⁶³ Trumbić se Lansingu zahvalio pismom od 7. II, moleći ga da prenese vlasti SAD izražaj zahvalnosti.

⁶⁴ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 103.

⁶⁵ Prema tome, nije točno što tvrdi Temperli (Temperley): „Recognition of the Serb—Croat—Slovene State was accorded by President Wilson on the 5th. February...“ (n. d., 207), a nisu točni ni navodi S. I. Jovanovića (n. d., 300) i J. Stefanovića (n. d., str. 146) da su SAD priznale Kraljevinu SHS u januaru 1919. godine. Naprotiv, tačan je navod dr Jankovića da je to učinila vlasta SAD svojom deklaracijom od 7. februara (n. n., 11).

⁶⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 145.

⁶⁷ Vid. nap. 10.

⁶⁸ Taj Polkov odgovor Simiću glasi ovako:

„Sir: I have the honor to acknowledge the receipt of an undated Note from the Serbian Chargé d’Affaires stating that in accordance with a decision

Polk je 22. II uputio iz Vašingtona brzjav i Trumbiću⁶⁹, potvrđujući prijem njegova saopćenja o imenovanju, a dva dana kasnije stigla je u Pariz slijedeća Proticeva brzjavka (cirkular):

„Na našu pismenu notifikaciju o ujedinjenju grčki Ministar Inostranih Dela dao je prilikom predaje notifikacije 20 decembra [vjerojatno po starom kalendaru – B. K.] jedan usmeni evazivan odgovor.⁷⁰ On pozdravlja u načelu ujedinjenje na nacionalnoj osnovi. Srpski narod se borio očajno i treba da bude nagrađen. Odmah je međutim njihova štampa objavila u inostranstvu da je priznala ujedinjenje. Kad smo mi to demantovali kod ovdašnjih diplomatskih predstavnika i u javnosti, grčki Ministar Inostranih Dela je uputio pod 24. januarom jedan cirkular verovatno svima njihovim poslanstvima i misijama. U njemu samo parafrazira raniji odgovor našem otpravniku poslova i telegram koji je preko ovog Ministarstva uputio grčki Ministar Inostranih Dela pod 22. januarom Trumbiću kao odgovor na njegov cirkular iz Pariza kad je postao Ministar Inostranih Dela i koji glasi:

of the Central Committee of the National Council of Zagreb, representing the State of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces within the boundaries of the former Austro-Hungarian Monarchy, the Serbian Crown Prince has proclaimed the union of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces of the former Dualist Monarchy with the Kingdom of Serbia in a single state all under the title of „Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes“ and under the regency of the Crown Prince Alexander.

The Department further notes the statements contained in the Note that in accordance with the decision of a body proclaiming itself the Great National Assembly of the Kingdom of Montenegro, His Majesty King Nikolas I, and his dynasty, had been deposed from the throne of that country and decreed the union of Montenegro with the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovens, and that this decision had been accepted by His Royal Highness the Crown Prince of Serbia.

The Department further notes the statement that the Legation of Serbia in the United States will, hereafter, be known as the Legation of the Kingdom of the Serbs, Croatians and Slovenes.

In reply I have the honour to inform You that the Government of the United States welcomes the union of the Serbian, Croatian and Slovene provinces within the boundaries of the former Austro-Hungarian Monarchy to Serbia and recognizes the Serbian Legation as the Legation of the Kingdom of the Serbs, Croatians and Slovenes.

In taking this action, however, the United States Government recognizes that the final settlement of territorial frontiers must be left to the Peace Conference for determination according to the desires of the peoples concerned.“ (A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.)

⁶⁹ A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁷⁰ Talijanski poslanik u Atini Aveczana (R. Avezzana) poslao je Soninu depešu 4. I 1919, u kojoj javlja da je srpski otpravnik poslova u Atini 2. januara 1919. predao notu grčkoj vladi o izvršenom ujedinjenju, a da je i njemu (talijanskom poslaniku) poslao jednu njenu kopiju. Zbog toga moli Sonina da ga obavijesti što da s njom radi. (I documenti diplomatici italiani, Sesta serie I, dok. 410, 764.)

„Gospodinu Trumbiću Ministru Inostranih Dela. Zurim se odgovoriti na saopštenje koje ste posiali prilikom Vašeg naimenovanja za Ministra Inostranih Dela prve vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i izjavljujem najsrodačnije čestitke od strane grčke vlade i moje naznačujući vam da će grčki narod osetiti duboku radost kad čuje za ostvarenje vaših narodnih idea. Uveren sam da veliki interesi koji ujedinjuju naše dve zemlje i koji su stvorili intimnu kooperaciju u narodnoj borbi koja je tako srećno završena, utvrđuju vezu koja nas spaja i koju ništa ne može izmeniti.“ O tom cirkularu ovdašnji grčki poslanik nije nam ništa do sada saopštio. Istina je međutim da nam grčki poslanik adresuje note kao vladu Srba, Hrvata i Slovenaca i to vam dostavljam radi znanja s tim da mi ne možemo smatrati da nam je Grčka priznala ujedinjenje. Do sada su nam to priznale Norveška i Amerika.”⁷¹

Na sjednici delegacije SHS tog istog dana (24. II)⁷² raspravljalo se o pitanju priznanja i Trumbić je izrazio mišljenje da bi trebalo ponovno tražiti da saveznici i prijatelji kao i neutralne države priznaju našu državu. Po njegovu mišljenju, pismo koje je primio od Lansinga (od 6. II) još ne znači priznanje države. Vesnić se suprotstavio tom mišljenju i rekao da su SAD, naprotiv, njime otvoreno i jasno priznale Kraljevinu SHS, a da bi bilo pogrešno ponovno tražiti da druge države priznaju kraljevinu. „Mi smo ujedinjenje izveli — nastavio je Vesnić — i ono je poglavito naša stvar; to smo saopštili svima državama i sad imamo da čekamo dalji razvoj događaja. Tražiti ponovo naše priznanje znači slabiti naš položaj, priznavati tim da na to mnogo polazemo i da nam je teško, što to priznanje nije došlo. Priznanje će doći, postepeno. Amerika nas je priznala, a i druge će države to učiniti.“ Pašić se pridružio Vesnićevom mišljenju i izrazio mišljenje da ne treba direktno tražiti ponovno priznanje naše države. „Uskoro će se otvoriti — rekao je on — zajedničko Veće Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.⁷³ Tada će biti i adresa i u njoj treba govoriti o našem ujedinjenju; zatim da Veće uputi pozdrave svima stranim Parlamentima, i tako svim drugim putevima stavljati do znanja drugim državama, da je naše ujedinjenje izvedeno saglasno volji celokupnog naroda.“

Poslanik u Bernu Milutin Jovanović javio je Parizu brzjavkom (Bern, 26. II — Pariz, 27. II) slijedeće: „U odgovoru na moju notu kojom notifikovao ujedinjenje našeg naroda u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, dobio sam danas od šefa švajcarskog političkog departmana Kalondera sledeći odgovor od 18. januara: „Izjavljujem blagodarnost vašoj Kraljevskoj vladu na ljubaznosti koju je imala da nas izvesti preko vas o događaju koji se desio u njenoj zemlji. Pri-

⁷¹ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića—Pižona.

⁷² DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 24. II 1919. pod IV. (K r i z m a n — H r a b a k, n. d., 58—59.)

⁷³ To je bilo „Privremeno Narodno Predstavništvo“, koje se sastalo u Beogradu 1. marta 1919.

mili smo sa najvećim interesovanjem saopštenje vaše ekselencije. Kraljevska vlada poznaje dovoljno osećaje duboke simpatije sa kojom Savezno Veće i ceo švajcarski narod prati Srbiju u svim promenama za vreme ovog rata i da ne bi bilo potrebno da pohita (izjaviti?) najtoplje želje kojim prati srpski narod u konstituisanju države koju obrazuje pošto je izašao iz tako strašne i gorke periode koju je prešao.”⁷⁴

Protić je brzovjakom — cirkularom (Beograd, 27. II? — Solun 28. II — London 2. III)⁷⁵ obavijestio sva poslanstva da je primio pismani odgovor grčke vlade, kojim priznaje ujedinjenje i stvaranje Kraljevine SHS, a poslanik je u Bernu posjetio 1. III švicarskog ministra vanjskih poslova povodom trgovinskog ugovora i tom prilikom pokrenuo i pitanje (nejasnog) odgovora švicarske vlade na notifikaciju.⁷⁶ Da li taj odgovor — upitao je ministra — znači priznanje Kraljevine ili predstavlja samo uzimanje do znanja, što ne povlači za sobom i definitivno priznanje? Švicarac mu je odgovorio da osobno osjeća velike simpatije za nas, osobito za naše junaštvo; da je želio da se te simpatije manifestiraju priznanjem nove Kraljevine bez ikakve rezerve. Međutim, neki su članovi vlade izjavili da i oni to, doduše, žele, ali u tom slučaju morali bi priznati i sve ostale nove države i teritorijalna povećanja pojedinih od njih. Poslanik mu je odgovorio da u našem slučaju nije riječ ni o kakvom teritorijalnom uvećanju Srbije, nego o njenom ujedinjenju sa Crnom Gorom i dijelovima našeg naroda iz bivše Austro-Ugarske. Prema tome, Kraljevina SHS postoji, i pitanje njenog priznanja samo je formalno pitanje, a Švicarska bi dala dokaza svojih vidnih simpatija, ako bi slijedila primjer SAD, Norveške, itd. i priznala bez ografe novu Kraljevinu, s kojom će Švicarska imati vrlo mnogo zajedničkih veza. Pri tom mu je naročito skrenuo pažnju na veliku ekonomsku korist koju bi Švicarska mogla imati. Ministar mu je obećao da će ponovno to pitanje iznijeti pred Federalno vijeće i predložiti priznanje.

Doista, održao je obećanje i Jovanović je 6. III brzovavio u Pariz,⁷⁷ da ga je tog istog dana pozvao i saopćio mu da je Federalno vijeće usvojilo njegovu interpretaciju u pogledu priznanja ujedinjenja, da Švicarska priznaje Kraljevinu SHS, a da je pitanje granica — razumije se — stvar Mirovne konferencije.⁷⁸

⁷⁴ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 188.

⁷⁵ A—FNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.

⁷⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, K. Pov. br. 188.

⁷⁷ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 224.

⁷⁸ Poslanik u Švicarskoj poslao je Trumbiću nešto kasnije slijedeću depešu (Bern 19. III 1919 — Pariz, 20. III 1919, br. 415): „Ministru G. Trumbiću. U vezi moga teleograma broj 406. Na moje insistiranje ovdašnje ministarstvo

3.

Protić je brzjavno dostavio poslanstvima (Iz Beograda. Lično za poslanika. Solun, 11. III — London, 15. III, broj 2850) slijedeći cirkular:

„Već dva meseca kako kabinet notifikovao svima vladama pa i našim saveznicima ujedinjenje našeg naroda u jednu Državu i obrazovanje prvog kabineta Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Do sada odgovorili nam na notifikaciju i priznali našu državu Amerika, Grčka, Norveška i Švajcarska. Na notifikaciju nisu odgovorili i nisu nas priznali još Engleska, Italija i Francuska, i ako je bilo očekivati da će one to prve učiniti kao naši ratni drugovi i saveznici. Međutim i Engleska, Italija i Francuska priznale su Češko-Slovačku Državu, koja je cela svojom teritorijom činila deo neprijateljske Austrije i priznale su Poljsku, koja je takođe vrlo velikim delom činila deo neprijateljske Austro-Ugarske i Nemačke za vreme rata. Iz Pariza nam se još javlja da saveznici nameravaju i formalno tretirati one delove našeg novog Kraljevstva koji su bili do skora pod Austrijom kao delove neprijateljske teritorije, dokle ih jedan od saveznika, Italija, i faktično svojom vojskom okupacionom tako tretira. Od činovnika na toj teritoriji, protivno svim načelima i konvencijama, Talijani traže zakletvu na vernošć talijanskom Kralju i traže molbe formalne pa da bi ih priznali da su u službi talijanskoj i one, koji to ne poslušaju, odmah iz službe otpuštaju i platu oduzimaju. Ovakav abnormalan položaj ne može se više trpeti i mi s pravom tražimo od pomenuta tri saveznika da odgovore na našu notifikaciju i našu Državu službeno i formalno priznaju kao što su to pre njih učinile Am. Ujed. Države, Švajcarska i Norveška. I za to vam naređujem da odmah u smislu toga učinite korak sa napomenom da će vlada u protivnom slučaju povući za sebe iz takog neprijateljskog držanja prirodne posledice, jer vlada na svakom koraku oseća od toga položaja neprirodnog štetne posledice i za sebe i za zemlju.⁷⁹

Nesumnjivo da je na Protićev stav — koji je vidljiv iz gornjeg teksta — utjecao i incident sa knezom Livijom Borgeze (Livio Borghese), novoimenovanim poslanikom Italije u Beogradu.⁸⁰ Nameće, talijanska je vlada — dok se sjedište srpske vlade još nalazilo na

inostranih dela publikovaće zvanično komunike o priznanju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sledećeg sadržaja: „Srpski poslanik izvestivši švajcarsku vladu o sastavu nove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pod žezлом Karađorđevića, Savezno Veće priznalo je ovu novu državu sa rezervom o docnjem utvrđenju njenih granica.“ (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

Telegramom br. 516 (Bern, 20. III 1919) javio je Trumbiću da je Švicarska vlast sinoć izdala gornji komunik. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

⁷⁹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora. Vid. djelomično i kod Jankeovića (n. n., 12) koji, međutim, raspolaže s dokumentom iz DASIP-a.

⁸⁰ Opis tog incidenta, koji slijedi, sadržan je u Protićevu telegramu, br. 2849 od 11. III 1919. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

Krfu — opozvala dотадашњег посланика грофа Сфорцу (C. Sforzu) и Боржеза именовала за новог посланика. Тако је он 21. II — стигавши у Београд — посетио Тихомира Поповића, заступника начелника Министарства ванских послова, и предао му опозивно писмо за Сфорцу и пријепис креденцијала за себе. Међутим, оба су писма с датумом 24. I 1919. била адресирана на краља *Srbije*. Поповић му је три дана касније, по Протићеву налогу, вратио оба писма, наводећи да их не може прими, jer ih treba adresirati na kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, a da Borgeze može u Beogradu oficijelno, ali ne oficijelno vršiti dužnost poslanika sve dok ne stignu novi, ispravljeni kredencijali. Borgeze je одговорио да мора питати Министарство у Риму. Nakon izvjesnog vremena uputio je Министарству као „srpskom“ u неком предмету лиčну ноту, коју је Протић као председник владе и замјеник министра ванских послова вратио. Затим је Borgeze posao verbalnu notu („srpskom“) Министарству, no i tu je Protić vratio! Borgeze je 9. III дошао у Министарство и изјавио да је из Рима примио следеће инструкције: talijanska je vlada adresirala опозивно i akreditivna pisma na kralja Srbije jer nije priznala Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, i она при томе остaje i sada i ne želi izmijeniti adresu. Наредила му је да још jednom podnese оба pisma kraljevskoj vladi, па ako ih primi, onda je sve u redu, а ako ih odabiје, onda Borgeze odmah da otpuтиje iz Beograda.

Протић је 14. III јавио Паризу⁸¹ да је шеф политичког одјељења Министарства — по njegovoj naredbi — 11. III saopćio knezu Borgezu da kraljevska vlada jako žali što ne može primiti njegova akreditivna pisma onako kako su adresirana, i zato ih враћа, a nada se da će se то пitanje kasnije riješiti onako kako treba. Borgeze je primio то saopćenje i rekao da i он jako žali i da će beogradska vlada u javnosti, до које ће цјела ствар сигурно doprijeti, сигурно mnogo više izgubiti него talijanska. Izvršit će наређење vlade i napustiti Beograd.⁸²

Delegacija je о tome raspravljala na sjednici 14. III prije podne⁸³ i M. Bošković je predložio da delegacija saopći vladi da je тaj njen

⁸¹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁸² Već prije тога додгдила су се два инцидента с Талијанима (1) „Залошки инцидент“ 12. II 1919, kad је, navodno, bio нападнут влак pun Talijana i спалјена talijanska застава; (2) инцидент с протеривањем talijanske војне мисије из Лjубљане 20. II 1919. — Комисија четири генерала (представника Француске, V. Британије, SAD i Италије), отпослана на лице места да проведе истрагу, није на југославенској страни могла установити никакве некрекности.

О инциденту с мисијом у Лjубљани је Протић послao Parizu опшрун депешу (бр. 2860, Beograd, 11. III — Pariz, 12. III 1919). (Налази се у: A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora; objavljen у: Krizman—Hrabak, n. d., 77—78, нап. 55.)

О свему томе опшрно: dr Janko Brejc, *Od prevrata do ustave* (у зборнику *Slovenci v desetletju 1918—1928*, Ljubljana 1928, 177. i dalje).

⁸³ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 14. III 1919. pod IV. (Krizman — Hrabak, n. d., 78.)

korak bio prenagljen i da prekid diplomatskih odnosa s Italijom može imati vrlo rđavih posljedica. Kako vlada nije još definitivno po drugi put odbila akreditivna pisma, trebalo bi — po njegovu mišljenju — sve poduzeti da ne dođe do prekida. Pašić je na to nadovezao i rekao da on ne bi postupio tako kako je postupila vlada. Mogla je primiti akreditivna pisma, a u svom odgovoru, ipak, dati na znanje poslaniku da je akreditovan kod kralja SHS a ne Srbije. Trumbić je, naprotiv, izrazio mišljenje da je vlada vrlo dobro postupila i da taj njen energičan korak može biti koristan za nas.⁸⁴

Trumbić je nešto kasnije (koncept: Pariz, 17. III)⁸⁵ obavijestio Ministarstvo u Beogradu, da mu je E. Beneš 15. III saopćio da je vlada Čehoslovačke Republike odlučila da u Beogradu postavi svog diplomatskog predstavnika i da ima namjeru da za tamošnjeg izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra imenuje Ant. Kalinu, bivšeg poslanika u Carevinskom vijeću u Beču. Zbog toga traži i agreman za nj. „S ovim — piše Trumbić — Republika stupa u redovne odnose sa našom novom Kraljevinom.“⁸⁶

Protić je brzojavio Parizu (Beograd, 20. III — Pariz 21. III)⁸⁷ da je Borgeze dan ranije (19. III) oputovao iz Beograda u Budimpeštu na dopust k sestri, koja tamo živi. Prije toga posjetio je pomoćnika ministra vanjskih poslova. Vlada će mu ponuditi da vrši misiju oficijalno. „Jasno je — nastavlja Protić — da mi ne možemo naterati talijansku vladu da nas prizna kad mi hoćemo, ali je taktika jasna — da ni ona ne može tražiti da naša vlada primi njen pismo, koje je inkompabil sa zakonito osnovanom novom kraljevinom. Agreman je bio tražen i dan pre notifikacije nove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Notifikacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca isključuje akreditovanje poslanika kod Kraljevine Srbije. Italija je imala odložiti šiljanje poslanika dokle nas ne bi priznala. Ovako je samo izazvan jedan incident.“⁸⁸

⁸⁴ Trumbić u konceptu pisma poslaniku J. Jovanoviću (15. III 1919), između ostalog, piše: „Da je naša Delegacija kako treba, dalo bi se učiniti više koraka, koji bi naše protivnike doveli u nepriliku. Vlada je u Beogradu mnogo radikalnija nego li je naša Delegacija. Naredila je da se postavi zahtjev za priznanje naše države i da se traži odgovor stavljajući u vid da se eventualno napusti Pariz.“ (AFNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.)

⁸⁵ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁸⁶ Prvi poslanik Kralj. SHS u Pragu bio je Slovenac Ivan Hribar.

⁸⁷ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁸⁸ Trumbić je iz Pariza 22. III 1919. telegrafirao Ministarstvu: „Potpuno se slažem sa Vašim držanjem u pitanju akreditiva novog talijanskog poslanika. Vlada je postupala u formi korektno, a u stvari onako kako zahteva interes i dostojanstvo naše države i našega naroda. Samo energičnim držanjem, kada smo u pravu, možemo da zaštitimo naše interese i da podignemo naš ugled.“ (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

Delegacija je na sjednici 25. III⁸⁹ ponovno raspravljala o pitanju priznanja i zaključila slijedeće:

„Odnosno pitanja da li treba da Delegacija traži zvanično, pismenom notom priznanje naše države, koje je pitanje pokrenuo Predsednik g. Pašić, a povodom teškoća, na koje nailazi naša država i spolja i unutra u zemlji gg. Delegati su se po izmeni misli saglasili da za sada treba samo upotrebiti ličnu usmenu intervenciju; o umesnosti predaje pismene note rešavaće se naknadno. Kralj. Vlada je takođe opozvala svoju naredbu, koju je bila izdala g. Poslaniku da pismeno traži priznanje naše države.⁹⁰ Ovo je opozivanje naređenja izvršeno pošto je Poslanik, g. Vesnić, skrenuo pažnju kralj. Vladi na neumesnost i neopportunitet takvog koraka u ovom momentu.“

Nekoliko je meseci prošlo od penzioniranja J. M. Jovanovića — Pižona, a do imenovanja njegova nasljednika u Londonu nije nikako dolazilo. Mihailo Gavrilović bio je predviđen za to mjesto i Protić je brzjavkom od 25. III (Pariz, 26. III)⁹¹ javio Trumbiću da je zatražen i agreman za Gavrilovića, no da će agreman vjerojatno biti uvjetan, budući da britanska vlada državu još nije priznala. Trumbić mu je odgovorio 31. III⁹² ovako: „Razgovarao sam sa ministrom Balfourom i državnim podsekretarom Lord Hardingom o pitanju postavljanja našega novoga ministra u Londonu. Za Gavrilovića lično agreman bi se odmah dobio, da nije po sredi pitanje položaja naše države. Njihovo je mišljenje u tom pravcu ovo. Ne može se slati novoga ministra s akreditivima Kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, s razloga što nova država još nije priznata, pa ga engleski kralj ne bi mogao primiti. Po njihovom mišljenju Engleska ne može da dade zasebno priznanje. Može da ga dade kolektivno, ali za to treba jednodušnost. Po njihovom mišljenju moglo bi se za sada postupati ovako. Mogao bi da ostane Jovanović u današnjem svojstvu do priznanja države. Ako Jovanović ne ostane, može doći Gavrilović sa pismom od vlade da kao otpovjednik upravlja s poslanstvom sa rangom ministra do daljnje odredbe. Harding, s kojim sam po uputstvu Balfoura potanje pretresao ovu stvar, dodao je da to ne može da ženira Gavrilovića, jer da je i on sam bio otpovjednik engleskog poslanstva u Bukureštu sa rangom ministra. Molim da mi javite što ministarski savjet misli da im uzmognem odgovoriti.“⁹³

Međutim, Balfur je u razgovoru s Trumbićem spomenuo da bi želio da ga Trumbić detaljnije obavijesti o nekim konkretnim činjenicama u vezi sa formiranjem nove države SHS. Stoga je Trumbić

⁸⁹ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 25. III 1919, pod IV. (Krizman — Hrabak, n. d., 88.)

⁹⁰ Citiranim Protićevim cirkularom br. 2850.

⁹¹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁹² A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁹³ Kandidati za mjesto poslanika u Londonu bili su ranije dr. J. Smislaka i V. Antonijević.

1. IV sastavio pismo Balfuru,⁹⁴ u kojem spominje da je narod iz Austro-Ugarske 1. XII 1918. po svojim ovlaštenim predstavnicima u potpunom suglasju sa zakonitim faktorima Kraljevine Srbije proveo državno ujedinjenje. Zbog toga je kralj Srbije, odazivajući se volji naroda, protegao svoju vlast i na jugoslovenske zemlje bivše Austro-Ugarske i uzeo naslov kralja Srba, Hrvata i Slovenaca. U vladu ove ujedinjene države nalaze se, pored predstavnika iz Srbije, i predstavnici iz ostalih zemalja. Pri formiranju vlade vladao je najliberalniji duh, a to pokazuje činjenica što je portfelj bogoštovlja povjeren dr T. Alaupoviću, katoliku iz Bosne, a resor vanjskih poslova Trumbiću, koji nije iz Srbije nego iz Dalmacije. Privremeno narodno predstavništvo formirano je u potpunom suglasju sa javnim mišljenjem u zemljama; u njemu sjede predstavnici svih krajeva; parlamentarni posao napreduje; narod je dao dokaz svoje državotvorne sposobnosti itd. itd. Međutim, postoje i teškoće.

„Posljednji događaji u Budimpešti⁹⁵ su nas zabrinuli — nastavlja Trumbić. Bojimo se da ne bi boljševički pokret zahvatio maha i ušuljao se i u našu državu koja graniči sa Madžarskom. Boljševizam u Ugarskoj, i ako je okrinkan madžarskim nacionalizmom, može da se razvije po ruskom tipu. Ta je opasnost realna. U Brodu na Savi bio je prošlih dana izbor izaslanika jugoslovenske socijalne demokracije i na njemu se boljševiziralo. Evo nekoliko podataka o unutrašnjim prilikama.

I u našoj zemlji ima nezadovoljstva, koje samo po sebi ne bi bilo opasno, nego je opasno zbog blizine Madžarske. To je nezadovoljstvo socijalno i političko. Socijalno stoga, što naša zemlja, koja je ostala gola i opljačkana od Austro-Madžara nema dovoljno životnih namirnica. Srbija je ostala opustošena od neprijatelja i bez komunikacija, željeznice su porušene, drumovi neupotrebljivi, telegraf i telefon uništeni. Sada se sve to rekonstruiše, ali vrlo sporo zbog oskudice radnika i materijala. Bivše austro-ugarske provincije su iscrpljene za vrijeme rata. Osobito trpe siromašnije i manje produktivne zemlje kao Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Lika i t. d. Nema dovoljno žita ni ostalog živeža. Oskudica odijela i ljekarija postoji na čitavoj teritoriji. Vojska je nedovoljno ekipirana. Naša je zemlja blokirana, kao neprijateljska zemlja. Ta je blokada efektivna i za samu Srbiju, zbog toga što su u njoj željeznice pokvarene, pa solunski put malo služi za snabdijevanje. Nego Srbija može da se snabdijeva jedino preko Rijeke i Dubrovnika. Naše su vlasti stoga prisiljene da izdaju zabrane protiv izvoza domaćih proizvoda, a da se unutarnje stanje još više ne pogorša. Pošto naša država još nije priznata, nemamo trgovine sa vanjskim svijetom, a naša zemlja nema kredita. Besposlica vlada u

⁹⁴ A-JAZU, A—Jugoslavenskog odbora. Balfur je 3. IV 1919. potvrđio prijem tog pisma.

⁹⁵ Naime: „Mađarska socijalistička revolucija“ Bele Kuna.

velikoj mjeri, a skupoča neprestano raste. Austrijski je novac poplavio zemlju u iznosu od sedam do osam milijardi kruna, tako da na svako čeljade otpada oko 700 kruna toga papira koji znači dug. Ne možemo da sklapamo zajmove za uređenje valute, i za podignuće kredita, jer niko ne će da stupa u veze sa zemljom koju saveznici nisu priznali kao državu."

U političkom pogledu narod je u golemoj većini — tvrdi dalje Trumbić — lojalan prema novom stanju, ali ima i elemenata koji žale za starim režimom. A ti elementi imaju računa da siju nezadovoljstvo, oni dižu glavu i ukazuju na činjenicu da saveznici ne žele priznati novu državu i da joj prema tome nisu skloni.

„Ako se ovo pribere u jednu sliku — zaključuje Trumbić — može se lahko uviditi kako ovomu stanju treba brza pomoć i kako nije isključeno da u ovakvim prilikama boljševički pokret nađe i kod nas terena. Austro-Ugarska je ostavila neriješeno agrarno pitanje u mnogim našim zemljama (Banat, Bačka, Hrvatska, Slavonija, Bosna-Hercegovina). To pitanje postoji u formi latifundija i u formi kmetskog odnosa (Bosna-Hercegovina). *Najglavnija pomoć, koju saveznici mogu da nam dadu jeste priznanje naše države i naše vlade [podvukao B. K.]* Nakon priznanja naša će da država stupiti hitno u stadij svoga konsolidovanja. Tako bi naša vlada dobila jači autoritet. Vlada, koja nije uspjela da postigne priznanje, ne može da pred narodom drži visoko svoj ugled i svoj autoritet. Samo jaka vlada može da drži red protiv razvratnih pojava kod kuće i spclja. Sa priznanjem naš bi narod stupio u redovne trgovачke veze sa inostranstvom, počeo bi da eksplatiše svoje bogate šume i rudnike i da izvozi svoje sirovine, čime bi ekonomsko i financijalno stanje počelo da se poboljšava. Stvarna je važnost ovoga pitanja tako velika da od njega zavisi daljnji razvitak odnosa u našoj državi.“

Protić je 8. IV brzjavio Trumbiću⁹⁶ da je, po njegovu mišljenju, najbolje da M. Gavrilović ostane u Beogradu još kraće vrijeme, za koje će — kako izgleda — biti riješeno pitanje priznanja, s tim da J. Jovanović — kako mu je ranije bilo naređeno — preda dužnost najstarijem službeniku poslanstva.⁹⁷

Trumbić je 10. IV obavijestio Ministarstvo⁹⁸ da su ga posjetili S. Sazonov i Strandman i saopćili mu da vlada admirala Kolčaka u Omsku namjerava postaviti Strandmana za svog otpravnika poslova u Beogradu. Sazonov je ministar vanjskih poslova te vlade i pohvalio je J. Milankovića, konzula u Omsku, izrazivši želju da Milanković postane otpravnik poslova. Trumbiću se čini — javlja dalje — da tome nema prigovora, da bi to, štoviše, bilo dobro. Traži Proticevo mišljenje, da bi mogao odgovoriti Sazonovu. U nadopunu prednjeg Trum-

⁹⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 339.

⁹⁷ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

bić je 18. IV brzojavio Ministarstvu⁹⁸ da se Pašić i Vesnić s njim slažu da se postave službeni predstavnici u Omsku odnosno u Beogradu, što implicira priznanje i jedne i druge vlade, s tim da Milanović može biti otpravnik poslova. Očekuje definitivan odgovor.

Na sjednici delegacije 25. IV⁹⁹ raspravljalo se o pismu generalnog sekretara Konferencije Ditaste, u kojem se traži obavještenje tko će u ime Srbije potpisati „ugovor o preliminarima Mira“.¹⁰⁰ S time se postavilo pitanje redakcije ugovora. Hoće li ga opunomoćeni delegati uopće potpisati, ako glasi tako da ga, pored ostalih država, zaključuje Srbija a ne Kraljevina SHS? A to nije isključeno, jer je generalni sekretar uputio i ovo pismo delegaciji Srbije a ne Kraljevine SHS. Trumbić je tom prilikom izjavio da tako redigiran ugovor ne bi nikako htio potpisati zbog vrlo važnih posljedica koje bi takva redakcija povukla za sobom. Zbog toga je delegacija zaključila da se u odgovoru generalnom sekretaru skrene pažnja da naša delegacija pretpostavlja da će ugovor biti tako redigiran da je u njemu unesena nova država a ne Srbija, a da se istovremeno brzjavno iz Beograda traže uputstva vladе što da rade ako bi u ugovoru stojala Srbija.¹⁰¹

Na sastanku krnjeg „Vijeća četvorice“¹⁰² 26. IV Vilson, Klemanso i Lojd Džordž su raspravljali, pored ostalog, i pitanje priznanja Kraljevine SHS. „Prvo pitanje koje se pred nas postavlja pri sastanku s Nijemcima“ — upozorio je Vilson — „jeste ono o verifikaciji puno-

⁹⁸ A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.

⁹⁹ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 25. IV 1919., pod I i II. (Krizma-n-Hraba k, n. d., 117.)

¹⁰⁰ Konferencija, prema tome, nije još 24. IV 1919. priznavala novu Kraljevinu!

¹⁰¹ Trumbić, u telegramu Ministarstvu od 25. IV 1919, navodi slijedeće razloge: „Ako bi ugovor bio stilizovan na ime Srbije, ja ne bih mogao niti htio potpisati zbog političkih i materijalnih posljedica. Naše bi zemlje pod bivšom Austro-Ugarskom bile anektirane Srbiji i posmatrane u pogledu ratnih posledica kao deo pobedene neprijateljske države. To bi bio slom našega narodnog jedinstva, a dugovi i ratna odšteta, koji bi na nas pali, stavili bi u pitanje našu ekonomsku ekzistenciju.“ (A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.)

Protić mu je odgovorio 29. IV (Pariz, 4. V): „Primio sam Vaš telegram br. 1270. Naši delegati ne mogu primiti t. j. potpisati nikakav međunarodni akt u drukčijem svojstvu nego u onom koji im daju njihove akreditive. Oni su akreditovani kod međunarodne konferencije mira kao delegati Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i samo kao takvi mogu potpisati preliminarni ugovor o miru a samo za Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. U smislu toga treba unapred obavestiti sekretariat međunarodne konferencije mira. To je mišljenje Kabineta.“ (A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.)

¹⁰² Orlando u to vrijeme više nije prisustvovao sastancima „Vijeća“, jer su talijanski opunomoćeni delegati, na čelu s njim, upravo napuštali Konferenciju, da bi što efikasnije vršili pritisak na Konferenciju (Vilsona).

Vidi zapisnik sastanka 26. IV 1919: Paul Mantoux, *Les délibérations du Conseil des quatres* (24 mars — 28 juin 1919). I, Paris, 1955, 385.

moćja. Nijemci će nam predati svoja punomoćja i zatražit će naša. Što ćemo im reći — pita on — o Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca?“ Klemanso je nadodao da je istina da je dosada nisu htjeli priznati u želji da tako ugode Talijanima, a Lojd Džordž je predložio da jednostavno predaju kredencijale u ime Srbije. Vilson je, međutim, skrenuo pažnju da to Trumbić ne bi prihvatio, a Klemanso je sa svoje strane upozorio da je očito da priznanje, u ovom trenutku, povećava opasnost sa talijanske strane, no on osobno ne vidi kako bi je mogli izbeći. „Da li su SAD — upitao je on — priznali Jugoslavene?“ „Da“ — odgovorio je Vilson. Zbog toga im je britanski premijer predložio da zaključe slijedeće: ako Talijani ne bi bili prisutni u času kad započnu pregovori s Nijemcima, Francuska i Velika Britanija priznat će Kraljevinu SHS. Taj su prijedlog i prihvatili.

Klemanso je na sastanku (još uvijek krnjeg) „Vijeća“ 28. IV¹⁰³ ponovno iznio pitanje procedure pri susretu s Nijemcima i upozorio da moraju donijeti zaključak o priznanju Kraljevine SHS. Lojd Džordž je upitao da li je to hitno i kakvu to vezu ima s Nijemcima. Vilson je odgovorio da se radi o punomoćjima jugoslavenskih predstavnika, budući da će biti prisutni, a Nijemci mogu zatražiti njihova punomoćja. To zahtjeva da ih saveznici priznaju. Sekretar Vijeća ser Moris Henki (Sir Maurice Hankey) je podsjetio da je Balfur, čini se, zabrinut zbog te eventualnosti, jer misli da bi službeno priznanje Kraljevine SHS u ovom trenutku smatrali u Italiji kao neprijateljski korak.¹⁰⁴ „S druge je strane zaista teško“ — odvratio je Vilson — „ostaviti po strani Jugoslavene. Podsjetimo se da je rat započeo agresijom na Srbiju“ — rekao je on. „Da“ — odgovorio je Lojd Džordž — „no mi još nismo zaključili mir s Austro-Ugarskom, koja sadrži i jugoslavenske zemlje“. „Nesreća je u tome“ — nastavio je Vilson — „što predstavnici Srbije nemaju više srpska punomoćja, jer im njihova punomoćja glase na ime Kraljevine SHS.“ Britanski je premijer upozorio da ne bi htio činiti ništa što bi moglo povećati opasnost eksplozije u Italiji. „Ne možemo li počekati?“ — upitao je on. „Kad ne bi bila takva situacija u Italiji, ja bih ih priznao“ — nadovezao je Klemanso — „no sada se moram složiti s britanskim premijerom. Treba svakako nastojati da se izbjegne novi razlog nezadovoljstvu i bolje je čekati!“ „Međutim“ — upozorio je Vilson — „neki bi njemački pravnik mogao reći da Njemačka — ako Jugoslaveni bez službenog priznanja potpišu ugovor — može jednog dana pobijati pravovaljanost ugovora, koji sadrži nepoznat potpis bez vrijednosti. Ne bi li ministri vanjskih poslova mogli o tom pitanju razgovarati s gospodinom Vesnićem?“ — upitao je on. I s tim su se složili ostali.¹⁰⁵

¹⁰³ M a n t o u x , n. d. , I , 393—394.

¹⁰⁴ Prema tome, Trumbićevu pismo Balfuru od 1. IV nije djelovalo.

¹⁰⁵ Harold Nicolson , je u svoj dnevnik pod 28. IV 1919. zapisao da su „Velika trojica“ odlučili da službeno priznaju jugoslavensku državu (*Peace-making 1919*, London, 1945, 260).

Na novom sastanku 29. IV¹⁰⁶ Klemanso je upozorio da su stručnjaci proučili pitanje predaje punomoćja delegata Kraljevine SHS. Mišljenja su da prihvatanje njihovih punomoćja znači i priznanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; zato nije potrebna neka posebna izjava. Lojd Džordž je nadodao da to njih osobno izvlači iz teškoća, kojih su se pribojavali.

Žil Kambon (Jules Cambon) je na sastanku „Vijeća“ 1. V¹⁰⁷ ispričao tok prvog sastanka s njemačkim opunomoćenicima na čelu s Brokdorf-Ranauom (Brockdorff-Rantza) i dr Landsbergom. Sastali su se tog dana poslije podne u Trijanonu i tom prilikom izmijenjali punomoćja. Nijemci su dali svoja, a Kambonova delegacija punomoćja delegacija država koje su se s Njemačkom nalazile u ratu, među ostalima i ona delegata Kraljevine SHS. Nijemci pri tom nisu stavili nikakve primjedbe.¹⁰⁸

Predsjednik Centralne teritorijalne komisije Tardje (A. Tardieu) referirao je na plenarnoj sjednici Konferencije 6. V o sadržaju ugovora s Njemačkom i Trumbić je tom prilikom primijetio u francuskom tekstu nacrta da se država — na mjestu gdje se nabrajaju države koje sklapaju mir s Njemačkom — pogrešno naziva: „Serbie—Croatie—Slavonie“, a da se dalje u tekstu, na više mjesta, spominje samo Srbija. Odmah je poduzeo potrebno da se to ispravi i da se državi danojeno službeno ime. I tako se — po Trumbićevu mišljenju izraženom u pismu I. Krstelju 3. V 1919¹⁰⁹ — može smatrati da bi pitanje (kollektivnog) priznanja — zaslugom Njemačke! — ovim načinom bilo riješeno. Međutim, treba dodati i to — što je neobično važno: u odsutnosti talijanskih delegata!¹¹⁰

¹⁰⁶ Mantoux, n. d., I, 411.

¹⁰⁷ Mantoux, n. d., I, 444.

¹⁰⁸ „Doch muss man in dem Austausch der Vollmachten mit der deutschen Delegation, der im Namen des SHS-Staats vorgenommen wurde, bereits eine, wenn auch nur implicite-Anerkennung des SHS-Staates erblicken. Die Note der deutschen Regierung anlässlich der Prüfung der Vollmachten erklärte: „Das Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen wird als identisch mit dem früheren Königreich Serbien betrachtet...“ Dr. Karl Schilling, *Die Entstehung des jugoslawischen Staates*, Dresden 1939, 135—136.)

„Dr Landsberg, in returning the credentials of the Allied and Associated delegates, pointed out that two countries with which Germany considered herself to be at war, Montenegro and Costa Rica, were not represented, while States such as Czechoslovakia and the Hedjaz, with which the Reich was not at war, had presented papers. The point was, of course, not pressed, M. Cambon merely noting and reporting the German comments.“ (F. S. Marston, *The Peace Conference of 1919. Organization and Procedure*, London—New York—Toronto 1944, 190—191.)

¹⁰⁹ B. Krizman, *Pisma Trumbića I. Krstelju (1919)* (Historijski pregled, Zagreb, 1960, god. VI, br. 1, 61.)

¹¹⁰ Talijanski su se delegati, uoči predaje uvjeta njemačkim predstavnicima vratili u Pariz na Konferenciju.

U Versaju je 7. V došlo do sastanka sa njemačkom delegacijom i predaje nacrtu Mirovnog ugovora.¹¹¹ Trumbić je o tome sutradan dostavio Ministarstvu slijedeću brzojavku:

„Juče popodne bila je sednica sa nemačkom delegacijom. Od naše delegacije smo učestvovali Pašić, ja, Vesnić. Nemcima je predana štampana knjiga u kojoj su uslovi mira. Clemenceau stojeće, kao i svi delegati, rekao je nekoliko dostojanstvenih reči bez ponizivanja neprijatelja. Brockdorff-Rantzau bled kao smrt čitao je sedeci dug govor nemački. Trajao je sa prevađanjem na francuski i engleski tri četvrta sata. Učinio je kod svakoga rđav utisak. Izgleda da je htio biti ponosit, a bio je bahat. Opšta je ocena bila ova. Nemci se nisu promenili, ostali su kakvi su bili. Lloyd George se izrazio ovako: Nemačka glupost. Nemci imadu rok od 15 dana da podnesu svoje pismene primjedbe. Na početku knjige su naznačene savezne i udružene države, koje ugovaraju o miru sa Njemačkom, a zatim su naznačeni opunomoćenici svake države i od koga su dobili punomoćje. Mi smo naznačeni kao država ovako: Serbie — Croatie — Slovénie, a zastupanje države ovako: Sa Majesté le Roi des Serbes, des Croates et des Slovènes par: Pašić, ancien Président du Conseil des Ministres, Trumbić, ministre des Affaires Etrangères, Vesnić, ministre plenipotentiaire du Roi de Serbie à Paris. U štatutu Lige Nacija i na drugim nekojim mestima, gde se spominje naša država, napisano je Srbija. Iz ovoga proizlazi da je pogrešno ime naše države, ali su velike sile usvojile naše akreditive, i uvrstile su našu novu državu, zajedno sa drugim saveznim i udruženim državama kao ugovornu stranku. S ovim držim da je pitanje našega priznanja stvarno rešeno. Ali treba ispraviti pogreške u nazivu države, a to će biti valjda još moguće, jer će po svoj prilici biti štampano novo izdlanje ugovora sa eventualnim nemačkim promenama, kad dođe do potpisa. Stvar je išla ovako, kako sam javio pod broj... Naša je delegacija verbalnom notom saopštila kako treba da naša država bude obeležena u ugovoru i kako će naši opunomoćenici potpisati. Vesnić je imao da se stara za provođanje toga. Stvar je bila od presudne važnosti, jer je ovo imalo da znači rešenje našega priznanja. Bili smo obavešteni da su velike sile, pored opozicije Talijana, udovoljile našemu zahtevu. Vesnić nas je uverio da je vidio francuski i engleski tekst ugovora. Utorak peti maja [pogrešno, trebalo bi stajati „šesti“ — B. K.] bila je tajna plenarna sednica međusaveznička na kojoj nam je izvod ugovora bio saopšten,

Štampani zapisnik plenarne sjednice Konferencije održane 29. V 1919 (br. 7) spominje, među prisutnima, i delegate „srpsko-hrvatsko-slovenske države“ (Pašića, Trumbića i Vesnića), dok se u zapisniku sjednice 6. V (br. 6) spominju delegati Srbije (Pašić, Trumbić i Žolger). U štampanom zapisniku Komisije za međunarodni režim luka, vodenih puteva i željeznica spominje se M. Troumbitch (Serbie — Croatie — Slovénie).

¹¹¹ Nacrt Mirovnog ugovora (t. zv. „Knjiga mira“) predao je predsjednik Konferencije Ž. Klemanso.

ali na toj sednici nisu spominjane sve države. Tardieu je bio izvestilac, pa sam ga zamolio, jer sam sedio spram njega da mi pokaže prvi list ugovora. Na moje veliko iznenadenje konstatovao sam da je naša država označena: Serbie — Croatie — Slavonie. Generalni sekretar Dutasta i načelnik u Ministarstvu Inostranih Dela Berthelot kojima sam učinio moje primedbe nisu na prvi čas mogli da shvate moje nezadovoljstvo. Oni su držali da naslovu kralja Srba, Hrvata i Slovenaca odgovara ime države Srbija — Hrvatska — Slavonija, kad sam im objasnio razumeli su me da ovo nije ime države nego geografsko ime dve pokrajine. Ali pošto je ugovor štampan kazali su da će se ispravka moći učiniti docnije u poslednjem izdanju. Juče [7. V. — B. K.] u Versaju video sam opet Berthelota koji mi je primetio da se ne može uvrstiti u uvodu našega ugovora našu državu kao Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, nego da treba obeležiti zemlju po imenu kao n. pr. Francuska, Belgija i t. d. a ne Republika Francuska, Kraljevina Belgija i t. d. Usred razgovora istaknuto je da bi se umesto Serbie—Croatie—Slavonie moglo kazati Etat Serbo—Croato—Slovène. Naša Delegacija treba da odmah preduzme korake da se stvar uredi. Nije se čuditi da kod stranaca nastaje ovakova zabuna. Uzrok je taj što našoj zemlji kao državi nismo do sada dali ime, nego smo samo stvorili oficijelno ime naše Kraljevine, što nije dovoljno. Kod Mira sa Austrijom i Madžarskom Žolger će zameniti Vesnića. Crnogora nije bila predstavljena niti je spomenuta među saveznim državama.¹¹² Po tomu ona je prestala postojati kao međunarodna jedinica.¹¹³

Na sastanku „Vijeća četvorice“ 31. V poslije podne¹¹⁴ talijanski je ministar predsjednik V. Orlando primijetio da u uvodu Austrijskog ugovora stoji da je Austro-Ugarska prestala postojati uslijed narodnih pokreta koji su težili oslobođenju. Takva bi stilizacija — rekao je on — mogla u Italiji loše odjeknuti, jer bi se moglo pomisliti da se njome umanjuje važnost talijanskih pobjeda. Zbog toga je predložio da se u uvodu napiše da je monarhija prestala postojati. To je, uostalom, i sve što treba reći u tekstu te vrste. S tim se složio Lojd Džordž, a Orlando je ovako nastavio: dalje u tekstu čita rečenicu da su „Savezničke i Udružene sile“ priznale ujedinjenje nekih dijelova tog carstva u nezavisnu i savezničku državu („Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca“). I to nije u stvari tačno jer je Italija nije priznala. Pored toga, čini mu se nepotrebno što se na tom mjestu spominju nove države nastale na ruševinama Austro-Ugarske. Trebalo bi, u svakom slučaju, spomenuti Poljsku, koja, međutim, nije spomenuta. Vilson mu je objasnio da se htjelo spomenuti te države u uvodu, jer ih spominju dalje u tekstu, pa su redaktori htjeli da ih prvo odrede,

¹¹² „Vijeće četvorice“ raspravljalo je o Crnoj Gori 7. i 17. V 1919. Vid.: Mantoux, n. d., I, 507; II, 95.

¹¹³ A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.

¹¹⁴ Mantoux, n. d., II, 261 i dalje.

definiraju. Međutim, Poljsku nisu spomenuli — ustrajao je Orlando. Britanski je premijer upozorio da je redakcioni odbor morao imati važnih razloga za to nabranjanje, pa bi stoga najbolje bilo da ga konsultiraju. Klemanso je spomenuo prigovore rumunjske delegacije povodom stilizacije odredaba o manjinama, pa su pozvali redakcioni odbor da uđe i Orlando je iznio svoje primjedbe na tekst. Francuski predstavnik Fromažo (Fromageot) mu je i ume odbora odgovorio da odbor u svom radu slijedi direktive Vijeća. Orlando ga je upitao da li bi imao što prigovoriti ako bi brisali iz teksta imena država nastalih na ruševinama Austro-Ugarske, a Fromažo mu je odvratio da nije na njemu da odgovori Orlandu, budući da se radi o političkom pitanju. Vilson se na to umiješao i rekao da treba — po njegovu mišljenju — spomenuti te države, jer se izvjestan broj odredbi odnosi direktno na njih. Tačno je da sve „Savezničke i Udružene sile“ nisu priznale jugoslavensku državu, ali se u ugovoru ne može napisati: „Pošto je većina spomenutih sila već priznala.....“ Tačno je da Poljska nije spomenuta, ali ga je Dž. Braun Skot (J. Brown Scott — pravni savjetnik delegacije SAD) upozorio da Konferencija nije donijela nikakav zaključak o sudbini Šleske. Orlando je na to primjetio da većina „Savezničkih i Udruženih sila „ne priznaje jugoslavensku državu“. U stvari, priznale su je samo SAD. „Ako je nismo priznali“ — odgovorio je Klemanso — „to je samo iz obzira prema vama. Međutim, danas su priznati „de facto“, jer smo predali njemačkim opunomoćenicima njihova punomoćja s naslovom koji sami daju svojoj državi.“ Orlando je izrazio sumnju da li je to isto što i priznanje, a Klemanso mu je odgovorio da mu kažu da je to isto što i priznanje. „Uostalom, da li je to uopće važno?“ — upitao je on. „I Vi ćete jednog dana, prije ili kasnije, biti prisiljeni da ih priznate!“

Trumbić je 10. VI brzozjavio Ministarstvu¹¹⁵ da je iz novina (!) saznao da je vlasti još pred tjedan dana bilo saopćeno službeno priznanje Kraljevine SHS od strane britanske vlade, a prije dva dana i priznanje francuske vlade, a zatim je Protić 12. VI poslao cirkular (u Pariz stigao 15. VI), kojim javlja da je V. Britanija priznala našu državu 1. a Francuska 5. juna 1919.¹¹⁶

Trumbić je na sjednici delegacije 12. VI¹¹⁷ prigovorio stilizaciji uvoda nacrta Ugovora s Austrijom, jer se u njemu — po njegovom

¹¹⁵ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918–1919, Pov. br. 473.

¹¹⁶ Taj telegram br. 7562 doslovno glasi ovako:

„Engleska priznala našu državu 1. a Francuska 5. o. meseca. (DASIP, Arhiva Delegacije, 1/13.).

Prema tome, netačna je tvrdnja, koja se — po Temperliju (n. d., IV, 207) — provlači u literaturi sve do danas, da je V. Britanija to učinila 2. a Francuska 6. juna 1919.

Belgia je to, čini se, učinila 13. juna 1919.

¹¹⁷ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 12. VI 1919, pod IV. (Krizman — H r a b a k, n. d., 148–149.).

mišljenju – ujedinjenje spominje na neispravan i nepotpun način (kao da je nova država nastala sjedinjenjem nekih dijelova teritorije bivše Austro-Ugarske s Kraljevinom Srbijom, a ne spominje se izrijekom Crna Gora). Zbog toga je predložio izmjenu, kojom se ističe da u Ugovoru nabrojene države priznaju takođe „ujedinjenje nekih dijelova teritorija spomenute monarhije i teritorija Kraljevine Srbije i Crne Gore u jednu državu, slobodnu, nezavisnu i savezničku pod imenom države srpsko-hrvatsko-slovenačke“. Sa tim se prijedlogom složio samo Smislaka, a većina ga nije prihvatile uglavnom iz dva razloga. Prvi: nije umjesno u ovom času pokretati pitanje priznanja ujedinjenja Crne Gore sa Srbijom, jer će se Italija tom usprotiviti i iskoristiti priliku da postavi i pitanje Crne Gore usred drugih pitanja koja stoje neriješena na dnevnom redu Konferencije, u času kada se očekuje konačni odgovor njemačke delegacije o tome prima li uvjete o preliminarnom miru ili ne. Osim toga, naši se saveznici, izuzevši Italiju, ponašaju tako kao da je priznato ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom i nisu htjeli priznati Crnoj Gori pravo da ima svog delegata na Konferenciji. Komanda Istočne vojske upravlja se tako kao da je ujedinjenje priznato ili ga bar tolerira. Drugi bi razlog bio ovaj: Crna Gora kao nezavisna i saveznička država proglašila je ujedinjenje sa Srbijom, i to pitanje, kao čisto unutrašnje političko pitanje, ne podleži Konferenciji, kad utvrđuje mirovne uvjete s Austrijom. Ako Konferencija nalazi da treba donijeti svoje rješenje o tom pitanju, donijet će ga kojom drugom prilikom, a ne će ga uvlačiti u mirovne uvjete s Austrijom. Dvije nezavisne države mogu se ujediniti, a da ne pitaju za odobrenje druge države, pogotovo u ovo vrijeme kad se stare države ruše i dinastije obaraju i kad se pregovara s državama koje su tek juče ponikle iz revolucije!¹¹⁸

Protić je Trumbiću odgovorio 17. VI (Pariz, 19. VI):

„Primio sam vaše telegramе broj 477 i 478. Ako ste dali doslovno formulu priznanja naše države po Ugovoru sa Austrijom, mi ne uvidamo da je ona neispravna jer se i tu sasvim jasno vidi volja svih delova naše države koji se ujedinjuju: da li su se oni ujedinili sa Srbijom ili su se ti delovi ili zemlje i Srbija sjedinile u državu, potpuno je isto. Ako delegacija pretpostavlja drugu formulu, kabinet nema ništa protiv toga da usvoji onu koju mislite da je bolja. Što se

¹¹⁸ Pašić je u pismu predsjedniku vlade Protiću saopćio Trumbićeve prijedobe. U njemu Pašić piše i ovo: „Nema sumnje da bi za nas povoljnije bilo da odmah imenuju i Crnu Goru, kao državu koja se ujedinila sa Srbijom, ali saveznici nisu hteli uvlačiti Crnu Goru u Ugovor sa Austrijom. Političko-faktički razlozi govore da se bez nužde ne pokreće pitanje u nezgodnoj situaciji, nego ga ostaviti kad nastupe podesniji momenti, a oni će nasigurno nastupiti čim se naš spor sa Italijom reši, čim Nemačka (a za njom i Austrija) primi uslove mira, koji su joj predloženi.“ (Koncept Pašićevom rukom, DASIP, Arhiva Delegacije I.).

tiče nepotpunosti, to je drugo. Molimo da delegacija donese o celoj stvari mišljenje i svoju odluku pa nam dostavi u potpunosti i kabinet će onda dati uputstva i za to. Kabinet je javio svim vladama službeno još u svojoj notifikaciji o obrazovanju naše države da je Crna Gora sastavni deo naše države. Delegacija ima samo na to da se pozove i na osnovu toga da traži ispravku odnosno dopunu. O formuli koju vi predlažete kabinet će doneti odluku čim dobije mišljenje delegacije o celoj ovoj stvari.“¹¹⁹

Tako su Pašić, Trumbić i Vesnić 28. VI 1919, u ime srpsko-hrvatsko-slovenačke države, potpisali u Versaju Mirovni ugovor s Njemačkom, a zatim su stala pristizati pojedinačna priznanja drugih država.

A. Korošec, kao zamjenik predsjednika vlade, 29.VI javio je Parizu (Pariz, 2. VII)¹²⁰ da je rumunjska vlada službeno priznala novu Kraljevinu SHS. Poslanik u Hagu Milojević je 3. VII javio predsjedniku vlade u Parizu¹²¹ da je prije dva dana govorio s holandskim ministrom vanjskih poslova o situaciji u zemlji i da ga je tom prilikom upitao da li još smatra da postoje razlozi odgađanju priznanja, a ministar mu je odgovorio da pitanje o priznanju za nj nije nikada ni postojalo, jer je to samo pitanje forme. Danas — javlja dalje Milojević — ministar mu je spomenuo brzjavku od 24. I 1919, koju je osobno bio otposao Trumbiću. Tom je brzjavkom stvarno priznao svršeni čin ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca, a sada je naredio da i u prepisci s poslanstvom upotrebljavaju novi naslov. S tim je — smatra ministar — pitanje o priznanju i s formalne strane riješeno. Holandjanin je na kraju zamolio Milojevića da upita vladu da li je ovakvo priznanje dovoljno ili, naprotiv, žele da holandska vlada u posebnom pismu izjavi da priznaje Kraljevinu SHS. Protić je iz Pariza poslao ovaj odgovor:¹²² po njegovu su mišljenju dane izjave dovoljne, ali ipak moli da ih holandska vlada i pismeno učini. Milojević je 6. VII javio Protiću (Pariz, 7. VII)¹²³ da je tog dana primio tekst brzjava izmijenjenih u januaru između Trumbića i holandskog ministra vanjskih poslova i to u pismu ministarstva upućenom mu već kao poslaniku Kraljevine SHS, a pariško je poslanstvo 15. VII pismom javilo Pašiću¹²⁴ da su 13. VII iz Haga primili brzjav slijedeće sadrzine: „Holandska vlada priznala naše Kraljevstvo.“ To isto

¹¹⁹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

¹²⁰ DASIP, Arhiva Delegacije 1/13.

¹²¹ DASIP, Arhiva delegacije 1/13. Vid.: i opšinu bilješku kod Drag. Jankovića n. d., 15, nap. 17).

¹²² Isti izvor. Koncept odgovora na poledini pisan Pašićevom rukom.

Protić je u to vrijeme boravio u Parizu zajedno s nekoliko članova vlade (M. Trifković, P. Marinković i A. Kramer).

¹²³ DASIP, Arhiva Delegacije 1/13.

¹²⁴ DASIP, Arhiva Delegacije 1/13.

poslanstvo saopćilo je u pismu delegaciji (Pariz, 8. VIII)¹²⁵ da je tog dana primilo brzjavku Ministarstva vanjskih poslova u Beogradu. U njemu стоји да је Шпанска влада обавијестила да službeno признаје Кraljevinu SHS, а нови предсједник vlade Ljuba Davidović¹²⁶ brzjavio je (Beograd, 5. XI) Parizu (Pariz, 6. XI)¹²⁷ da je то исто учинила i danska vlada. Poslanstvo u Rimu (delegat pri Vatikanu dr Bakotić) javilo je Parizu (Rim, 7. XI – Pariz, 8. XI) da je državni sekretar kardinal Gaspari konačno odgovorio na notu o notifikaciji, da Vatikan „daje svoje formalno priznanje spomenutom novom Kraljevstvu“.¹²⁸

U međuvremenu su „Savezničke i Udružene sile“ zajedno s austrijskim opunomoćenicima potpisale u Sen Žermenu (10. IX 1919) Mirovni ugovor s Austrijom. Time je i Austria, sa svoje strane, priznala Kraljevinu SHS, dok su delegati SHS – zbog drugih razloga – potpisali taj Ugovor 5. XII 1919. Bugarska je priznala Kraljevinu SHS Ugovorom u Nejiu (27. XI 1919.); Mađarska Ugovorom potpisanim 4. VI 1920. u Trijanonu. Italija je to učinila tek u Rapalskom ugovoru od 12. XI 1920 („Kraljevina Italija, priznavajući u obrazovanju susjedne države postignuće jednoga od najuzvišenijih ciljeva rata, koji je ona vodila;...“)¹²⁹

Zaključak

(1) Raspad Austro-Ugarske na svršetku prvog svjetskog rata nastupio je prije nego što je vodećima u pobjedničkom taboru „Savezničkih i Udruženih sila“ pošlo za rukom da nađu neko zajedničko rješenje „jugoslavenskog pitanja“, tj. pitanja eventualnog ujedinjenja južnoslavenskih zemalja dvojne monarhije sa Srbijom i Crnom Gorom zajedničku državu („Jugoslaviju“). Prvodecembarski akt i stvaranje

¹²⁵ DASIP, Arhiva Delegacije I/13.

¹²⁶ Ljuba Davidović sastavio je novu koalicionu vladu 16. VIII 1919.

¹²⁷ DASIP, Arhiva Delegacije I/13.

¹²⁸ DASIP, Arhiva Delegacije I/13. U tom telegramu стоји и ово: „Sv. Stolica uzima na znanje sa velikim zadovoljstvom uverenje Kraljevske vlade da će dosadašnje srdačne odnose koje je Srbija imala sa Vrhovnom Crkvenom vlasti nastaviti i sigurna je da će potpuna sloboda priznata katoličkoj crkvi, koja je toliko važan elemenat reda i građanskog spokojstva, urođiti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca naobiljnijim plodovima blagostanja.“

¹²⁹ Talijanska je vlada – kako ona pod predsedništvom V. Orlanda, tako i njena nasljednica pod predsjedništvom Nitija (F. Nitti) – sve do Rapala uporno odbijala da prizna Kraljevinu SHS, služeći se i time kao sredstvom pritiska, da bi beogradsku vladu i njenu delegaciju na Konferenciji u Parizu privoljela na što veće koncesije na planu teritorijalnih zahtjeva. Karakterističan je pri tome stav predsjednika Nitija, koji je u februaru 1920. iz Londona upozoravao svog ministra vanjskih poslova Šaloju (Scialoi) da lično, ne vidi nikakvog razloga da Italija ne prizna državu SHS, kada ova druga ukloni između Rima i Beograda postojeće sporne tačke! [Vid. Paolo Alatri, Nitti, D'Annunzio e la questione adriatica (1919–1920), Milano 1959, 461].

jedinstvene države stavili su ih pred svršen čin (ostavljamo pri tom potpuno postrani pitanje koliko su ga u praksi željeli i na terenu pomagali!). Italija se i nadalje tvrdoglavu opirala da ga prizna, dok su joj vlade Francuske i V. Britanije nevoljko u tome sekundirale. Pretresajući nacrt poslovnika i pripremajući otvaranje Konferencije u Parizu, predstavnici vodećih velesila (SAD, Francuske, V. Britanije i Italije) složili su se u tome da i nadalje priznaju samo Srbiju i Crnu Goru kao države-učesnice Konferencije, i to tako da službeno pozovu delegate Srbije, a da rješenje pitanja određivanja crnogorskog delegata odgode za kasnije, kao i u opće pitanje priznanja novog državnopravnog stanja („Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“). Zato ga Konferencija u plenumu 18. januara 1919. kolektivno nije ni priznala.

Međutim, prva zajednička jugoslavenska vlada izvršila je notifikaciju ujedinjenja, ali — u prvo vrijeme — bez uspjeha. Štoviše, na inicijativu njenog predsjednika (St. Protića), da se uz pomoć vlade SAD dobije priznanje Francuske i V. Britanije — potpisnica tajnog Londonskog ugovora iz 1915 — odgovorila je većina same delegacije Kralj. SHS na Konferenciji (Vesnić, odn. Pašić) da takav korak ne bi bio oportun. Nije, dakle, samo u taboru velesila postojalo razilaženje u tom pitanju.

(2) Trumbiću se pružila prilika da ponovno postavi pitanje priznanja pri uobičajenoj notifikaciji ministrima vanjskih poslova stranih država o preuzimanju resora vanjskih poslova, ali su odgovori pojedinih vlada odnosno Trumbićevih kolega bili najvećim dijelom konzervativni i rezervirani (Francuske, V. Britanije, Holandije, Danske itd.). Prva je vladu i „Kraljevstvo SHS“ priznala vlast u ratu neutralne Norveške. Vlast SAD bila je prva iz redova velesila koja je priznala novu Kraljevinu.

(3) Protić — poučen incidentom s novim talijanskim poslanikom u Beogradu — ponovno je pokušao da isforsira priznanje, naređujući da poslanstva učine korak u tom smislu, ali ga je zatim — na Vesnićev (Pašićev) savjet — stornirao. Trumbić je nastojao da britansku vlast zainteresira za što skorije priznanje — apelirajući pri tom na strah imperialističkih sila od boljševizma — ali bez rezultata. Također je pristao da se uspostave diplomatski odnosi s kontrarevolucionarnom vladom admirala Kolčaka u Omsku. Demonstrativni odlazak talijanskih delegata s Konferencije, opća potreba da se što prije uruči i potpiše Mirovni ugovor s Njemačkom, te stav njemačke delegacije da ne prigovara kredencijalima delegata nove Kraljevine olakšali su i ubrzali kako odluku vlasta Francuske i V. Britanije da konačno priznaju Kraljevinu SHS tako i njeno kolektivno priznanje. Poslije potpisa Ugovora s Njemačkom (28. VI 1919) stala su pristizati priznanja i drugih država: „savezničkih“, neutralnih pa i neprijateljskih.

Bogdan KRIZMAN

Bogdan Krizman

THE PROBLEM OF THE INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE YUGOSLAV STATE

Summary

The author of this paper deals with the problem of the recognition of the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes immediately after the First World War. When the unification was declared on December 1st 1918 and the first joint Yugoslav Government was formed under the presidency of Stojan Protić on December 20th 1918, a problem was raised of the recognition of the legal status of the new state because there still existed the Kingdom of Serbia and the Kingdom of Montenegro, which were recognized as the subjects of the international law by a number of states, some of which were at war and some of which were neutral. One of the most important and the most urgent tasks that the Government in Belgrade and its delegation at the Peace Conference in Paris with N. Pašić at its head were confronted with was to get the recognition for the new Kingdom formed by unifying these two, up to then independent states with the Yugoslav lands of the former Austria-Hungary because the act of unification did not automatically rescind the recognition which had previously been given to Serbia and Montenegro. By the joint decision of the representatives of the Great Powers (USA, Great Britain, France and Italy) the Peace Conference in Paris took this problem into consideration, refusing to receive the delegates of any other Yugoslav state except the delegates of Serbia and Montenegro. But the problem of the nomination of the delegate of Montenegro was left unsolved, so that the first plenary session of the Conference of January 18th, 1919, was attended by the three delegates of Serbia while the seat reserved for the delegate of Montenegro was empty. So the Conference did not collectively recognize the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes though it presently recognized the new states which had emerged from the war and the disintegration of Austria-Hungary namely Poland and Czecho-Slovakia.

The Minister for Foreign Affairs Trumbić had an opportunity to put that question again before the Governments of the allied and of neutral states in the course of the usual notification to the Foreign Ministers of other states. But the answers were mostly reserved (i. e. France, Great Britain, Italy, Holland, Denmark etc.). Norway was the first to recognize the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes (January 28th 1919) and the first Great Power that recognized it was USA (February 7th 1919). Gradually, one by one, the other states recognized the new state but the Great Powers which were signatories of the secret London Treaty of 1915 (Great Britain, France, Italy) were still refusing to recognize the Yugoslav state because the Italian Government was

decisively against it. However, the prospect of the immediate arrival of the German delegation and of submitting the draft of the Peace Treaty made it necessary for the Great Powers to discuss and definitely to solve that problem. When the states which were the members of the Conference presented their credentials to the German delegation on May 1st 1919 — the Italian delegates were demonstratively absent from Paris — the new Yugoslav state (The Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes) presented its credentials as well. The acceptance of these credentials by the German delegation implied the recognition of the new state. The demonstrative but only temporary leaving of Paris by the Italian delegation (because of the unsatisfied territorial claims), the common need to submit and to sign the Peace Treaty with Germany as soon as possible and the attitude of the German delegation, which did not object to the credentials presented by the delegates of the new Kingdom facilitated and hastened the decision of the Governments of Great Britain and France to recognize finally the new state, which they did on May 1st and May 5th 1919 respectively. These factors also speeded up the collective recognition. By signing the Peace Treaty with Germany at Versailles on June 28th 1919 the Conference collectively recognized the new state formally. After that the other states recognized it in their turn.

SADRŽAJ = SOMMAIRE

<i>Dr Tomica Nikčević: Prilog izučavanju političkih borbi u Crnoj Gori 1929–1937.</i>	— — — — — — — —	5
<i>Dr. Tomica Nikčević, Une contribution à l'étude des luttes politiques au Monténégro de 1929 à 1937.</i>		
<i>Dr Mirjana Gross: Hrvatska uoči aneksije Bosne i Hercegovine</i>	—	153
<i>Dr. Mirjana Gross, Kroatien am Vorabend der Annexion Bosniens und der Herzegovina</i>		
<i>Dr Bogumil Hrabak: Komiteti u jugoslovenskoj dobrovoljačkoj vojsci u Rusiji 1917. godine</i>	— — — — — — — —	277
<i>Др. Богумил Храбак: Комитеты в югославской армии в России в 1917 году</i>		
<i>Dr Bogdan Krizman: Pitanje međunarodnog priznanja jugoslavenske države 1919. godine</i>	— — — — — — — —	345
<i>Dr. Bogdan Krizman, The Problem of the international Recognition of the Yugoslav State</i>		

Stampano u pogonu štamparije Izdavačkog preduzeća
„Kultura“, Beograd, Makedonska 4.

Pitanje međunarodnog priznanja jugoslavenske države 1919. godine

Proglašenje ujedinjenja južnoslavenskih zemalja Austro-Ugarske sa Srbijom i Crnom Gorom u zajedničku „Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca“ predstavljalo je državnopravnu formulaciju stvarnog raspada dvojne monarhije kod nas i pobjede Srbije na svršetku prvog svjetskog rata. Zaključci „Veliike Narodne Skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slovensa u Banatu, Bačkoj i Baranji“, održane 25. XI 1918. u Novom Sadu, o priključenju Kraljevini Srbiji Banata, Bačke i Baranje (u granicama koje povuče — kako stoji u zaključku — „antantina balkanska vojska“ pod komandom generala Franše Deperea (Franchet d'Esperey) i Podgoričke skupštine, održane dan kasnije, o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom u jednu jedinu državu, s tim da tako ujedinjena stupi u zajedničku domovinu troimenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, prethodili su za nekoliko dana poznatoj adresi delegacije Narodnog vijeća SHS i odgovora regenta Aleksandra (Beograd, 1. decembra 1918). Njime je Aleksandar — u ime svog oca — proglašio „ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca“. Zbog toga je predsjedništvo Narodnog vijeća SHS objavilo 3. XII u Beogradu saopćenje, u kojem, između ostaloga, stoji da se u novoj jedinstvenoj jugoslavenskoj državi ima odmah organizirati zajedničko narodno predstavništvo kao privremena zakonodavna vlast, koja će ostati na okupu sve do saziva Ustavotvorne skupštine; da će do njena saziva ostati i zemaljske vlade (u Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu i Splitu), ukoliko pojedini resori ne prelaze u kompetenciju centralne vlade u Beogradu; da tim aktom od 1. XII 1918. prestaje funkcija Narodnog vijeća kao vrhovne vlasti na teritoriju bivše Austro-Ugarske, a da će i njegova administrativna funkcija prestati čim u Beogradu bude sastavljena jedinstvena vlada za cijelu državu.

Anticipirajući, Nikola Pašić je cirkularnom řbrzojavkom pov. br. 5420 (koja je preko Soluna stigla u srpsko poslanstvo u Londonu tek 23. XII)¹, kao ministar vanjskih poslova Srbije, upozoravao diplomatska predstavništva u inozemstvu da odmah spreme pečat i ostali kancelarijski materijal za korespondenciju s naslovom „Poslanstvo Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca“, a da to isto učine svi počasni konzuli i konzuli od karijere u rejonu pojedinog poslanstva. Materijal i pečat mogu odmah upotrebljavati za prepisku s Ministarstvom u Beogradu, s našim ljudima i ustanovama, dok će ih u prepisci s tamošnjim Ministarstvom vanjskih poslova i ustanovama početi upotrebljavati tek onda kada učine notifikaciju ujedinjenja, a tu će im notifikaciju poslati čim vlada bude sastavljena, što se očekuje svakog dana.

Poslije dužih međustranačkih pregovora i prolazne krize oko ličnosti designiranog predsjednika vlade (N. Pašića) bio je 20. XII objavljen ukaz o sastavu prve zajedničke vlade pod predsjedništvom Stojana Protića. U njoj je resor vanjskih poslova dobio dr Ante Trumbić, predsjednik Jugoslavenskog odbora u Londonu, koji se u to vrijeme nalazio u Parizu, očekujući da Mirovna konferencija započne rad. Protićeva je vlada, na sjednici 22. XII, između ostalog odlučila: da je prvi delegat Kraljevine SHS na Konferenciji mira Nikola Pašić, predsjednik ministarstva na raspoloženju, a da su članovi delegacije dr Ante Trumbić, dr Žolger, biv. profesor državnog prava, i dr Milenko Vesnić, poslanik u Parizu; da će s tim delegatima, koji će sudjelovati na sjednicama Mirovne konferencije, imati podjednaka prava u rješavanju i sastavljanju prijedloga za Konferenciju Mateja Boškovića, kralj. poslanik u penziji, dr Josip Smislaka, advokat i bivši narodni poslanik, te dr Otokar Ribarž, advokat i bivši narodni poslanik. Pored toga, vlada je odlučila da poslanstva i konzulati Kraljevine Srbije imaju promjeniti nazine i da će se ubuduće zvati poslanstva odnosno konzulati Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca.²

Zato je političko odjeljenje Ministarstva vanjskih poslova u Beogradu notom Pov. br. 5572 od 24. XII³ obavijestilo tamošnja poslanstva Francuske, Velike Britanije, Italije, SAD, Rusije, Grčke i Belgije da je sastavljena prva zajednička vlada i, zatim, navelo njen personalni sastav (predsjednik vlade: St. Protić; potpredsjednik: dr Anton Korošec; min. vanjskih poslova: dr A. Trumbić; min. unutrašnjih poslova: Svetozar Pribićević itd.). Međutim, u *međunarodnom* životu postojale su još uvijek „Kraljevina Srbija“ i „Kraljevina Crna Gora“

¹ Državni arhiv FNRJ (dalje: AFNRJ), A—J. M. Jovanovića-Pižona.

² Diplomatski arhiv Državnog sekretarijata inostranih poslova (dalje: DASIP), Političko odeljenje 1918, XV, Protićev cirkular svim članovima vlade od 10. XII 1918 (po starom kalendaru), br. 1.

³ DASIP, Političko odeljenje, 1918, XV.

sa kraljem Nikolom na čelu. Njih je niz država — u prvom redu velesile iz pobjedničkog tabora „Savezničkih i Udruženih sila“ — priznavao u tom času (decembar 1918) kao subjekte međunarodnog prava i nosioce međunarodnih odnosa. Formalno, s njima su te države i nadalje održavale diplomatske odnose, pa je stoga „Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca“ — stvorenoj ujedinjenjem, stapanjem tih dviju dotad samostalnih država sa južnoslavenskim zemljama bivše Austro-Ugarske — valjalo kao *državi* pribaviti međunarodno priznanje, jer aktom ujedinjenja 1. XII 1918. nije automatski utrnuo i *međunarodno* priznanje dano prije Srbiji i Crnoj Gori.⁴ Upravo to pitanje: da li, kada i kako priznati to novo državnopravno stanje kod nas, postalo je, u toku Pariške konferencije 1919. godine, značajno pitanje naše domaće, pa i međunarodne politike.

1.

Protić je 24. XII 1918. cirkularom poslao poslanstvima Srbije listu novih ministara⁵, a 27. XII obavijestio ih je dalje da je nova državna zastava trobojnica plavo-bijelo-crveno, horizontalno položena.⁶ Uputio im je i poduze „otvorenu“ cirkularnu brzojavku na francuskom jeziku (preko Soluna i Malte)⁷, u kojoj naređuje šefovima

⁴ O međunarodno-pravnom aspektu postanka jugoslavenske države poslije prvog svjetskog rata postoji opsežna literatura na našem i stranim jezicima (Holzer, Biscottini, Sagadin, Bauer, Chersi, Tomić, Dragić, Kaufmann, Danić, Perić, Rybarž, Fedozzi, Kostić, Subotić, Žolger, Schrems, Verdross, itd.), ali je najveći broj autora raspravlja o pitanju da li je „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca“ nova ili stara država. O *našoj* temi pisali su kod nas Slabodan Jovanović, Jovan Stefanović, Milan Bartoš i, nedavno, Dragoslav Janković. Sl. Jovanović, u svojoj raspravi *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Političke i pravne rasprave, knjiga druga, Beograd 1932, 299–300)*, u jednoj je rečenici dodiruje, nabrajajući neke države, koje su redom priznale novu državu. I J. Stefanović (*Ustavno pravo FNR Jugoslavije i komparativno*, Zagreb 1950, 146) spominje u dvije rečenice pitanje priznanja, ponavljajući ono što je o tome već bio iznio Sl. Jovanović. Opširnije su se tim problemom pozabavili Bartoš, a pogotovo Janković. U svom djelu *Međunarodno javno pravo* (I. knjiga, Beograd 1954, 209–211), Bartoš obrađuje to pitanje i pri tom zastupa slijedeće mišljenje: „Konačno priznanje ostalih velikih sila došlo je tek 1 maja iste godine, kada su izmenjena punomoćja s nemачkom delegacijom.“ U svojoj opsežnoj i dokumentiranoj monografiji *Društveni i politički odnosi u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca uoči stvaranja Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) (Istorija XX veka, Zbornik radova I, Institut društvenih nauka, Beograd 1959, 7–151)* Dragoslav Janković posvetio je tom problemu jedno kraće poglavlje.)

⁵ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.

⁶ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.

⁷ Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (dalje: A—JAZU), A—Jugoslavenskog odbora. Dr Janković (n. n., 10), spominje da je to učinjeno 25. XII pod Pov. br. 5624.

misija da obavijeste vladu kod koje su akreditirani da je specijalna delegacija, u skladu s odlukom središnjeg odbora Narodnog vijeća u Zagrebu kao predstavnika države svih srpskih, hrvatskih i slovenačkih zemalja, koje su prije pripadale bivšoj Austro-Ugarskoj, stigla u Beograd; da je 1. XII 1918. svečanom adresom proglašeno ujedinjenje cijelokupnog naroda srpskog, hrvatskog i slovenačkog bivše monarhije sa Kraljevinom Srbijom i da je regent proglašio stvaranje Kraljevine SHS; da je prihvatio regentstvo i da će formirati zajedničku vladu. Regent je 17. XII — stoji dalje u cirkularu — primio crnogorsku delegaciju, koja mu je saopćila odluku Velike crnogorske skupštine od 26. XI 1918. o svrgnuću kralja Nikole i njegove dinastije i o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom, što je sa zadovoljstvom i zahvalnošću primio na znanje.⁸ Sastavljena je i zajednička vlada za novu kraljevinu.⁹ Protić stoga naređuje da sva poslanstva, konzulati i druge misije Kraljevine Srbije odmah uzmu naslov: „Poslanstvo, konzulat i t. d. Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.“¹⁰

⁸ Talijanski je ministar inostranih poslova S. Sonino 6. januara 1919. javio da ga je britanska ambasada u Rimu obavijestila da su britanskoj vlasti poznate pojedinosti o koraku srpskog otpravnika poslova u Parizu kod crnogorske vlade kralja Nikole, izvršenog 28. XII prošle godine. Otpravnik je poslova, naime, izvijestio tu vladu u Neiju da prestaju funkcije diplomatskog predstavnika srpske vlade zbog ostvarenog ujedinjenja Srbije i Crne Gore na temelju zaključaka Podgoričke skupštine. Crnogorska je vlast, tim povodom, uputila oštar protest — javlja Sonino. (*I documenti diplomatici italiani, Sesta serie, 1918—1922*, vol. I, Roma 1956, dok. 422, 787.).

⁹ U tekstu стоји pogrešно 21. umjesto 20. XII 1918.

¹⁰ Nota srpskog otpravnika poslova J. Simića u Vašingtonu o tome glasi doslovno ovako:

Washington, undated
(Received January 6, 1919)

M. Secretary: I am instructed by my Government to submit herewith the following communication:

In accordance with the decision of the Central Committee of the National Council of Zagreb which represents the State of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces within the boundaries of the former Austro-Hungarian Monarchy, a special Delegation has arrived at Belgrade on the 1st of December. This Delegation by one (a) solemn adress, presented to His Highness the Crown Prince, has proclaimed the Union of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces of the former Dualist Monarchy into one single State with the Kingdom of Serbia under the Dinasty of His Majesty King Peter and under the regency of the Crown Prince Alexander. In reply to this adress His Royal Highness the Crown Prince has proclaimed the Union of Serbia with the above mentioned independent State of Slovenes, Croats and Serbs into one single Kingdom: „Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes“. His Highness has accepted the regency and will form a common Government. On the 17th of December His Royal Highness the Crown Prince received in audience a delegation from Montenegro. This delegation has submitted to His Highness on the 26th of November the decisions of the Great National Assembly of Montenegro. By virtue of these decisions His Majesty King Nikolas I. and

Dotadašnji srpski poslanik u Londonu (Jovan M. Jovanović) — penzioniran u međuvremenu po kazni — odgovorio je Protiću 9. I 1919.¹¹ da je odmah izvršio gornju notifikaciju britanskoj vladii, no da nije dobio nikakav pismeni odgovor. Samo mu je usmeno rečeno da je priznanje nove jugoslavenske države stvar Pariške konferencije, a da će teškoće biti samo onda ako vladi ne pode za rukom da stabilizira stanje kod kuće. Po mišljenju poslanika, Talijani potajno i grozničavo rade na tome da spriječe stvaranje jedinstvene države. U pismu Trumbiću od istog dana¹² Jovanović je bio opširniji, povjeravajući mu sadržaj svog razgovora s lordom Kerzonom (Curzon), zamjenikom odsutnog britanskog državnog sekretara za vanjske poslove Balfura (A. J. Balfour) u Forin ofisu. Tom prigodom mu je govorio o priznanju u smislu uputstava iz Beograda i u razgovoru se osvjeđočio da „su (Englezi) simpatijama još uvek sa nama i da će Engleska učiniti sve što može za nas, ali, dobio sam određeni utisak da nemaju dovoljno vere u stabilnost novoga stanja, ili još tačnije, u sadašnju našu vladu. Vi ćete — piše Trumbiću — bolje znati tamo u Parizu i zašto“.

Francuski ambasador u SAD Ž. Žisran (J. Jusserand) uputio je državnom sekretaru SAD Robertu Lansingu, jednom od opunomoćenih delegata SAD na Pariškoj konferenciji, koja je trebalo da otpočne, 9. I 1919. u Parizu pismo¹³ u kojem javlja da je srpski poslanik u Parizu (Vesnić) izvršio notifikaciju o ujedinjenju francuskoj vradi i da je ona voljna priznati novu jugoslavensku državu ako američka, britanska i talijanska vlada žele učiniti to isto. Zbog toga pita Lassinga: što u tom pogledu namjerava vlada SAD? No, ako se pak če-

his dinasty have been declared destitute of all the rights upon (to) the throne of Montenegro and the Kingdom of Montenegro, united to Serbia under the dinasty of Karageorgevich, is included in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. His Royal Highness the Crown Prince has declared that He accepts with pleasure and thanks these decisions. A common government for the new Kingdom has been organized on the 21st of December (sic!). The Legations, Consulates and other Missions of the Kingdom of Serbia will be the Legations, Consulates and other Missions of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes.

Bringing the above to the knowledge of the United States Government, the Serbian Government is strongly convinced that their communication will be met sympathetically: The Union of all the nations of the Serbs, Croats and Slovenes in one single state, which results from the imprescriptible right of the people to dispose of their destiny.

I take (etc.)

Y. Simitch. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora)

¹¹ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića—Pižona.

¹² AFNRJ, A—J. M. Jovanovića—Pižona. Taj razgovor Kerson—Jovanović spominje i Drag. Janković, n. n., 11.

¹³ *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919, The Paris Peace Conference. Vol. II, Washington 1942, 345—346.* (dalje: FR, PPC).

tiri vlade potpuno ne slažu, bilo bi — po mišljenju ambasadora (vlade) — najbolje da odluku u tom pitanju prepuste Mirovnoj konferenciji.

Sutradan je Lansingu uputio i drugo pismo¹⁴ o eventualnom priznanju nove države i u njemu naveo da *britanska i talijanska vlada žele da to pitanje riješi Konferencija, a da se francuska vlast s time slaže [podvukao — B. K.]*. Istovremeno Žisran predlaže slijedeći nacrt odgovora na tu srpsku notu o priznaju: savezničke su vlade, primivši do znanja učinjenu im notifikaciju o ujedinjenju svih Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom Karađorđevića, prisiljene da jave srpskoj vlasti da ne mogu priznati političku promjenu izvršenu uoči Kongresa mira, koji je jedino pozvan da odluči o konačnoj dodjeli (sudbini) teritorija i stvaranju novih država, uzimajući u obzir situaciju i želje stanovništva. — Da li se Lansing slaže s takvim tekstom?

Lord Kerzon je istog dana (10. I) otposao notu srpskom (a ne srpsko-hrvatsko-slovenačkom!) poslaniku u Londonu, u kojoj mu izražava svoje poštovanje i jednostavno potvrđuje prijem Jovanovićeve note od 4. I 1919. o izvršenom ujedinjenju.¹⁵ Ne znajući to, Protić je brzojavno (Solun 12. I)¹⁶ javio Vesniću u Pariz da bi mogao — u sporazumu s Pašićem i Trumbićem — da učini korak kod ambasadora SAD u Parizu, „da Amerika uzme inicijativu kod francuske vlade da se nova Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca odmah prizna. Francuska bi mogla za to lako pridobiti Englesku. Potrebno je podići autoritet nove vlade tim priznanjem i preseći sve intrige koje naročito uzimaju maha od dolaska talijanskih trupa u Crnu Goru“.

U Beograd je 11. I stigla brzojavka otpravnika poslova u Washingtonu Jevrema Simića¹⁷ kojom obavještava Ministarstvo (odnosno Protića kao Trumbićeva zamjenika) da je u Stejt departmentu (6. I) osobno predao notifikaciju o ujedinjenju i tom prigodom izjavio zahvalnost vlasti SAD što je pomogla da se Jugoslaveni oslobole.

Sutradan popodne (12. I) predstavnici velesila (SAD, V. Britanije, Francuske i Italije) održali su pripremni sastanak u kabinetu

¹⁴ FR, PPC, II, 346.

¹⁵ Ta je nota od 10. I 1919. glasila ovako: „Earl Curzon of Kedleston presents his compliments to the Serbian Minister [podvukao B. K.], and has the honour to acknowledge the receipt of Monsieur Yovanovitch's Note, № 1271, received on the 4th instant, stating that the Central Committee of the National Council at Zagreb has announced the union of the Serb, Croat and Slovene peoples of Austria-Hungary with the Kingdom of Serbia, that a similar declaration has been made by the National Assembly of Montenegro, and that the Prince Regent of Serbia has accepted these decisions and the Regency of Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes.“ (AFNRJ, A.—J. M. Jovanića—Pižona).

¹⁶ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

¹⁷ DASIP, Političko odeljenje, 1918, XV, Simić—Protiću, br. 292.

francuskog ministra vanjskih poslova Pišona (S. Pichon) na Ke d'Orseju u Parizu¹⁸ i tom prilikom — pretresajući pojedine odredbe francuskog nacrtu poslovnika Konferencije — raspravili pitanje broja delegata pojedinih država. Pišon je pri tom upitao da li se slažu da velesile (tj. konkretno SAD, V. Britanija, Francuska, Italija i Japan) imaju po pet delegata. Šef britanske delegacije, premijer Lojd Džordž (D. Lloyd George) mu je odgovorio, da se slaže, ali je prigovorio onoj odredbi nacrtu koja malim ratujućim državama odobrava po tri delegata. Ako se to prihvati, sastanci će Konferencije postati pregomazni. Zato bi — po njegovu mišljenju — dostačala dva delegata. Predsjednik SAD i šef delegacije Vilson (W. Wilson) izrazio je u diskusiji mišljenje da je Sijamu dovoljan jedan, Belgiji, Grčkoj itd. dva, a Braziliji, kao većoj državi, tri delegata. Lojd Džordž je na to primjetio da je Belgija na prošlim sastancima bila uvijek zadovoljna jednjim predstavnikom. Bude li ih više, Konferencija će postati preglomazna. Zatim se osvrnuo na pitanje delegata britanskih dominiona i Pišon je — u diskusiji koja se o tome razvila — upozorio prisutne da bi takav postupak prema Belgiji — ukoliko prihvate mišljenje britanskog premijera — izazvao veliko nezadovoljstvo kod država poput Grčke, Srbije, itd., tih malih država koje su imale značajnu ulogu u ratu i pri tom pretrpjeli velike gubitke. No, veliki prigovor manjih ratujućih saveznika sastojao bi se u tome što ih se na taj način izjednačuje s onim državama koje su objavile rat a nisu uopće otpočele neprijateljstva, ili su samo prekinule diplomatske odnose. Zbog toga je predložio da te države — ako predstavnici misle, da su tri previše — imaju bar dva delegata. Talijanski ministar vanjskih poslova Sonino (S. Sonnino) ubacio je u diskusiju pitanje Crne Gore, upitavši da li će ona imati dva ili samo jednog predstavnika. Pišon mu je odgovorio da se sada principijelno diskutira o tome da li određene kategorije treba da imaju jednog, dva ili tri predstavnika. Na to je britanski premijer predložio, kao drugu metodu povlačenja razlika u statusu delegacija raznih država, učestalost prigoda na Konferenciji, u kojima se delegacije pozivaju na raspravljanje pojedinih pitanja. Na primjer, u pitanju osnivanja Lige naroda trebat će — po njegovu mišljenju — konzultirati sve male države, a države poput Srbije i Belgije, koje su zainteresirane u teritorijalnim pitanjima, pozivati češće nego druge. Državni sekretar SAD Lansing je na to upitao da li će delegati dominiona sudjelovati u raspravama o uređenju evropskih pitanja, a Lojd Džordž mu je odmah odgovorio da delegati dominiona imaju na to pravo jednako kao svaka američka ili izvanevropska nacija. Dominioni su žrtvovali nekoliko stotina tisuća ljudi u Evropi i imaju pravo da nešto kažu pri organiziranju budućeg mira. Vilson je upozorio da je u srcu sklon Srbiji i Rumunjskoj. Po njegovu mišljenju, tim bi državama trebalo dati više

¹⁸ FR, PPC, III, 482 i dalje.

delegata, bez obzira na princip, a Lojd Džordž je nadovezao da bi obujam njihova učešća u borbi trebalo da utječe na to pitanje. Dominion i Indija traže isto onakvo predstavništvo kao i države koje su u istoj mjeri pridonijele zajedničkoj pobjedi. Vilson je dodao da ne vidi razlog zašto se Sijam nalazi na popisu država, a s tim se mišljenjem složio i Lojd Džordž. Pišon je predložio da diskutiraju organizirano, tj. o svakoj državi posebno, i to prema slijedećoj shemi: 2 delegata za Belgiju, Grčku, Srbiju i Rumunjsku; po jedan za Portugaliju i Sijam. Balfur se pri tom založio za Portugaliju; Pišon je govorio u prilog Rumunjske (za 2 delegata), koja je — prema njegovim riječima — bila zaključila ugovor sa saveznicima,¹⁹ da bi ponovno — nakon što je bila prisiljena da prolazno obustavi neprijateljstva — postala saveznik. Balfur je odgovorio da nema ništa protiv takvog statusa Rumunjske u pogledu broja njenih predstavnika, ali ne želi da se obnovi svaka klauzula ugovora koji je Rumunjska prekršila potpisujući separatni mir sa centralnim vlastima.²⁰ Ne želi da joj priznaju sasvim isti položaj kakav je imala prije nego što je obustavila neprijateljstva. Sonino je na to postavio dva pitanja: 1) pitanje predstavništva Rumunjske, i 2) pitanje njenih ugovornih prava. Za ono što je pretrpjela — rekao je on — Rumunjska ima pravo na odgovarajuće predstavništvo, dok bi drugo pitanje (pitanje njenih prava) trebalo — po njegovu mišljenju — rezervirati za kasnije. To su ostali prihvatali, a Pišon je na to predložio po dva predstavnika za Kinu i Brazil, što su također prihvatali, no nisu se mogli složiti u pitanju broja delegata britanskih dominiona, te su to odgodili za kasnije. Prihvatali su Pišonov prijedlog da Poljska i Čeho-Slovačka (nove države) dobiju dva delegata, a po jednog sve male, teoretski ratujuće strane, te države koje su prekinule diplomatske pregovore, neutralne države ili „države u formiranju“.

Pišon je zatim obavijestio da je francuska vlada saopćenje srpske vlade, prema kojemu je Crna Gora postala dio ujedinjene jugoslavenske države pod dinastijom Karadordjevića. U isto vrijeme — nastavio je on — primljena je iz Podgorice vijest da se tamošnja Skupština složila da se Crna Gora ujedini sa Srbijom. Međutim, crnogorski kralj Nikola izjavljuje da odluka te Skupštine nije pravovaljana,²¹ pa se stoga činilo da je neka odluka nemoguća prije nego

¹⁹ To je tajni ugovor, koji su predstavnici Antante (V. Britanije, Francuske, Rusije i Italije) zaključili s Rumunjskom u Bukureštu 17/4. avgusta 1916. Vid.: B. Krizman i B. Hrabak, *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920*, Beograd 1960, 308.

²⁰ U Bukureštu, 7. maja 1918.

²¹ Nikola je uputio predsjedniku Vilsonu opširno pismo (Pariz, 7. januara 1919), u kojem patetično protestira „svom svojom snagom protiv tog skandala“. (FR, PPC, II, 362–365).

Treba pri tom podvući da su Francuzi bili oni koji su dopustili srpskoj Vrhovnoj komandi da njene snage uđu u Crnu Goru i Dalmaciju. To očito

što se sastane Konferencija. Takvo je bilo stanovište francuske vlade. Zbog toga iskrsava pitanje: da li Crnu Goru i nadalje smatrati posebnom državom, ovlaštenom da ima svoju delegaciju na Konferenciji?

Vilson je istakao da ga je akcija Srbije prema Crnoj Gori u izvjesnoj mjeri orijentirala protiv srpske vlade.²² Postupati onako kako je Srbija tamo postupala, primjenjujući silu, protivi se načelu samo-opredjeljenja. Iako mu situacija nije tačno poznata, ne bi ga iznenadio kad bi saznao da je kralj Nikola u pravu, a da Skupština u Podgorici nije bila pravilno izabrana. Srbija nije imala pravo da pošalje svoje vojne snage u Crnu Goru. Događaji proteklih nekoliko mjeseci učinili su ga gotovo pristašom Crne Gore. Stoga je odlučno za to da se uopće ne obaziru na srpske zahtjeve i da Crnoj Gori priznaju pravo na odjelito predstavništvo na Konferenciji.²³

Lojd Džordž je sa svoje strane podvukao da mu činjenice nisu jasne, ali je mišljenja da Crnoj Gori treba priznati pravo da iznese svoje stanovište prije nego što donešu odluku o tome da li joj treba priznati posebnu delegaciju. U tom pitanju nije protusrpski raspoložen, ali misli da bi trebalo prije utvrditi činjenice.

Vilson mu je odgovorio da je protusrpski orijentiran u tom pitanju zato što nijedna zemlja nema prava da prigrabi u svoje ruke samoopredjeljenje druge koje zemlje. Upitao je tko bi imenovao predstavnike Crne Gore na Konferenciji, jer se vlada „de facto“ ne-sumnjivo nalazi u rukama Srba i nije kvalificirana da zastupa suprotno stanovište. Kralj Nikola, koji se nalazi u Parizu, teško da bi

proizlazi iz sljedećeg telegrama Ž. Balugdžića predsjedniku vlade Pašiću (Solin, 25. IX 1918 — London, 26. IX 1918 — po starom kalendaru): „Lično za predsednika ministarstva. Smatrajte kao strogo poverljivo. Glavni komandant kaže mi danas da će ići u četvrtak kod Naslednika Prestola utvrditi nov plan za operacije. On misli prema tome planu metnuti srpske trupe na levo krilo kako bi one ulazile u Dalmaciju i Crnu Goru. Kaže mi u poverenju strogom da je tražio iz Pariza upustva kako će postupati zbog raznih struja talijanske i crnogorske koje su počele da se osećaju. Odobrili su mu pustiti srpske trupe na tu stranu i zatvoriti oči tako ako bi bilo protesta od Talijana i Crnogoraca zbog kakve akcije političke on bi mogao baciti odgovornost na Srbe ističući kako oni ne slušaju njegove naredbe. On bi zadovoljio se u slučaju tom kakvim prividnim protestom, koji bi uputio našoj Vrhovnoj Komandi. On misli da će operacije na toj strani ići lako ali da će biti teže u pogledu političkom. Balugdžić“ (AFNRJ, A—J. Jovanovića—Pižona).

²² Frano Cvjetiša, novinar i član Sekcije za štampu delegacije SHS na konferenciji, obavijestio je Trumbića 18. I 1919. da je toga jutra razgovarao s francuskim publicistom A. Govenom (A. Gauvain) i da Goven pita što se to ovih dana dogodilo u Crnoj Gori, jer je Vilson jako ogorčen na Srbe. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

²³ Američka je delegacija u početku Konferencije bila uopće jako sklona kralju Nikoli [pukovnik Hauz (House), na primjer]. Zato se i Vilson u to vrijeme zalagao za nj.

mogao dati više nego da prikaže osobnu stranu cijelog pitanja.²⁴ Stoga, iako mu je jasno da Crna Gora mora imati svoje delegate, nije mu jasno kako i na koji način da se do njih dode.

Balfur je dodao da uopće nema jasniju sliku o tome kada i kako je došlo do ulaska Srba u Crnu Goru, a Sonino mu je spremno „objasnio“ da je do toga došlo neposredno nakon primirja. Srbi su ušli u Crnu Goru i suprotstavili se svakoj istovremenoj akciji s talijanske strane. Da bi izbjegli borbe između saveznika, Talijani su se držali postrani od Cetinja. Pokret za priključenje Srbiji vode Srbi, no u Crnoj Gori postoji i druga stranka, koja je pristaša stvaranja jugoslavenske države, ali na federalističkoj bazi. Njemu (Soninu) nije moguće da pruža podršku vladu u Beogradu, koja je poduzela takvu akciju. Bit će uvijek predstavnika protivne strane u redovima delegata Srbije, pa ako crnogorski kralj Nikola i imenuje svoje delegate, druga strana neće zbog toga biti slabije zastupana na Konferenciji. U Crnoj Gori je došlo do većih nemira kao reakcija na akcije Srbije i upućivani su pozivi za pomoć.²⁵ To predstavlja — prema nje-

²⁴ Wilson je 11. I 1919. obavijestio R. Lansinga o želji kralja Nikole da ga lično posjeti. Zbog toga traži Lansingovo mišljenje da li bi bilo oportuno da primi posjetu. Lansing je odgovorio Predsjedniku da to ne bi bilo preporučljivo zbog stava savezničkih vlada prema Nikoli. (FR, PPC, II, 370.)

²⁵ Vojni izaslanik Srbije u Parizu (gen. Dušan Stefanović) primio je o tome slijedeću depešu (Krf, 12. I — Pariz 13. I 1919. po novom):

„2 Januara po novom kalendaru Jovan Plamenac, predsjednik Ministar, zet popularnoga... partizana, uspeo je da prevari ljudi i stvoriti 19 (?) protiv sadašnjega stanja u zemlji. Pod izgovorom da radi za Jugoslove i samo da svrgne vladu, on radi na uspostavljanju zasebnog inžinjerskog polu-bataljona (!?) pod kraljem Nikolom.

Agenti talijanski pomagali su ih. Ovaj pokret obustavljen je bez prolivanja krvi. Na Cetinju bilo je borbe oružjem juče i danas. Može se kazati da je sve svršeno. U zemlji celoj vlast red, a u okolini biće potpuno uspostavljen za dan dva. Ljudi prevareni napustili pobune koji se i kao lopovi boje suda. Izvršena mnoga hapšenja.

Na ljude napadnute pucali. Intervencija saveznika nije potrebna, šta više to bi ohrabrilu pobunjenike. Skrećem Vam pažnju na rad talijanskih agenata, oslanjajući se na iskaze oficira, francuskin, koji se nalaze u Crnoj Gori i Skadru.

Broj pobunjenika jedva do danas do hiljade, ali sad su razbijeni i oni su ostavili svoje šefove. Pravi su šefovi Jovan Plamenac i... Plamenac napušten od njegovih pobegao je prema Skadru. Jovan verovatno pobegao Italijanima za Italiju, a drugi Jabučani su uhapšeni.

Molim izvestite saveznike da je to rezultat akcije biv. kralja Nikole i talijanskih agenata.

Cetinje 7. Januara 1919. god. Andrija Radović. Pukovnik Rekalić. (A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.)

Gen. Stefanović je tu depešu pod Pov. br. 13 16. I 1919. dostavio delegaciji na upotrebu, dok je Protić o tim događajima u Crnoj Gori obavijestio delegaciju tek 11. II 1919. (Beograd — Solun 9. II., br. 1206). Taj se Protićev telegram nalazi u: A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.

govim riječima — slab početak vladavine novog poretka nakon svršenog rata!

Vilson je predložio da donesu zaključak da Crna Gora ima pravo na vlastitu delegaciju na Konferenciju, ali da ne donesu nikakvu odluku o tome kako je valja odrediti. Pišon je na to postavio pitanje kome da upute poziv na Konferenciju, a Lojd Džordž je predložio da sa Crnom Gorom postupaju kao s državom iz kategorije „država u formiranju“, s tim da Sonino govori u njeno ime!

Međutim, Sonino je taj prijedlog britanskog premijera popratio prigovorom. Netko je morao — nastavio je Lojd Džordž — izložiti ministru Soninu stanovište Crne Gore i njoj treba pružiti priliku da izloži Konferenciji svoje stanovište.²⁶ Pri tom ne bi trebalo previše pedantno ispitivati kredencijal osobe koja bi je predstavljala. Vilson se s tim mišljenjem nije mogao složiti, tvrdeći da je važno da to čini netko tko zaista predstavlja Crnu Goru, a Balfur je izrazio mišljenje da to pitanje ne bi trebalo rješavati odjelito od pitanja o tome kakvu će delegaciju imati jugoslavenska država. Vilson je pri tom upozorio da je Crna Gora kao država starija od Srbije, i stoga je mogu odijeliti od Jugoslavije²⁷ Neki od drugih dijelova Jugoslavije govore isto, naime da Srbija nastoji da njima zagospodari, a ne da se s njima združi. No, budući da do sastanaka neće doći odmah, a događaji su neprekidno u toku, mišljenja je da je potpuno suvišno učiniti više od principijelne odluke: da se Crnoj Gori priznaje pravo na delegaciju na Konferenciji. Lansing je upozorio da SAD priznaju vladu kralja Nikole, a Sonino se stao braniti od primjedbi britanskog premijera,

²⁶ Predstavnik Crne Gore (general A. Gvozdenović) izložio je stanovište crnogorske vlade kralja Nikole na sjednici „Vijeća desetorice“ Konferencije 5. III 1919. Zanimljivo je da Vijeće nije uopće ništa o tome raspravljalo, pošto je saslušalo ekspose crnogorskog predstavnika, ali kasnije je Vilson, 7. V 1919, obavijestio kolege u „Vijeću četvorice“ (krnjem, bez predsjednika talijanske vlade Orlanda), da je primio novi zahtjev crnogorske vlade da bude predstavljena na konferenciji i predložio im da donesu odluku o tome jednom zasvagda. Deset dana kasnije odgodili su je ponovno, ali je Vijeće, međutim, prihvatio formulu: „Jugoslavija“, kojom je obuhvaćena i Crna Gora, ističući na taj način da je pitanje riješeno (zaključak br. 482 od 17. V 1919). Predsjednik crnogorske vlade Plamenac uputio je 26. septembra 1919. notu Konferenciji, kojom prijeti da će njegova vlada zaključiti separatni mir s Njemačkom, Austrijom i Bugarskom. Vijeće je 1. decembra 1919. jednoglasno zaključilo da uopće ne odgovara na tu notu (zaključak br. 1521 od 1. XII 1919). Tako je „crnogorsko pitanje“ za Konferenciju bilo skinuto s dnevnog reda.

²⁷ Vilson je u razgovoru s Orlandom 30. januara 1919. spominjao tri jugoslavenske države (Srbija, Crna Gora i država austrougarskih Jugoslavena) i rekao da Jugoslavija može biti podijeljena na jedan, dva ili tri dijela. Spreman je da dvije jugoslavenske države uđu u Društvo naroda, a ako odluče da je podijele na tri dijela, onda bi bio za to da najzaostalija i najslabije razvijena među njima dode pod upravu (mandat) Društva naroda. (David Hunter Miller, *My Diary at the Conference of Paris*, vol. IV, New York 1924, 341–43, dok. 268.).

navodeći da mu nitko nije izložio crnogorsko stanovište i da ono što je rekao zna iz vlastitog iskustva. Upozorio je da je Crna Gora znatno starija država od Srbije. Ona je stoljećima odolijevala Turcima; sudjelovala je u svjetskom ratu u cilju da pomogne Srbiji i da očuva svoju vlastitu nezavisnost. Veliki broj Crnogoraca nastavio je borbu; željeli su da Talijani formiraju posebni bataljon, a neke su upućivali u Solun da se priključe srpskim jedinicama. Slaže se s predsjednikom Vilsonom da Crnoj Gori treba priznati pravo na predstavništvo i predlaže da SAD u međuvremenu pošalju u Crnu Goru jednog predstavnika da utvrdi pravo stanje stvari, budući da se sada ne puštaju vijesti iz Crne Gore, a ne dopušta se ni savezničkim snagama da idu tamo. Klemanso (Clemanceau) je skrenuo pažnju da Vilson — ako to želi — može tamo poslati misiju bez ikakvog posebnog ovlaštenja od strane država koje su sa SAD udružene, na što je Vilson odgovorio da bi poslao nekoga, samo ne u svojstvu službenog predstavnika Konferencije.²⁸ S tim se Lojd Džordž u potpunosti složio, ali je istovremeno upozorio da bi bilo izvanredno uvredljivo za jednog saveznika ako bi neki narod, formalno ili neformalno, izrazio na Konferenciji mišljenje da bi u Crnoj Gori trebalo provesti istragu. Zbog toga su na kraju donijeli slijedeći zaključak: odlučeno je u principu da Crnoj Gori pripada pravo da bude zastupana na Konferenciji; međutim, pitanje o tome kako imenovati njene delegate mora zasad ostati otvoreno.²⁹

Prema tome: velesile su tako pitanje priznanja jugoslavenske države ostavile neriješeno!

Predstavnici velesila — na sastanku 13. I³⁰ — donijeli su odluku da će prva plenarna sjednica Mirovne konferencije započeti u subotu 18. januara 1919. u 14.30 sati, a Pašić je istog dana poslao Protiću (vrlo hitno, lično povjerljivo) brzopis (br. 15),³¹ u kojojjavlja da su dan ranije delegati velesila odlučili da se smanji broj delegata, i to tako da Srbija dobije dva delegata, dok je priznanje Kraljevine

²⁸ Td je i učinio (misija kapetana Džemsa Brusa [James Bruce] sa zadatkom da promatra političke, ekonomске i vojne uvjete u Crnoj Gori). General Franše d'Epere predvodio je savezničku anketnu komisiju u Crnoj Gori i u svom završnom izvještaju (Podgorica, 8. II 1919) naveo: da su svi Crnogorci za ujedinjenje sa Srbijom i da ne žele povratak bivšeg kralja, kojega smatraju izdajicom; da u zemlji vlada red, itd. (Vidi taj izvještaj: *La Question monténégroise, Rapports et Documents*, Paris 1919, 36.) Protić je depešom br. 1922, izvijestio poslanstva (Solun 23. II — London 25. III 1919) da je i američka misija u Crnoj Gori veoma pozitivno ocijenila situaciju. (AFNRJ, A—J. M. Jovanovića—Pižona.)

²⁹ Prema drugom zapisniku te sjednice, Vilson je na pitanje da li SAD priznaju crnogorskog kralja odgovorio pozitivno, a Balfur je na to dodao da ga britanska vlada i plaća. (FR, PPC, III, 504.)

³⁰ FR, PPC, III 538.

³¹ DASIP, Arhiva Delegacije, I/14 (Pašićev koncept). Depeša je bila eksperdirana tek 15. I 1919.

SHS rezervirano za kasnije. „Usled ovoga rešenja — javlja Pašić — mi smo se danas pre podne sastali da većamo da li treba preduzeti kakav korak kod Saveznika Velikih Sila ili čekati da nam se rešenje zvanično saopšti, pa onda reagirati — pa smo se složili na ovo:

Da izvestimo našu Vladu šta je rešeno, i da joj kažemo da smo složni u tome da treba izjaviti svoje nezadovoljstvo na takvo rešenje, koje se nam čini nepravednim. Pa šta više možemo uložiti i protest protiv takvog rešenja. U svakom slučaju ne smemo čutati i preći preko takvog rešenja, nego moramo izjaviti svoje negodovanje. Mi Vas molimo da nas ovlastite da učinimo taj korak, ali u isto vreme javljamo vam da ćemo izjaviti svoje nezadovoljstvo ako se odgovor zadocni, jer držimo da ne smemo čutati i primiti saopštenje bez davanja izraza našem nezadovoljstvu.

Pored toga mi se moramo rešiti, ko će nas zastupati na kongresu, ako se ostane pri tom rešenju da budemo imali samo dva predstavnika. Koj će od nas trojice otpasti? Trumbić položiće sutra zakletvu na vernošću Kralju Petru i zakonima našim.³² On se smatra da je naš podanik od onoga vremena od kad je proglašeno i primljeno jedinstvo.

Rešili smo takođe da Vesnić ode odmah posle podne u Ministarstvo spoljnih poslova i da se izvesti tačno kakvo je rešenje i da odmah usmeno izjavi da mi nismo zadovoljni s takvim rešenjem.

Isto tako nismo zadovoljni što nisu priznali naše ujedinjenje, nego su ga ostavili da docnije reše. Jer kad priznaju Poljsku i Češku, onda je logično da moraju priznati i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, jer je država naša sformirana, i kao takva već radi.

Ako bi naši Veliki Saveznici ostali pri svom rešenju, onda neki naši misle da ne bi trebalo uzeti učešća u rešavanju Konferencije? — Držimo da bi takvo držanje neumesno bilo, jer bi time samo otežali naš položaj. Neki pak drže da je takvo rešenje doneto zbog toga, što smo primili Crnu Goru u sastav naše države, a njen kralj protestira. Po mome mišljenju Italija nije zadovoljna sa celom našom politikom i ona protestira i pravi smetnje kod naših Saveznika, a ovi da joj se ne bi zamerili, popuštaju i ako nisu saglasni s njom. Pravo raspoloženje naših saveznika saznaćemo kad dođe naše pitanje na rešavanje.

Prva sednica konferencije, u kojoj će pozvane biti i male države biće u subotu iduću.“

Delegacija SHS raspravljala je 15. I prije podne³³ o rješenju predstavnika velesila (da se na Konferenciju pozovu *dva* predstavnika Srbije i da se pitanje priznanja rezervira za Kongres mira).

³² Trumbić je kao ministar položio zakletvu vjernosti kralju Petru u Parizu 15. januara 1919.

³³ DASIP, Zapisnici Delegacije, sjednica od 15. I 1919 (Krizman-Hrabačak, n. d., 22–24.)

Trumbić je tom prilikom predložio nacrt note kojom delegacija protestira protiv tih odluka velesila. Međutim, razvila se diskusija, u kojoj su osobito Pašić i Vesnić iznijeli razne prigovore predloženom nacrtu, pa su stoga delegati na kraju zaključili da se o tom odgovoru raspravlja kad stigne službeni poziv Konferencije.

Vesnić je tog istog dana odgovorio Protiću na njegovu već poznatu brzjavku od 12. I (o koraku kod američkog ambasadora radi priznanja) i – sigurno u suglasnosti sa šefom delegacije Pašićem – upozorio vladu da „nije savetno insistirati na pitanju o priznanju. Položaj treba utvrđivati delima. Ako bi energičnije navaljivali mogli bi izazvati diskusiju baš zbog Crne Gore“.⁸⁴

Predstavnici velesila su tog dana⁸⁵ – raspravljajući iznova o poslovniku – debatirali o pitanju broja delegata. Pišon se zauzimao da Srbija dobije tri delegata; Balfur je govorio u prilog Portugalije, a i Sonino, koji je pri tom izrazio mišljenje da Portugaliji pripada isti status kakav imaju Belgija, Rumunjska, Grčka i Srbija, pa da svi dobiju ili po dva ili tri delegata. Pišon je predložio da i Belgija i Srbija dobiju tri, a Portugalija i Grčka po dva, ali se tome usprotivio Lojd Džordž. Na kraju su prihvatali nacrt poslovnika, koji Srbiji odobrava samo dva delegata.

Tako je Vesnić, *kao poslanik Srbije*, dobio službeni Pišonov poziv (od 15. I) na prvi plenarni sastanak Konferencije, i to za *dva delegata Srbije!* Delegacija je prvo o tome vijećala⁸⁶ i Pašić je zatim uputio Pišonu notu u kojoj potvrđuje prijem tog poziva na plenarni sastanak. Pri tom mu je pomenuo svoju notu, u kojoj je saopćio francuskoj vlasti činjenicu o formiranju zajedničke srpsko-hrvatsko-slovenačke države i vlade, pa je upozorio da dosljedno tome na Konferenciji može sudjelovati samo *nova država*, koja je došla na mjesto bivše Srbije. U Beogradu su bila imenovana četiri delegata i Pašić je prisiljen da izrazi žaljenje zbog odluke velikih sila o broju delegata Srbije. Ukoliko ne bi tu nepravdu mogli prije ukloniti, delegacija sebi pridržaje pravo da to pitanje iznese na prvom sastanku Konferencije, na koji će otići on kao šef delegacije i ministar vanjskih poslova A. Trumbić.⁸⁷

Protić je, u opširnoj brzjavci upućenoj osobno ministru Trumbiću 16. I⁸⁸, naveo i vo: „Naša nova država notifikovala je svima saveznicima i neutralnim vladama i tražila njeno priznanje. U tom pravcu stalno radimo i da nije Italije ona bi vrlo verovatno do sad bila priznata. Italija čini smetnje i za Crnu Goru, tj. za priznanje da je i Crna Gora sastavni deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

⁸⁴ A-JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁸⁵ FR, PPC, III, 546 i dalje.

⁸⁶ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica od 16. I 1919, pod III (K r i z - m a n - H r a b a k, 24–25.)

⁸⁷ A-JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁸⁸ A-JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

Kraljevina Srbija ne postoji ni državnopravno ni međunarodno po našem mišljenju, ali dотle dok ne bude priznata međunarodno nova Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, sile svakojako računaju za Kraljevinu Srbiju kao međunarodni faktor.“

Pišon je u Parizu na sastanku predstavnika velesila 17. I poslije podne³⁹ izvijestio da je povodom odluka o broju delegata primio dva protesta, i to Belgije i Srbije, pa se o tome u Vijeću razvila diskusija. Klemanso se odlučno zauzeo u prilog revizije prvobitne odluke, pomenući između ostalog i stradanja i patnje Srbije u ratu, dok je Sonino upozorio da će Srbija vjerojatno vrlo brzo imati pravo na još kojeg delegata, i to kad jugoslavenska država bude priznata. Pišon je odvratio da u tom pitanju nije sadržano i pitanje priznanja Jugoslavije. Protest, što ga je primio, dolazi od srpskog poslanika g. Vesnića, koji ga je obavijestio da mu piše kao predstavnik Srbije (!) a ne srpsko-hrvatsko-slovenačke države. Pišon skreće pažnju da je bio donesen zaključak da se pitanje priznanja jugoslavenske države prepusti Konferenciji (Kongresu mira). Stoga sada imaju pred sobom samo Srbiju. Vesnić se u pismu žali na premali broj delegata i na činjenicu što su velike sile donijele tu odluku a da se nisu obratile vlasti u Beogradu. Zbog toga Pišon postavlja pitanje da li pristaju da Belgija i Srbija dobiju po tri predstavnika. To su na kraju i prihvatali, pa je francusko Ministarstvo vanjskih poslova (generalni sekretar Konferencije Ditasta) odmah obavijestio Vesnića.

Na prvi plenarni sastanak Konferencije 18. I 1919. (tzv. Konferencije za preliminare mira) pošli su Pašić, Trumbić i Vesnić kao delegati Srbije. Za velikim stolom Konferencije sjedili su, pored ostalih, i predstavnici priznatih novih država: Poljske i Čeho-Slovačke, a mjesto određeno za Crnu Goru ostalo je prazno. Ono što je Konferencija podijelila novim državama, proizašlim iz rata i raspada Austro-Ugarske: Poljskoj i Čeho-Slovačkoj (kolektivno priznanje), ostalo je iz političkih razloga uskraćeno „Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca“.⁴⁰

2.

Trumbiću je Stevan K. Pavlović — njegov šef kabineta — 17. I 1919. sastavio koncept saopćenja kojim Trumbić obavještava ministre vanjskih poslova da mu je kralj Petar povjerio resor vanjskih

³⁹ FR, PPC, III, 601 i dalje.

⁴⁰ On the 18th January the representatives of Poland and Czechoslovakia were admitted to the first Plenary Session of the Conference. The formal recognition of their existence by this solemn act was of great importance, but Italian opposition prevented recognition from being extended to the Serb-Croat-Slovene State, whose representatives took their seats simply as Serb delegates, and were not recognized until the 1st May. (H. W. V. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris*, vol. IV, London 1921, 131).

poslova u prvoj vladi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Zbog toga hita da svoje kolege uvjeri u osjećanje tople simpatije koje gaji kako on prema njima osobno tako i njegov narod prema velikim i savezničkim narodima, koje ti ministri predstavljaju. Zbog toga ga ispunjava zadovoljstvom činjenica što mu se, eto, pruža prilika da uspostavi osobne službene odnose s njima, i on računa s njihovom pomoći pri ispunjenju teškog zadatka koji mu je povjeren. Trumbić je ponešto korigirao Pavlovićev koncept sastavljen na francuskom jeziku⁴¹ i zatim (18. I) otposlao to saopćenje ministarstvima vanjskih poslova Francuske, V. Britanije, Italije, SAD, Belgije, Portugalije, Španjolske, Švedske, Danske, Norveške, Holandije, Grčke, Švicarske, Japana, Ceho-Slovačke, Poljske i kardinalu-državnom sekretaru Vatikana.

Pišon je brzojavkom⁴² 20. I odgovorio Trumbiću — i to kao ministru vanjskih poslova *Srbije*, a ne *Kraljevine SHS!* — potvrđujući prijem gornje note. U svom je odgovoru dao obećanje da će se truditi da odnosi između njihove dvije zemlje budu prožeti prijateljstvom, što je, po njegovu mišljenju, i neophodno potrebno za njihovu zajedničku budućnost ispunjenu blagostanjem. Sretan je što mu se na taj način pruža prilika da stupi u osobne odnose s Trumbićem.

Istog je dana stigla u Pariz brzojavka delegata srpske vlade u Vatikanu dr Luje Bakovića (upućena posredstvom poslanstva u Rimu⁴³), u kojoj javlja Trumbiću da je od Vatikana na notu o ujedinjenju i stvaranju kraljevine SHS primio 19. I odgovor br. 86243 od 18. I., koji glasi: „Hitam da potvrdim vašoj ekselenciji prijem interesantne note broj 729 od 8. ov. meseca i da vam zahvalim na saopštenju koje ste mi učinili u pogledu skorašnjeg događaja u Srbiji. Kardinal Gaspari.“⁴⁴

Talijanski ministar vanjskih poslova Sonino, u telegramu ministru vanjskih poslova *Srbije* (!) Trumbiću 20. I zahvalio se na poslatom telegramu o imenovanju za ministra. Taj mu je telegram bio

⁴¹ Taj „avviso“ glasi ovako: „Appelé par la confiance de mon Auguste Souverain S. M. le roi Pierre à la direction des Affaires Etrangères dans le premier gouvernement du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes je m'empresse d'exprimer à Votre Excellence les sentiments de sympathie chaleureuse qui m'animent à votre égard ainsi que ceux de toute ma patrie pour la grande nation amie et alliée dont vous dirigez la politique extérieure.

C'est avec une intime satisfaction que je me flatte d'entrer en relations officielles avec Votre Excellence et je compte sur votre appui pour accomplir la lourde tâche qui m'incombe avec mes nouvelles fonctions.“ (DASIP, fasc. „Arhiva Kabineta Ministra inostranih poslova 1918–1919“ pov. br. 30).

⁴² A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁴³ A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.

⁴⁴ Vatikanski državni sekretar (kardinal P. Gaspari) odgovorio je i Trumbiću rezervisano i neodređeno, depešom od 24. I 1919. i zahvalio na ljubaznom telegrafskom obaveštenju o imenovanju za ministra. (A–JAZU, A–Jugoslavenskog odbora.)

poslat iz Rima i u tome leži razlog što kasni s odgovorom. Uvjerava ga da će se truditi da odnosima između obiju zemalja dade pečat prijateljstva, što smatra neophodnim za njihovu zajedničku budućnost i napredak.⁴⁵

Savjetnik španjolske ambasade u Parizu Bernardo Almeida posjetio je tog istog dana Trumbića⁴⁶ da mu u ime ambasadora, navodno spriječenog da osobno dođe, predaje usmeni odgovor španjolskog ministra vanjskih poslova na Trumbićev brzjavni „avviso“ o preuzimanju dužnosti ministra vanjskih poslova Kraljevine SHS. Ministar se raduje što će tako moći stupiti u službene odnose, ali žali što Trumbiću zbog još *nepriznatog* ujedinjenja ne može dati pismeni odgovor.

Protić je Pašiću, na brzjavku br. 15. od 13. I, dostavio odgovor (Solun, 20. I — Pariz, 22. I 1919⁴⁷), a taj u cijelosti glasi: „Primio sam Vaš telegram br. 15. On je učinio na kabinet težak utisak. Odobravamo i preporučujemo izraziti naše negodovanje i nezadovoljstvo. Mislim da nismo zaslužili takvo postupanje, koje se tako jako razlikuje od onog što nam je javno rečeno, i od onih principa koje su saveznici javno isticali i proklamovali. Zašto da se ne prizna naša nova država, koju smo već stvorili i koja već dejstvuje i radi kao država sviju Srba, Hrvata i Slovenaca? Zar izdajnik saveznika Crnogorski Kralj Nikola i Njegov Naslednik prestola, koji su sa neprijateljem za vreme rata pravili ugovor o prodaji narodnih dobara, mogu i smeju tome da smetaju? Mihailo Gavrilović nosi Vam originalan akt o tome. Zar naši saveznici mogu braniti i zastupati na našu štetu italijanske pretenzije koje su potpuno suprotne sa svima savezničkim načelima? Tako njihovo držanje izaziva utisak, kao da oni nisu ubeđeni pobornici onih načela koja su saveznici proklamovali, kad se zaklanjaju za jedan tajan ugovor, koji je donesen protiv interesa jednog hrabrog i vernog saveznika, u jednom trenutku zabune i neznanja pravog stanja stvari. Ako ostane na tome da nas samo dvojica na Konferenciji mogu zastupati, (zastupajte?) Vi i Trumbić i kao Ministar Inostranih dela i kao pretstavnik Hrvata. Ako bi bila trojica, treći bi morao biti Slovenac. Vesnić bi mogao biti kao tehnički savetnik i port-parol delegacije. Tu su takođe saveznici bili nepravični prema nama i Belgiji stavljajući nas na istu nogu sa Grcima i Rumunima. Vidim da smo zadocnili sa ekspertima i savetnicima. Zato bi bili malo i mi krivi a nešto i oni sami...* snage. Neki će ipak stići na vreme, po potrebi možete i vi tamo uzimati, samo molim u tom slučaju molim javite mi radi izveštaja finansiskom delegatu zbog novca i računa.“

⁴⁵ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 48.

⁴⁶ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁴⁷ DASIP, Arhiva delegacije na Konferenciji, Br. 225.

* Nejasno u dokumentu.

Pišon je u drugom pismu od 24. I upućenom Trumbiću kao ministru vanjskih poslova *Srbije*,⁴⁸ pomenuo Trumbićevu ličnu notu od 19. I o preuzimanju resora vanjskih poslova. Pišon, potvrđujući njen prijem, zahvaljuje Trumbiću na izrazima simpatije, upućenima kako njemu osobno tako i Francuskoj. U istom će duhu uspostaviti odnose s Trumbićem u nadi da će tako još više učvrstiti veze priateljstva, koje spajaju njihove dvije zemlje.

Trumbić je istog dana napisao pismo poslaniku Jovanoviću — Pižonu⁴⁹ i u njemu, između ostaloga, javio slijedeće: „Kako znate na prvoj sednici Konferencije bili smo Pašić, ja i Vesnić. Poziv je došao na Poslanstvo za delegate Kraljevine Srbije. Pošto takva vlada ne postoji, nego postoji Vlada Kraljevine SHS, poslanik je odgovorio 17. I po našem zaključku u tom smislu, i dodao da ćemo nas tri doći kao zastupnici Vlade Kraljevine SHS.⁵⁰ Na tu notu nije se reagiralo i mi smo išli u takvom svojstvu. Nisu se tražila punomoćja, jer je prva sednica bila formalna. Izabrana je Komisija, koja ima primiti i ispitati punomoćja.⁵¹ Kada stignu videćemo što će biti, jer ona glase na ime sadašnje Vlade. Jedna je velika nezgoda za naše priznanje pitanje Crne Gore kao i ono što se onamo zbiva prema pisanju novina, jer inače ništa ne znamo, barem *ja*. Ovim se zamrsilo čitavo naše pitanje.“

Lord Kerzon je u ime britanske vlade odgovorio Trumbiću (Srpsko poslanstvo, Pariz) brzojavkom (London, 23. I)⁵², potvrđujući prijem njegova saopćenja od 18. I i čestitajući mu u ime vladе Nj. Veličanstva na imenovanju za ministra vanjskih poslova u novoj vladи.

Švicarsko federalno vijeće (Odjel vanjskih poslova) brzojavno je odgovorilo Trumbiću (Bern, 25. I)⁵³ i izjavilo da zahvaljuju na ljudubaznom saopćenju (brzojavnom avvisu od 18. I). U odgovoru Vijeće ističe da su ono i narod Švicarske prožeti osjećanjima simpatije za hrabri srpski narod, poput švicarskog odan stvari slobode i nezavisnosti. Stoga šalje najiskrenije želje za sretnu budućnost naroda, za njegov napredak i za ličnu sreću Kralja Petra.

Poslanik u Hagu Milan Đ. Milojević javio je Trumbiću brzojavno (Hag, 25. I — Pariz, 26. I)⁵⁴ da je holandski ministar vanjskih poslova primio Trumbićev telegram i izrazio želju da s njim održava prijateljske odnose. Zbog toga i pomišlja da što brže imenuje poslanika u Beogradu, ali mu nije poznato da li je Kraljevina SHS dobila pri-

⁴⁸ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 51.

⁴⁹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵⁰ To je u kontridikciji s onim što je Pišon o tome referirao u Vijeću!

⁵¹ Predsjednik te Komisije bio je Žil Kambon.

⁵² A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵³ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵⁴ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 64.

znanje saveznika. Poslanik je odgovorio ministru da je narodno ujedinjenje dovršeno; objasnio mu sastav vlade i situaciju. Priznanje od strane saveznika — govorio mu je dalje — apsolutno je sigurno, pa se, prema tome, može imenovati holandski poslanik u Beogradu. Ministar ga je zamolio da ga odmah obavijesti čim saveznici priznaju ujedinjenje SHS, jer će holandska vlada sačekati to priznanje i tek onda imenovati svog poslanika u Beogradu.

Norveški ministar vanjskih poslova potvrdio je Trumbiću brzojavno (Kristijanija, 28. I)⁵⁵ prijem saopćenja o preuzimanju resora vanjskih poslova u prvoj vladi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Zahvaljujući na tom saopćenju, norveški ministar hita da Trumbiću javi da je norveška vlada sretna što može *uspostaviti službene odnose sa srpsko-hrvatsko-slovenačkom vladom!*

I poslanik u Kopenhagenu Milan Rakić javio je Trumbiću, takođe brzojavno (Kopenhagen 28. I — Pariz, 29. I)⁵⁶, da mu je danski ministar vanjskih poslova pismeno saopćio tekst Trumbićeva saopćenja od 18. I i da ga je sa svoje strane zamolio da izrazi zahvalnost vladi u Beogradu na Trumbićevoj poruci i da ga uvjeri da se i danski ministar ne će osjećati manje sretan da stupi u službene odnose s novom vladom u Beogradu.

Trumbić je 7. II obavijestio vladu u Beogradu⁵⁷ da je 1. II učinio službenu posjetu Lansingu.⁵⁸ Državni sekretar ga je pitao kako je došlo do ujedinjenja i da li je sadašnja vlada samo „de facto“ ili po pravu. Trumbić mu je dao iscrpna obavještenja, ističući da je ujedinjenje provedeno složnom voljom i sudjelovanjem svega naroda i da je sadašnja vlada u Beogradu vlada cijelog naroda „po činu i po pravu“. Lansing ga je dalje pitao da li je ujedinjenje izvršeno putem novih izbora, a Trumbić mu je odgovorio, da u zemljama bivše Austro-Ugarske nisu provedeni novi izbori nego su narodni poslanici, izabrani prije rata, sudjelovali kod formiranja Narodnog vijeća, koje je preko opunomoćenih izaslanika izvršilo akt ujedinjenja u slozi sa srpskom vladom; da su bili provedeni izbori za Veliku narodnu skupštinu u Crnoj Gori, koja je jednodušno izglasala ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom, i da je na temelju tako izražene složne narodne volje regent u ime kralja Petra proklamirao ujedinjenje. Dodao je da je Narodna skupština u Beogradu to odobrila u ime Srbije, koja se time stopila s ostalim narodom Kraljevine SHS. Pitao je dalje da li postoji parlament nove države, a Trumbić mu je odgovorio da se on

⁵⁵ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora. Vid. i Dr Janković (n. d., 10), koji ističe, da je Norveška prva priznala Kraljevstvo SHS (26. I 1919.).

⁵⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 70.

⁵⁷ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁵⁸ Lansinga je zajedno s Trumbićem posjetio i Pašić, a također su zajedno (Pašić i Trumbić) posjetili i predsjednika Vilsona.

sada sastaje pod imenom Državnog vijeća. Na daljnje Lansingovo pitanje: da li je takvo stanje privremeno i na koji će način doći do definitivnog uređenja, Trumbić mu je odgovorio da je takvo stanje provizorno i da je s njim narod zadovoljan, a trajat će sve dok Konstituanta ne doneše ustav, a bit će birana na temelju općeg prava glasa, s tim da se sastane što prije. Izrazio je mišljenje da od velesila očekuju priznanje i zbog toga što će ono pomoći konsolidaciji novostvorenog stanja.

Na sastanku opunomoćenih delegata SAD 1. II⁵⁹ Lansing je izrazilo mišljenje da se situacija u jugoslavenskim zemljama pogoršava, pa da je potrebno da SAD poduzmu neke odlučne korake.⁶⁰ Pročitao je nacrt eventualne izjave koju je pripremio Dals (J. F. Dulles).⁶¹ Ta izjava glasi:

„Vlada je Sjedinjenih Država 29. maja izrazila svoju simpatiju za nacionalne težnje jugoslavenskih naroda, a 28. juna izjavila da sve grane slovenske rase treba da budu potpuno oslobođene od njemačke i austrijske vladavine. Dovršivši svoje oslobođenje ispod tuđinskog jarma, Jugoslaveni, prije pod austro-ugarskom vladavinom, izrazili su u raznim prigodama želju da se ujedine s Kraljevinom Srbijom. Srpska vlada, sa svoje strane, objavila je i službeno prihvatiла ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca. Vlada Sjedinjenih Država stoga pozdravlja ujedinjenje, izjavljujući istovremeno da se konačno rješenje teritorijalnih granica mora prepustiti Mirovnoj konferenciji, s tim da ga donese u skladu sa željama naroda, kojih se to tiče.“

Delegati su gornji tekst prihvatali i odlučili da ga pošalju predsjedniku Vilsonu na konačno odobrenje.

5. II raspravljali su, pored ostalih pitanja, i o načinu kako bi valjalo objaviti tu izjavu, odobrenu u međuvremenu od Predsjednika.⁶² Prihvatali su prijedloge sekretarijata i Lansing je zatražio da mu se predajepis predložene izjave kao i koncepti predloženih brzovjekvi Stejt departmentu i američkom poslanstvu u Beogradu, u kojima se govori o eventualnoj akciji. Lansing je istakao da će nastojati da se još u toku popodneva sastane s Balfurom i Pišonom i da ih obavijesti o izjavi koju se sprema učiniti.

Trumbić je zajedno s Pašićem 6. II ujutro posjetio predsjednika Vilsona, a istog dana poslije podne primio je Lansingovo pismo – upućeno njemu kao ministru Srbije – u kojem državni sekretar SAD

⁵⁹ FR, PPC, XI, 8.

⁶⁰ Na stav američke delegacije utjecao je u znatnoj mjeri i izvještaj američkih stručnjaka (t. zv. Inquiry) od 21. januara 1919. U njemu se preporučuje kao definitivno rješenje: osnivanje nezavisne, federalne Jugoslavije, i to od Srbije, Crne Gore i srpsko-hrvatsko-slovenačkih zemalja bivše Austro-Ugarske.

⁶¹ Kasniji državni sekretar SAD za vrijeme predsjednikovanja D. Ajzenhauera (D. Eisenhower).

⁶² FR, PPC, XI, 17.

pozdravlja ujedinjenje. U pismu ga izvještava da će sutra 7. februara, dati izjavu (koju su delegati SAD već bili odobrili 1. II).⁶³

Eduard Beneš, ministar vanjskih poslova Čeho-Slovačke, tog istog se dana brzopisno⁶⁴ i s vrlo srdačnim riječima zahvalio na primljennom saopćenju o imenovanju, navodeći da je taj Trumbićev „avviso“ primio iz Praga. U odgovoru je pomenuo zajednički rad i borbe za vrijeme rata i naglasio da je sretan što se može nadati da će kako s obnovljenom i ujedinjenom domovinom tako i s Trumbićem osobno nastaviti suradnju, uvjeren da će ta suradnja — iskrena, intimna i bratska — uvelike pridonijeti veličini i napretku jugoslavenskog i čeho-slovačkog naroda.

Lansing je doista 7. II objavio najavljenu izjavu,⁶⁵ a Protić je uputio cirkular poslanstvima (Beograd—Solun 7. II — Pariz, 8. II).⁶⁶ U njemu stoji slijedeće:

„Kopenhagen javlja: na notifikaciju o Kraljevini srpsko-hrvatsko-slovenačkoj koju pismom uputio vlasti norveškoj, dobio sam od Ministra Inostranih Dela Norveške ovaj odgovor: Potvrđujem prijem vaše komunikacije. Hitam dodati da je vlasta norveška srećna ući u zvanične odnose sa vladom srpsko-hrvatsko-slovenačkom.“

Zamjenik državnog sekretara Lansing (Frenk L. Polk) obavijestio je 10. II notom srpsko poslanstvo (J. Simića) u Vašingtonu da je bio primio nedatiranu notu poslanstva, u kojoj se dostavlja notifikacija izvršenog ujedinjenja i formiranja srpsko-hrvatsko-slovenačke države.⁶⁷ Odgovarajući na nju, zamjeniku je čast da ga obavijesti da vlasti SAD pozdravlja ujedinjenje srpskih, hrvatskih i slovenačkih zemalja unutar granice bivše Austro-ugarske monarhije sa Srbijom i priznaje srpsko poslanstvo kao poslanstvo Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Donoseći tu odluku, vlasti SAD mora, ipak, priznati da se pitanje konačnog rješenja teritorijalnih granica ima prepustiti Mirovnoj konferenciji, da ga riješi u skladu sa željama naroda kojih se tiče.⁶⁸

⁶³ Trumbić se Lansingu zahvalio pismom od 7. II, moleći ga da prenese vlasti SAD izražaj zahvalnosti.

⁶⁴ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 103.

⁶⁵ Prema tome, nije točno što tvrdi Temperli (Temperley): „Recognition of the Serb—Croat—Slovene State was accorded by President Wilson on the 5th. February...“ (n. d., 207), a nisu točni ni navodi S. I. Jovanovića (n. d., 300) i J. Stefanovića (n. d., str. 146) da su SAD priznale Kraljevinu SHS u januaru 1919. godine. Naprotiv, tačan je navod dr Jankovića da je to učinila vlasta SAD svojom deklaracijom od 7. februara (n. n., 11).

⁶⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 145.

⁶⁷ Vid. nap. 10.

⁶⁸ Taj Polkov odgovor Simiću glasi ovako:

„Sir: I have the honor to acknowledge the receipt of an undated Note from the Serbian Chargé d’Affaires stating that in accordance with a decision

Polk je 22. II uputio iz Vašingtona brzjav i Trumbiću⁶⁹, potvrđujući prijem njegova saopćenja o imenovanju, a dva dana kasnije stigla je u Pariz slijedeća Proticeva brzjavka (cirkular):

„Na našu pismenu notifikaciju o ujedinjenju grčki Ministar Inostranih Dela dao je prilikom predaje notifikacije 20 decembra [vjerojatno po starom kalendaru — B. K.] jedan usmeni evazivan odgovor.⁷⁰ On pozdravlja u načelu ujedinjenje na nacionalnoj osnovi. Srpski narod se borio očajno i treba da bude nagrađen. Odmah je međutim njihova štampa objavila u inostranstvu da je priznala ujedinjenje. Kad smo mi to demantovali kod ovdašnjih diplomatskih predstavnika i u javnosti, grčki Ministar Inostranih Dela je uputio pod 24. januarom jedan cirkular verovatno svima njihovim poslanstvima i misijama. U njemu samo parafrazira raniji odgovor našem otpravniku poslova i telegram koji je preko ovog Ministarstva uputio grčki Ministar Inostranih Dela pod 22. januarom Trumbiću kao odgovor na njegov cirkular iz Pariza kad je postao Ministar Inostranih Dela i koji glasi:

of the Central Committee of the National Council of Zagreb, representing the State of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces within the boundaries of the former Austro-Hungarian Monarchy, the Serbian Crown Prince has proclaimed the union of all the Serbian, Croatian and Slovene provinces of the former Dualist Monarchy with the Kingdom of Serbia in a single state all under the title of „Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes“ and under the regency of the Crown Prince Alexander.

The Department further notes the statements contained in the Note that in accordance with the decision of a body proclaiming itself the Great National Assembly of the Kingdom of Montenegro, His Majesty King Nikolas I, and his dynasty, had been deposed from the throne of that country and decreed the union of Montenegro with the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovens, and that this decision had been accepted by His Royal Highness the Crown Prince of Serbia.

The Department further notes the statement that the Legation of Serbia in the United States will, hereafter, be known as the Legation of the Kingdom of the Serbs, Croatians and Slovenes.

In reply I have the honour to inform You that the Government of the United States welcomes the union of the Serbian, Croatian and Slovene provinces within the boundaries of the former Austro-Hungarian Monarchy to Serbia and recognizes the Serbian Legation as the Legation of the Kingdom of the Serbs, Croatians and Slovenes.

In taking this action, however, the United States Government recognizes that the final settlement of territorial frontiers must be left to the Peace Conference for determination according to the desires of the peoples concerned.“ (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

⁶⁹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁷⁰ Talijanski poslanik u Atini Aveczana (R. Avezzana) poslao je Soninu depešu 4. I 1919, u kojoj javlja da je srpski otpravnik poslova u Atini 2. januara 1919. predao notu grčkoj vladi o izvršenom ujedinjenju, a da je i njemu (talijanskom poslaniku) poslao jednu njenu kopiju. Zbog toga moli Sonina da ga obavijesti što da s njom radi. (I documenti diplomatici italiani, Sesta serie I, dok. 410, 764.)

„Gospodinu Trumbiću Ministru Inostranih Dela. Zurim se odgovoriti na saopštenje koje ste posiali prilikom Vašeg naimenovanja za Ministra Inostranih Dela prve vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i izjavljujem najsrodačnije čestitke od strane grčke vlade i moje naznačujući vam da će grčki narod osetiti duboku radost kad čuje za ostvarenje vaših narodnih idea. Uveren sam da veliki interesi koji ujedinjuju naše dve zemlje i koji su stvorili intimnu kooperaciju u narodnoj borbi koja je tako srećno završena, utvrđuju vezu koja nas spaja i koju ništa ne može izmeniti.“ O tom cirkularu ovdašnji grčki poslanik nije nam ništa do sada saopštio. Istina je međutim da nam grčki poslanik adresuje note kao vladu Srba, Hrvata i Slovenaca i to vam dostavljam radi znanja s tim da mi ne možemo smatrati da nam je Grčka priznala ujedinjenje. Do sada su nam to priznale Norveška i Amerika.”⁷¹

Na sjednici delegacije SHS tog istog dana (24. II)⁷² raspravljalo se o pitanju priznanja i Trumbić je izrazio mišljenje da bi trebalo ponovno tražiti da saveznici i prijatelji kao i neutralne države priznaju našu državu. Po njegovu mišljenju, pismo koje je primio od Lansinga (od 6. II) još ne znači priznanje države. Vesnić se suprotstavio tom mišljenju i rekao da su SAD, naprotiv, njime otvoreno i jasno priznale Kraljevinu SHS, a da bi bilo pogrešno ponovno tražiti da druge države priznaju kraljevinu. „Mi smo ujedinjenje izveli — nastavio je Vesnić — i ono je poglavito naša stvar; to smo saopštili svima državama i sad imamo da čekamo dalji razvoj događaja. Tražiti ponovo naše priznanje znači slabiti naš položaj, priznavati tim da na to mnogo polazemo i da nam je teško, što to priznanje nije došlo. Priznanje će doći, postepeno. Amerika nas je priznala, a i druge će države to učiniti.“ Pašić se pridružio Vesnićevom mišljenju i izrazio mišljenje da ne treba direktno tražiti ponovno priznanje naše države. „Uskoro će se otvoriti — rekao je on — zajedničko Veće Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.⁷³ Tada će biti i adresa i u njoj treba govoriti o našem ujedinjenju; zatim da Veće uputi pozdrave svima stranim Parlamentima, i tako svim drugim putevima stavljati do znanja drugim državama, da je naše ujedinjenje izvedeno saglasno volji celokupnog naroda.“

Poslanik u Bernu Milutin Jovanović javio je Parizu brzjavkom (Bern, 26. II — Pariz, 27. II) slijedeće: „U odgovoru na moju notu kojom notifikovao ujedinjenje našeg naroda u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, dobio sam danas od šefa švajcarskog političkog departmana Kalondera sledeći odgovor od 18. januara: „Izjavljujem blagodarnost vašoj Kraljevskoj vladu na ljubaznosti koju je imala da nas izvesti preko vas o događaju koji se desio u njenoj zemlji. Pri-

⁷¹ AFNRJ, A—J. M. Jovanovića—Pižona.

⁷² DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 24. II 1919. pod IV. (K r i z m a n — H r a b a k, n. d., 58—59.)

⁷³ To je bilo „Privremeno Narodno Predstavništvo“, koje se sastalo u Beogradu 1. marta 1919.

mili smo sa najvećim interesovanjem saopštenje vaše ekselencije. Kraljevska vlada poznaje dovoljno osećaje duboke simpatije sa kojom Savezno Veće i ceo švajcarski narod prati Srbiju u svim promenama za vreme ovog rata i da ne bi bilo potrebno da pohita (izjaviti?) najtoplje želje kojim prati srpski narod u konstituisanju države koju obrazuje pošto je izašao iz tako strašne i gorke periode koju je prešao.”⁷⁴

Protić je brzovjakom — cirkularom (Beograd, 27. II? — Solun 28. II — London 2. III)⁷⁵ obavijestio sva poslanstva da je primio pismani odgovor grčke vlade, kojim priznaje ujedinjenje i stvaranje Kraljevine SHS, a poslanik je u Bernu posjetio 1. III švicarskog ministra vanjskih poslova povodom trgovinskog ugovora i tom prilikom pokrenuo i pitanje (nejasnog) odgovora švicarske vlade na notifikaciju.⁷⁶ Da li taj odgovor — upitao je ministra — znači priznanje Kraljevine ili predstavlja samo uzimanje do znanja, što ne povlači za sobom i definitivno priznanje? Švicarac mu je odgovorio da osobno osjeća velike simpatije za nas, osobito za naše junaštvo; da je želio da se te simpatije manifestiraju priznanjem nove Kraljevine bez ikakve rezerve. Međutim, neki su članovi vlade izjavili da i oni to, doduše, žele, ali u tom slučaju morali bi priznati i sve ostale nove države i teritorijalna povećanja pojedinih od njih. Poslanik mu je odgovorio da u našem slučaju nije riječ ni o kakvom teritorijalnom uvećanju Srbije, nego o njenom ujedinjenju sa Crnom Gorom i dijelovima našeg naroda iz bivše Austro-Ugarske. Prema tome, Kraljevina SHS postoji, i pitanje njenog priznanja samo je formalno pitanje, a Švicarska bi dala dokaza svojih vidnih simpatija, ako bi slijedila primjer SAD, Norveške, itd. i priznala bez ografe novu Kraljevinu, s kojom će Švicarska imati vrlo mnogo zajedničkih veza. Pri tom mu je naročito skrenuo pažnju na veliku ekonomsku korist koju bi Švicarska mogla imati. Ministar mu je obećao da će ponovno to pitanje iznijeti pred Federalno vijeće i predložiti priznanje.

Doista, održao je obećanje i Jovanović je 6. III brzovavio u Pariz,⁷⁷ da ga je tog istog dana pozvao i saopćio mu da je Federalno vijeće usvojilo njegovu interpretaciju u pogledu priznanja ujedinjenja, da Švicarska priznaje Kraljevinu SHS, a da je pitanje granica — razumije se — stvar Mirovne konferencije.⁷⁸

⁷⁴ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 188.

⁷⁵ A—FNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.

⁷⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, K. Pov. br. 188.

⁷⁷ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 224.

⁷⁸ Poslanik u Švicarskoj poslao je Trumbiću nešto kasnije slijedeću depešu (Bern 19. III 1919 — Pariz, 20. III 1919, br. 415): „Ministru G. Trumbiću. U vezi moga teleograma broj 406. Na moje insistiranje ovdašnje ministarstvo

3.

Protić je brzojavno dostavio poslanstvima (Iz Beograda. Lično za poslanika. Solun, 11. III — London, 15. III, broj 2850) slijedeći cirkular:

„Već dva meseca kako kabinet notifikovao svima vladama pa i našim saveznicima ujedinjenje našeg naroda u jednu Državu i obrazovanje prvog kabineta Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Do sada odgovorili nam na notifikaciju i priznali našu državu Amerika, Grčka, Norveška i Švajcarska. Na notifikaciju nisu odgovorili i nisu nas priznali još Engleska, Italija i Francuska, i ako je bilo očekivati da će one to prve učiniti kao naši ratni drugovi i saveznici. Međutim i Engleska, Italija i Francuska priznale su Češko-Slovačku Državu, koja je cela svojom teritorijom činila deo neprijateljske Austrije i priznale su Poljsku, koja je takođe vrlo velikim delom činila deo neprijateljske Austro-Ugarske i Nemačke za vreme rata. Iz Pariza nam se još javlja da saveznici nameravaju i formalno tretirati one delove našeg novog Kraljevstva koji su bili do skora pod Austrijom kao delove neprijateljske teritorije, dokle ih jedan od saveznika, Italija, i faktično svojom vojskom okupacionom tako tretira. Od činovnika na toj teritoriji, protivno svim načelima i konvencijama, Talijani traže zakletvu na vernošć talijanskom Kralju i traže molbe formalne pa da bi ih priznali da su u službi talijanskoj i one, koji to ne poslušaju, odmah iz službe otpuštaju i platu oduzimaju. Ovakav abnormalan položaj ne može se više trpeti i mi s pravom tražimo od pomenuta tri saveznika da odgovore na našu notifikaciju i našu Državu službeno i formalno priznaju kao što su to pre njih učinile Am. Ujed. Države, Švajcarska i Norveška. I za to vam naređujem da odmah u smislu toga učinite korak sa napomenom da će vlada u protivnom slučaju povući za sebe iz takog neprijateljskog držanja prirodne posledice, jer vlada na svakom koraku oseća od toga položaja neprirodnog štetne posledice i za sebe i za zemlju.⁷⁹

Nesumnjivo da je na Protićev stav — koji je vidljiv iz gornjeg teksta — utjecao i incident sa knezom Livijom Borgeze (Livio Borghese), novoimenovanim poslanikom Italije u Beogradu.⁸⁰ Nameće, talijanska je vlada — dok se sjedište srpske vlade još nalazilo na

inostranih dela publikovaće zvanično komunike o priznanju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sledećeg sadržaja: „Srpski poslanik izvestivši švajcarsku vladu o sastavu nove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pod žezлом Karađorđevića, Savezno Veće priznalo je ovu novu državu sa rezervom o docnjem utvrđenju njenih granica.“ (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

Telegramom br. 516 (Bern, 20. III 1919) javio je Trumbiću da je Švicarska vlast sinoć izdala gornji komunik. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

⁷⁹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora. Vid. djelomično i kod Jankeovića (n. n., 12) koji, međutim, raspolaže s dokumentom iz DASIP-a.

⁸⁰ Opis tog incidenta, koji slijedi, sadržan je u Protićevu telegramu, br. 2849 od 11. III 1919. (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

Krfu — opozvala dотадашњег посланика грофа Сфорцу (C. Sforzu) и Боржеза именовала за новог посланика. Тако је он 21. II — стигавши у Београд — посетио Тихомира Поповића, заступника начелника Министарства ванских послова, и предао му опозивно писмо за Сфорцу и пријепис креденцијала за себе. Међутим, оба су писма с датумом 24. I 1919. била адресирана на краља *Srbije*. Поповић му је три дана касније, по Протићеву налогу, вратио оба писма, наводећи да их не може прими, jer ih treba adresirati na kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, a da Borgeze može u Beogradu oficijelno, ali ne oficijelno vršiti dužnost poslanika sve dok ne stignu novi, ispravljeni kredencijali. Borgeze je одговорио да мора питати Министарство у Риму. Nakon izvjesnog vremena uputio je Министарству као „srpskom“ u неком предмету лиčну ноту, коју је Протић као председник владе и замјеник министра ванских послова вратио. Затим је Borgeze posao verbalnu notu („srpskom“) Министарству, no i tu je Protić vratio! Borgeze je 9. III дошао у Министарство и изјавио да је из Рима примио следеће инструкције: talijanska je vlada adresirala опозивно i akreditivna pisma na kralja Srbije jer nije priznala Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, i она при томе остaje i sada i ne želi izmijeniti adresu. Наредила му је да још jednom podnese оба pisma kraljevskoj vladi, па ako ih primi, onda je sve u redu, а ako ih odabiје, onda Borgeze odmah da otpuтиje iz Beograda.

Протић је 14. III јавио Паризу⁸¹ да је шеф политичког одјељења Министарства — по njegovoj naredbi — 11. III saopćio knezu Borgezu da kraljevska vlada jako žali što ne može primiti njegova akreditivna pisma onako kako su adresirana, i zato ih враћа, a nada se da će se то пitanje kasnije riješiti onako kako treba. Borgeze je primio то saopćenje i rekao da i on jako žali i da će beogradska vlada u javnosti, do koje će cijela stvar sigurno doprijeti, sigurno mnogo više izgubiti него talijanska. Izvršit će naređenje vlade i napustiti Beograd.⁸²

Delegacija je о tome raspravljala na sjednici 14. III prije podne⁸³ i M. Bošković je predložio da delegacija saopći vladi da je тaj njen

⁸¹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁸² Već prije тога додесла су се два инцидента с Талијанима (1) „Залошки инцидент“ 12. II 1919, kad је, navodno, bio нападнут влак pun Talijana i спалјена talijanska застава; (2) инцидент с протеривањем talijanske војне мисије из Лjубљане 20. II 1919. — Комисија четири генерала (представника Француске, В. Британије, САД и Италије), отпослана на лице места да проведе истрагу, није на југославенској страни могла установити никакве некоректности.

О инциденту с мисијом у Лjубљани је Протић послao Паризу опшрун депешу (бр. 2860, Beograd, 11. III — Pariz, 12. III 1919). (Налази се у: A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora; objavljen u: Krizman—Hrabak, n. d., 77—78, нап. 55.)

О свему томе опшрно: dr Janko Brejc, *Od prevrata do ustave (u zbornici Slovenci v desetletju 1918—1928)*, Ljubljana 1928, 177. i dalje).

⁸³ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 14. III 1919. pod IV. (Krizman — Hrabak, n. d., 78.)

korak bio prenagljen i da prekid diplomatskih odnosa s Italijom može imati vrlo rđavih posljedica. Kako vlada nije još definitivno po drugi put odbila akreditivna pisma, trebalo bi — po njegovu mišljenju — sve poduzeti da ne dođe do prekida. Pašić je na to nadovezao i rekao da on ne bi postupio tako kako je postupila vlada. Mogla je primiti akreditivna pisma, a u svom odgovoru, ipak, dati na znanje poslaniku da je akreditovan kod kralja SHS a ne Srbije. Trumbić je, naprotiv, izrazio mišljenje da je vlada vrlo dobro postupila i da taj njen energičan korak može biti koristan za nas.⁸⁴

Trumbić je nešto kasnije (koncept: Pariz, 17. III)⁸⁵ obavijestio Ministarstvo u Beogradu, da mu je E. Beneš 15. III saopćio da je vlada Čehoslovačke Republike odlučila da u Beogradu postavi svog diplomatskog predstavnika i da ima namjeru da za tamošnjeg izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra imenuje Ant. Kalinu, bivšeg poslanika u Carevinskom vijeću u Beču. Zbog toga traži i agreman za nj. „S ovim — piše Trumbić — Republika stupa u redovne odnose sa našom novom Kraljevinom.“⁸⁶

Protić je brzojavio Parizu (Beograd, 20. III — Pariz 21. III)⁸⁷ da je Borgeze dan ranije (19. III) oputovao iz Beograda u Budimpeštu na dopust k sestri, koja tamo živi. Prije toga posjetio je pomoćnika ministra vanjskih poslova. Vlada će mu ponuditi da vrši misiju oficijalno. „Jasno je — nastavlja Protić — da mi ne možemo naterati talijansku vladu da nas prizna kad mi hoćemo, ali je taktika jasna — da ni ona ne može tražiti da naša vlada primi njen pismo, koje je inkompabil sa zakonito osnovanom novom kraljevinom. Agreman je bio tražen i dan pre notifikacije nove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Notifikacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca isključuje akreditovanje poslanika kod Kraljevine Srbije. Italija je imala odložiti šiljanje poslanika dokle nas ne bi priznala. Ovako je samo izazvan jedan incident.“⁸⁸

⁸⁴ Trumbić u konceptu pisma poslaniku J. Jovanoviću (15. III 1919), između ostalog, piše: „Da je naša Delegacija kako treba, dalo bi se učiniti više koraka, koji bi naše protivnike doveli u nepriliku. Vlada je u Beogradu mnogo radikalnija nego li je naša Delegacija. Naredila je da se postavi zahtjev za priznanje naše države i da se traži odgovor stavljajući u vid da se eventualno napusti Pariz.“ (AFNRJ, A—J. M. Jovanovića-Pižona.)

⁸⁵ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁸⁶ Prvi poslanik Kralj. SHS u Pragu bio je Slovenac Ivan Hribar.

⁸⁷ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁸⁸ Trumbić je iz Pariza 22. III 1919. telegrafirao Ministarstvu: „Potpuno se slažem sa Vašim držanjem u pitanju akreditiva novog talijanskog poslanika. Vlada je postupala u formi korektno, a u stvari onako kako zahteva interes i dostojanstvo naše države i našega naroda. Samo energičnim držanjem, kada smo u pravu, možemo da zaštitimo naše interese i da podignemo naš ugled.“ (A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.)

Delegacija je na sjednici 25. III⁸⁹ ponovno raspravljala o pitanju priznanja i zaključila slijedeće:

„Odnosno pitanja da li treba da Delegacija traži zvanično, pismenom notom priznanje naše države, koje je pitanje pokrenuo Predsednik g. Pašić, a povodom teškoća, na koje nailazi naša država i spolja i unutra u zemlji gg. Delegati su se po izmeni misli saglasili da za sada treba samo upotrebiti ličnu usmenu intervenciju; o umesnosti predaje pismene note rešavaće se naknadno. Kralj. Vlada je takođe opozvala svoju naredbu, koju je bila izdala g. Poslaniku da pismeno traži priznanje naše države.⁹⁰ Ovo je opozivanje naređenja izvršeno pošto je Poslanik, g. Vesnić, skrenuo pažnju kralj. Vladi na neumesnost i neopportunitet takvog koraka u ovom momentu.“

Nekoliko je meseci prošlo od penzioniranja J. M. Jovanovića — Pižona, a do imenovanja njegova nasljednika u Londonu nije nikako dolazilo. Mihailo Gavrilović bio je predviđen za to mjesto i Protić je brzjavkom od 25. III (Pariz, 26. III)⁹¹ javio Trumbiću da je zatražen i agreman za Gavrilovića, no da će agreman vjerojatno biti uvjetan, budući da britanska vlada državu još nije priznala. Trumbić mu je odgovorio 31. III⁹² ovako: „Razgovarao sam sa ministrom Balfourom i državnim podsekretarom Lord Hardingom o pitanju postavljanja našega novoga ministra u Londonu. Za Gavrilovića lično agreman bi se odmah dobio, da nije po sredi pitanje položaja naše države. Njihovo je mišljenje u tom pravcu ovo. Ne može se slati novoga ministra s akreditivima Kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, s razloga što nova država još nije priznata, pa ga engleski kralj ne bi mogao primiti. Po njihovom mišljenju Engleska ne može da dade zasebno priznanje. Može da ga dade kolektivno, ali za to treba jednodušnost. Po njihovom mišljenju moglo bi se za sada postupati ovako. Mogao bi da ostane Jovanović u današnjem svojstvu do priznanja države. Ako Jovanović ne ostane, može doći Gavrilović sa pismom od vlade da kao otpovjednik upravlja s poslanstvom sa rangom ministra do daljnje odredbe. Harding, s kojim sam po uputstvu Balfoura potanje pretresao ovu stvar, dodao je da to ne može da ženira Gavrilovića, jer da je i on sam bio otpovjednik engleskog poslanstva u Bukureštu sa rangom ministra. Molim da mi javite što ministarski savjet misli da im uzmognem odgovoriti.“⁹³

Međutim, Balfur je u razgovoru s Trumbićem spomenuo da bi želio da ga Trumbić detaljnije obavijesti o nekim konkretnim činjenicama u vezi sa formiranjem nove države SHS. Stoga je Trumbić

⁸⁹ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 25. III 1919, pod IV. (Krizman — Hrabak, n. d., 88.)

⁹⁰ Citiranim Protićevim cirkularom br. 2850.

⁹¹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁹² A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

⁹³ Kandidati za mjesto poslanika u Londonu bili su ranije dr. J. Smislaka i V. Antonijević.

1. IV sastavio pismo Balfuru,⁹⁴ u kojem spominje da je narod iz Austro-Ugarske 1. XII 1918. po svojim ovlaštenim predstavnicima u potpunom suglasju sa zakonitim faktorima Kraljevine Srbije proveo državno ujedinjenje. Zbog toga je kralj Srbije, odazivajući se volji naroda, protegao svoju vlast i na jugoslovenske zemlje bivše Austro-Ugarske i uzeo naslov kralja Srba, Hrvata i Slovenaca. U vladu ove ujedinjene države nalaze se, pored predstavnika iz Srbije, i predstavnici iz ostalih zemalja. Pri formiranju vlade vladao je najliberalniji duh, a to pokazuje činjenica što je portfelj bogoštovlja povjeren dr T. Alaupoviću, katoliku iz Bosne, a resor vanjskih poslova Trumbiću, koji nije iz Srbije nego iz Dalmacije. Privremeno narodno predstavništvo formirano je u potpunom suglasju sa javnim mišljenjem u zemljama; u njemu sjede predstavnici svih krajeva; parlamentarni posao napreduje; narod je dao dokaz svoje državotvorne sposobnosti itd. itd. Međutim, postoje i teškoće.

„Posljednji događaji u Budimpešti⁹⁵ su nas zabrinuli — nastavlja Trumbić. Bojimo se da ne bi boljševički pokret zahvatio maha i ušuljao se i u našu državu koja graniči sa Madžarskom. Boljševizam u Ugarskoj, i ako je okrinkan madžarskim nacionalizmom, može da se razvije po ruskom tipu. Ta je opasnost realna. U Brodu na Savi bio je prošlih dana izbor izaslanika jugoslovenske socijalne demokracije i na njemu se boljševiziralo. Evo nekoliko podataka o unutrašnjim prilikama.

I u našoj zemlji ima nezadovoljstva, koje samo po sebi ne bi bilo opasno, nego je opasno zbog blizine Madžarske. To je nezadovoljstvo socijalno i političko. Socijalno stoga, što naša zemlja, koja je ostala gola i opljačkana od Austro-Madžara nema dovoljno životnih namirnica. Srbija je ostala opustošena od neprijatelja i bez komunikacija, željeznice su porušene, drumovi neupotrebljivi, telegraf i telefon uništeni. Sada se sve to rekonstruiše, ali vrlo sporo zbog oskudice radnika i materijala. Bivše austro-ugarske provincije su iscrpljene za vrijeme rata. Osobito trpe siromašnije i manje produktivne zemlje kao Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Lika i t. d. Nema dovoljno žita ni ostalog živeža. Oskudica odijela i ljekarija postoji na čitavoj teritoriji. Vojska je nedovoljno ekipirana. Naša je zemlja blokirana, kao neprijateljska zemlja. Ta je blokada efektivna i za samu Srbiju, zbog toga što su u njoj željeznice pokvarene, pa solunski put malo služi za snabdijevanje. Nego Srbija može da se snabdijeva jedino preko Rijeke i Dubrovnika. Naše su vlasti stoga prisiljene da izdaju zabrane protiv izvoza domaćih proizvoda, a da se unutarnje stanje još više ne pogorša. Pošto naša država još nije priznata, nemamo trgovine sa vanjskim svijetom, a naša zemlja nema kredita. Besposlica vlada u

⁹⁴ A-JAZU, A—Jugoslavenskog odbora. Balfur je 3. IV 1919. potvrđio prijem tog pisma.

⁹⁵ Naime: „Mađarska socijalistička revolucija“ Bele Kuna.

velikoj mjeri, a skupoča neprestano raste. Austrijski je novac poplavio zemlju u iznosu od sedam do osam milijardi kruna, tako da na svako čeljade otpada oko 700 kruna toga papira koji znači dug. Ne možemo da sklapamo zajmove za uređenje valute, i za podignuće kredita, jer niko ne će da stupa u veze sa zemljom koju saveznici nisu priznali kao državu.“

U političkom pogledu narod je u golemoj većini — tvrdi dalje Trumbić — lojalan prema novom stanju, ali ima i elemenata koji žale za starim režimom. A ti elementi imaju računa da siju nezadovoljstvo, oni dižu glavu i ukazuju na činjenicu da saveznici ne žele priznati novu državu i da joj prema tome nisu skloni.

„Ako se ovo pribere u jednu sliku — zaključuje Trumbić — može se lahko uviditi kako ovomu stanju treba brza pomoć i kako nije isključeno da u ovakvim prilikama boljševički pokret nađe i kod nas terena. Austro-Ugarska je ostavila neriješeno agrarno pitanje u mnogim našim zemljama (Banat, Bačka, Hrvatska, Slavonija, Bosna-Hercegovina). To pitanje postoji u formi latifundija i u formi kmetskog odnosa (Bosna-Hercegovina). *Najglavnija pomoć, koju saveznici mogu da nam dadu jeste priznanje naše države i naše vlade* [podvukao B. K.J. Nakon priznanja naša će da država stupiti hitno u stadij svoga konsolidovanja. Tako bi naša vlada dobila jači autoritet. Vlada, koja nije uspjela da postigne priznanje, ne može da pred narodom drži visoko svoj ugled i svoj autoritet. Samo jaka vlada može da drži red protiv razvratnih pojava kod kuće i spclja. Sa priznanjem naš bi narod stupio u redovne trgovачke veze sa inostranstvom, počeo bi da eksplatiše svoje bogate šume i rudnike i da izvozi svoje sirovine, čime bi ekonomsko i financijalno stanje počelo da se poboljšava. Stvarna je važnost ovoga pitanja tako velika da od njega zavisi daljnji razvitak odnosa u našoj državi.“

Protić je 8. IV brzjavio Trumbiću⁹⁶ da je, po njegovu mišljenju, najbolje da M. Gavrilović ostane u Beogradu još kraće vrijeme, za koje će — kako izgleda — biti riješeno pitanje priznanja, s tim da J. Jovanović — kako mu je ranije bilo naređeno — preda dužnost najstarijem službeniku poslanstva.⁹⁷

Trumbić je 10. IV obavijestio Ministarstvo⁹⁸ da su ga posjetili S. Sazonov i Strandman i saopćili mu da vlada admirala Kolčaka u Omsku namjerava postaviti Strandmana za svog otpravnika poslova u Beogradu. Sazonov je ministar vanjskih poslova te vlade i pohvalio je J. Milankovića, konzula u Omsku, izrazivši želju da Milanković postane otpravnik poslova. Trumbiću se čini — javlja dalje — da tome nema prigovora, da bi to, štoviše, bilo dobro. Traži Protićevu mišljenje, da bi mogao odgovoriti Sazonovu. U nadopunu prednjeg Trum-

⁹⁶ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918—1919, Pov. br. 339.

⁹⁷ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

bić je 18. IV brzojavio Ministarstvu⁹⁸ da se Pašić i Vesnić s njim slažu da se postave službeni predstavnici u Omsku odnosno u Beogradu, što implicira priznanje i jedne i druge vlade, s tim da Milanović može biti otpravnik poslova. Očekuje definitivan odgovor.

Na sjednici delegacije 25. IV⁹⁹ raspravljalo se o pismu generalnog sekretara Konferencije Ditaste, u kojem se traži obavještenje tko će u ime Srbije potpisati „ugovor o preliminarima Mira“.¹⁰⁰ S time se postavilo pitanje redakcije ugovora. Hoće li ga opunomoćeni delegati uopće potpisati, ako glasi tako da ga, pored ostalih država, zaključuje Srbija a ne Kraljevina SHS? A to nije isključeno, jer je generalni sekretar uputio i ovo pismo delegaciji Srbije a ne Kraljevine SHS. Trumbić je tom prilikom izjavio da tako redigiran ugovor ne bi nikako htio potpisati zbog vrlo važnih posljedica koje bi takva redakcija povukla za sobom. Zbog toga je delegacija zaključila da se u odgovoru generalnom sekretaru skrene pažnja da naša delegacija pretpostavlja da će ugovor biti tako redigiran da je u njemu unesena nova država a ne Srbija, a da se istovremeno brzjavno iz Beograda traže uputstva vladе što da rade ako bi u ugovoru stojala Srbija.¹⁰¹

Na sastanku krnjeg „Vijeća četvorice“¹⁰² 26. IV Vilson, Klemanso i Lojd Džordž su raspravljali, pored ostalog, i pitanje priznanja Kraljevine SHS. „Prvo pitanje koje se pred nas postavlja pri sastanku s Nijemcima“ — upozorio je Vilson — „jeste ono o verifikaciji puno-

⁹⁸ A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.

⁹⁹ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 25. IV 1919., pod I i II. (Krizma-n-Hraba k, n. d., 117.)

¹⁰⁰ Konferencija, prema tome, nije još 24. IV 1919. priznavala novu Kraljevinu!

¹⁰¹ Trumbić, u telegramu Ministarstvu od 25. IV 1919, navodi slijedeće razloge: „Ako bi ugovor bio stilizovan na ime Srbije, ja ne bih mogao niti htio potpisati zbog političkih i materijalnih posljedica. Naše bi zemlje pod bivšom Austro-Ugarskom bile anektirane Srbiji i posmatrane u pogledu ratnih posledica kao deo pobedene neprijateljske države. To bi bio slom našega narodnog jedinstva, a dugovi i ratna odšteta, koji bi na nas pali, stavili bi u pitanje našu ekonomsku ekzistenciju.“ (A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.)

Protić mu je odgovorio 29. IV (Pariz, 4. V): „Primio sam Vaš telegram br. 1270. Naši delegati ne mogu primiti t. j. potpisati nikakav međunarodni akt u drukčijem svojstvu nego u onom koji im daju njihove akreditive. Oni su akreditovani kod međunarodne konferencije mira kao delegati Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i samo kao takvi mogu potpisati preliminarni ugovor o miru a samo za Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. U smislu toga treba unapred obavestiti sekretariat međunarodne konferencije mira. To je mišljenje Kabineta.“ (A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.)

¹⁰² Orlando u to vrijeme više nije prisustvovao sastancima „Vijeća“, jer su talijanski opunomoćeni delegati, na čelu s njim, upravo napuštali Konferenciju, da bi što efikasnije vršili pritisak na Konferenciju (Vilsona).

Vidi zapisnik sastanka 26. IV 1919: Paul Mantoux, *Les délibérations du Conseil des quatres* (24 mars — 28 juin 1919). I, Paris, 1955, 385.

moćja. Nijemci će nam predati svoja punomoćja i zatražit će naša. Što ćemo im reći — pita on — o Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca?“ Klemanso je nadodao da je istina da je dosada nisu htjeli priznati u želji da tako ugode Talijanima, a Lojd Džordž je predložio da jednostavno predaju kredencijale u ime Srbije. Vilson je, međutim, skrenuo pažnju da to Trumbić ne bi prihvatio, a Klemanso je sa svoje strane upozorio da je očito da priznanje, u ovom trenutku, povećava opasnost sa talijanske strane, no on osobno ne vidi kako bi je mogli izbeći. „Da li su SAD — upitao je on — priznali Jugoslavene?“ „Da“ — odgovorio je Vilson. Zbog toga im je britanski premijer predložio da zaključe slijedeće: ako Talijani ne bi bili prisutni u času kad započnu pregovori s Nijemcima, Francuska i Velika Britanija priznat će Kraljevinu SHS. Taj su prijedlog i prihvatili.

Klemanso je na sastanku (još uvijek krajnjeg) „Vijeća“ 28. IV¹⁰³ ponovno iznio pitanje procedure pri susretu s Nijemcima i upozorio da moraju donijeti zaključak o priznanju Kraljevine SHS. Lojd Džordž je upitao da li je to hitno i kakvu to vezu ima s Nijemcima. Vilson je odgovorio da se radi o punomoćjima jugoslavenskih predstavnika, budući da će biti prisutni, a Nijemci mogu zatražiti njihova punomoćja. To zahtjeva da ih saveznici priznaju. Sekretar Vijeća sir Moris Henki (Sir Maurice Hankey) je podsjetio da je Balfur, čini se, zabrinut zbog te eventualnosti, jer misli da bi službeno priznanje Kraljevine SHS u ovom trenutku smatrali u Italiji kao neprijateljski korak.¹⁰⁴ „S druge je strane zaista teško“ — odvratio je Vilson — „ostaviti po strani Jugoslavene. Podsjetimo se da je rat započeo agresijom na Srbiju“ — rekao je on. „Da“ — odgovorio je Lojd Džordž — „no mi još nismo zaključili mir s Austro-Ugarskom, koja sadrži i jugoslavenske zemlje“. „Nesreća je u tome“ — nastavio je Vilson — „što predstavnici Srbije nemaju više srpska punomoćja, jer im njihova punomoćja glase na ime Kraljevine SHS.“ Britanski je premijer upozorio da ne bi htio činiti ništa što bi moglo povećati opasnost eksplozije u Italiji. „Ne možemo li počekati?“ — upitao je on. „Kad ne bi bila takva situacija u Italiji, ja bih ih priznao“ — nadovezao je Klemanso — „no sada se moram složiti s britanskim premijerom. Treba svakako nastojati da se izbjegne novi razlog nezadovoljstvu i bolje je čekati!“ „Međutim“ — upozorio je Vilson — „neki bi njemački pravnik mogao reći da Njemačka — ako Jugoslaveni bez službenog priznanja potpišu ugovor — može jednog dana pobijati pravovaljanost ugovora, koji sadrži nepoznat potpis bez vrijednosti. Ne bi li ministri vanjskih poslova mogli o tom pitanju razgovarati s gospodinom Vesnićem?“ — upitao je on. I s tim su se složili ostali.¹⁰⁵

¹⁰³ M a n t o u x , n. d. , I , 393—394.

¹⁰⁴ Prema tome, Trumbićevu pismo Balfuru od 1. IV nije djelovalo.

¹⁰⁵ Harold Nicolson , je u svoj dnevnik pod 28. IV 1919. zapisao da su „Velika trojica“ odlučili da službeno priznaju jugoslavensku državu (*Peace-making 1919*, London, 1945, 260).

Na novom sastanku 29. IV¹⁰⁶ Klemanso je upozorio da su stručnjaci proučili pitanje predaje punomoćja delegata Kraljevine SHS. Mišljenja su da prihvatanje njihovih punomoćja znači i priznanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; zato nije potrebna neka posebna izjava. Lojd Džordž je nadodao da to njih osobno izvlači iz teškoća, kojih su se pribojavali.

Žil Kambon (Jules Cambon) je na sastanku „Vijeća“ 1. V¹⁰⁷ ispričao tok prvog sastanka s njemačkim opunomoćenicima na čelu s Brokdorf-Ranauom (Brockdorff-Rantza) i dr Landsbergom. Sastali su se tog dana poslije podne u Trijanonu i tom prilikom izmijenjali punomoćja. Nijemci su dali svoja, a Kambonova delegacija punomoćja delegacija država koje su se s Njemačkom nalazile u ratu, među ostalima i ona delegata Kraljevine SHS. Nijemci pri tom nisu stavili nikakve primjedbe.¹⁰⁸

Predsjednik Centralne teritorijalne komisije Tardje (A. Tardieu) referirao je na plenarnoj sjednici Konferencije 6. V o sadržaju ugovora s Njemačkom i Trumbić je tom prilikom primijetio u francuskom tekstu nacrta da se država — na mjestu gdje se nabrajaju države koje sklapaju mir s Njemačkom — pogrešno naziva: „Serbie—Croatie—Slavonie“, a da se dalje u tekstu, na više mjesta, spominje samo Srbija. Odmah je poduzeo potrebno da se to ispravi i da se državi danoj službeno ime. I tako se — po Trumbićevu mišljenju izraženom u pismu I. Krstelju 3. V 1919¹⁰⁹ — može smatrati da bi pitanje (kollektivnog) priznanja — zaslugom Njemačke! — ovim načinom bilo riješeno. Međutim, treba dodati i to — što je neobično važno: u odsutnosti talijanskih delegata!¹¹⁰

¹⁰⁶ Mantoux, n. d., I, 411.

¹⁰⁷ Mantoux, n. d., I, 444.

¹⁰⁸ „Doch muss man in dem Austausch der Vollmachten mit der deutschen Delegation, der im Namen des SHS-Staats vorgenommen wurde, bereits eine, wenn auch nur implicite-Anerkennung des SHS-Staates erblicken. Die Note der deutschen Regierung anlässlich der Prüfung der Vollmachten erklärte: „Das Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen wird als identisch mit dem früheren Königreich Serbien betrachtet...“ Dr. Karl Schilling, *Die Entstehung des jugoslawischen Staates*, Dresden 1939, 135—136.)

„Dr Landsberg, in returning the credentials of the Allied and Associated delegates, pointed out that two countries with which Germany considered herself to be at war, Montenegro and Costa Rica, were not represented, while States such as Czechoslovakia and the Hedjaz, with which the Reich was not at war, had presented papers. The point was, of course, not pressed, M. Cambon merely noting and reporting the German comments.“ (F. S. Marston, *The Peace Conference of 1919. Organization and Procedure*, London—New York—Toronto 1944, 190—191.)

¹⁰⁹ B. Krizman, *Pisma Trumbića I. Krstelju (1919)* (Historijski pregled, Zagreb, 1960, god. VI, br. 1, 61.)

¹¹⁰ Talijanski su se delegati, uoči predaje uvjeta njemačkim predstavnicima vratili u Pariz na Konferenciju.

U Versaju je 7. V došlo do sastanka sa njemačkom delegacijom i predaje nacrtu Mirovnog ugovora.¹¹¹ Trumbić je o tome sutradan dostavio Ministarstvu slijedeću brzojavku:

„Juče popodne bila je sednica sa nemačkom delegacijom. Od naše delegacije smo učestvovali Pašić, ja, Vesnić. Nemcima je predana štampana knjiga u kojoj su uslovi mira. Clemenceau stojeće, kao i svi delegati, rekao je nekoliko dostojanstvenih reči bez ponizivanja neprijatelja. Brockdorff-Rantzau bled kao smrt čitao je sedeci dug govor nemački. Trajao je sa prevađanjem na francuski i engleski tri četvrta sata. Učinio je kod svakoga rđav utisak. Izgleda da je htio biti ponosit, a bio je bahat. Opšta je ocena bila ova. Nemci se nisu promenili, ostali su kakvi su bili. Lloyd George se izrazio ovako: Nemačka glupost. Nemci imadu rok od 15 dana da podnesu svoje pismene primjedbe. Na početku knjige su naznačene savezne i udružene države, koje ugovaraju o miru sa Njemačkom, a zatim su naznačeni opunomoćenici svake države i od koga su dobili punomoćje. Mi smo naznačeni kao država ovako: Serbie — Croatie — Slovénie, a zastupanje države ovako: Sa Majesté le Roi des Serbes, des Croates et des Slovènes par: Pašić, ancien Président du Conseil des Ministres, Trumbić, ministre des Affaires Etrangères, Vesnić, ministre plenipotentiaire du Roi de Serbie à Paris. U štatutu Lige Nacija i na drugim nekojim mestima, gde se spominje naša država, napisano je Srbija. Iz ovoga proizlazi da je pogrešno ime naše države, ali su velike sile usvojile naše akreditive, i uvrstile su našu novu državu, zajedno sa drugim saveznim i udruženim državama kao ugovornu stranku. S ovim držim da je pitanje našega priznanja stvarno rešeno. Ali treba ispraviti pogreške u nazivu države, a to će biti valjda još moguće, jer će po svoj prilici biti štampano novo izdlanje ugovora sa eventualnim nemačkim promenama, kad dođe do potpisa. Stvar je išla ovako, kako sam javio pod broj... Naša je delegacija verbalnom notom saopštila kako treba da naša država bude obeležena u ugovoru i kako će naši opunomoćenici potpisati. Vesnić je imao da se stara za provođanje toga. Stvar je bila od presudne važnosti, jer je ovo imalo da znači rešenje našega priznanja. Bili smo obavešteni da su velike sile, pored opozicije Talijana, udovoljile našemu zahtevu. Vesnić nas je uverio da je vidio francuski i engleski tekst ugovora. Utorak peti maja [pogrešno, trebalo bi stajati „šesti“ — B. K.] bila je tajna plenarna sednica međusaveznička na kojoj nam je izvod ugovora bio saopšten,

Štampani zapisnik plenarne sjednice Konferencije održane 29. V 1919 (br. 7) spominje, među prisutnima, i delegate „srpsko-hrvatsko-slovenske države“ (Pašića, Trumbića i Vesnića), dok se u zapisniku sjednice 6. V (br. 6) spominju delegati Srbije (Pašić, Trumbić i Žolger). U štampanom zapisniku Komisije za međunarodni režim luka, vodenih puteva i željeznica spominje se M. Troumbitch (Serbie — Croatie — Slovénie).

¹¹¹ Nacrt Mirovnog ugovora (t. zv. „Knjiga mira“) predao je predsjednik Konferencije Ž. Klemanso.

ali na toj sednici nisu spominjane sve države. Tardieu je bio izvestilac, pa sam ga zamolio, jer sam sedio spram njega da mi pokaže prvi list ugovora. Na moje veliko iznenadenje konstatovao sam da je naša država označena: Serbie — Croatie — Slavonie. Generalni sekretar Dutasta i načelnik u Ministarstvu Inostranih Dela Berthelot kojima sam učinio moje primedbe nisu na prvi čas mogli da shvate moje nezadovoljstvo. Oni su držali da naslovu kralja Srba, Hrvata i Slovenaca odgovara ime države Srbija — Hrvatska — Slavonija, kad sam im objasnio razumeli su me da ovo nije ime države nego geografsko ime dve pokrajine. Ali pošto je ugovor štampan kazali su da će se ispravka moći učiniti docnije u poslednjem izdanju. Juče [7. V. — B. K.] u Versaju video sam opet Berthelota koji mi je primetio da se ne može uvrstiti u uvodu našega ugovora našu državu kao Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, nego da treba obeležiti zemlju po imenu kao n. pr. Francuska, Belgija i t. d. a ne Republika Francuska, Kraljevina Belgija i t. d. Usred razgovora istaknuto je da bi se umesto Serbie—Croatie—Slavonie moglo kazati Etat Serbo—Croato—Slovène. Naša Delegacija treba da odmah preduzme korake da se stvar uredi. Nije se čuditi da kod stranaca nastaje ovakova zabuna. Uzrok je taj što našoj zemlji kao državi nismo do sada dali ime, nego smo samo stvorili oficijelno ime naše Kraljevine, što nije dovoljno. Kod Mira sa Austrijom i Madžarskom Žolger će zameniti Vesnića. Crnogora nije bila predstavljena niti je spomenuta među saveznim državama.¹¹² Po tomu ona je prestala postojati kao međunarodna jedinica.¹¹³

Na sastanku „Vijeća četvorice“ 31. V poslije podne¹¹⁴ talijanski je ministar predsjednik V. Orlando primijetio da u uvodu Austrijskog ugovora stoji da je Austro-Ugarska prestala postojati uslijed narodnih pokreta koji su težili oslobođenju. Takva bi stilizacija — rekao je on — mogla u Italiji loše odjeknuti, jer bi se moglo pomisliti da se njome umanjuje važnost talijanskih pobjeda. Zbog toga je predložio da se u uvodu napiše da je monarhija prestala postojati. To je, uostalom, i sve što treba reći u tekstu te vrste. S tim se složio Lojd Džordž, a Orlando je ovako nastavio: dalje u tekstu čita rečenicu da su „Savezničke i Udružene sile“ priznale ujedinjenje nekih dijelova tog carstva u nezavisnu i savezničku državu („Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca“). I to nije u stvari tačno jer je Italija nije priznala. Pored toga, čini mu se nepotrebno što se na tom mjestu spominju nove države nastale na ruševinama Austro-Ugarske. Trebalo bi, u svakom slučaju, spomenuti Poljsku, koja, međutim, nije spomenuta. Vilson mu je objasnio da se htjelo spomenuti te države u uvodu, jer ih spominju dalje u tekstu, pa su redaktori htjeli da ih prvo odrede,

¹¹² „Vijeće četvorice“ raspravljalo je o Crnoj Gori 7. i 17. V 1919. Vid.: Mantoux, n. d., I, 507; II, 95.

¹¹³ A-JAZU, A-Jugoslavenskog odbora.

¹¹⁴ Mantoux, n. d., II, 261 i dalje.

definiraju. Međutim, Poljsku nisu spomenuli — ustrajao je Orlando. Britanski je premijer upozorio da je redakcioni odbor morao imati važnih razloga za to nabranjanje, pa bi stoga najbolje bilo da ga konsultiraju. Klemanso je spomenuo prigovore rumunjske delegacije povodom stilizacije odredaba o manjinama, pa su pozvali redakcioni odbor da uđe i Orlando je iznio svoje primjedbe na tekst. Francuski predstavnik Fromažo (Fromageot) mu je i ume odbora odgovorio da odbor u svom radu slijedi direktive Vijeća. Orlando ga je upitao da li bi imao što prigovoriti ako bi brisali iz teksta imena država nastalih na ruševinama Austro-Ugarske, a Fromažo mu je odvratio da nije na njemu da odgovori Orlandu, budući da se radi o političkom pitanju. Vilson se na to umiješao i rekao da treba — po njegovu mišljenju — spomenuti te države, jer se izvjestan broj odredbi odnosi direktno na njih. Tačno je da sve „Savezničke i Udružene sile“ nisu priznale jugoslavensku državu, ali se u ugovoru ne može napisati: „Pošto je većina spomenutih sila već priznala.....“ Tačno je da Poljska nije spomenuta, ali ga je Dž. Braun Skot (J. Brown Scott — pravni savjetnik delegacije SAD) upozorio da Konferencija nije donijela nikakav zaključak o sudbini Šleske. Orlando je na to primjetio da većina „Savezničkih i Udruženih sila „ne priznaje jugoslavensku državu“. U stvari, priznale su je samo SAD. „Ako je nismo priznali“ — odgovorio je Klemanso — „to je samo iz obzira prema vama. Međutim, danas su priznati „de facto“, jer smo predali njemačkim opunomoćenicima njihova punomoćja s naslovom koji sami daju svojoj državi.“ Orlando je izrazio sumnju da li je to isto što i priznanje, a Klemanso mu je odgovorio da mu kažu da je to isto što i priznanje. „Uostalom, da li je to uopće važno?“ — upitao je on. „I Vi ćete jednog dana, prije ili kasnije, biti prisiljeni da ih priznate!“

Trumbić je 10. VI brzjavio Ministarstvu¹¹⁵ da je iz novina (!) saznao da je vlasti još pred tjedan dana bilo saopćeno službeno priznanje Kraljevine SHS od strane britanske vlade, a prije dva dana i priznanje francuske vlade, a zatim je Protić 12. VI poslao cirkular (u Pariz stigao 15. VI), kojim javlja da je V. Britanija priznala našu državu 1. a Francuska 5. juna 1919.¹¹⁶

Trumbić je na sjednici delegacije 12. VI¹¹⁷ prigovorio stilizaciji uvoda nacrta Ugovora s Austrijom, jer se u njemu — po njegovom

¹¹⁵ DASIP, fasc. Kabinet Ministra inostranih poslova 1918–1919, Pov. br. 473.

¹¹⁶ Taj telegram br. 7562 doslovno glasi ovako:

„Engleska priznala našu državu 1. a Francuska 5. o. meseca. (DASIP, Arhiva Delegacije, 1/13.).

Prema tome, netačna je tvrdnja, koja se — po Temperliju (n. d., IV, 207) — provlači u literaturi sve do danas, da je V. Britanija to učinila 2. a Francuska 6. juna 1919.

Belgia je to, čini se, učinila 13. juna 1919.

¹¹⁷ DASIP, Zapisnici delegacije, sjednica 12. VI 1919, pod IV. (Krizman — H r a b a k, n. d., 148–149.).

mišljenju – ujedinjenje spominje na neispravan i nepotpun način (kao da je nova država nastala sjedinjenjem nekih dijelova teritorije bivše Austro-Ugarske s Kraljevinom Srbijom, a ne spominje se izrijekom Crna Gora). Zbog toga je predložio izmjenu, kojom se ističe da u Ugovoru nabrojene države priznaju takođe „ujedinjenje nekih dijelova teritorija spomenute monarhije i teritorija Kraljevine Srbije i Crne Gore u jednu državu, slobodnu, nezavisnu i savezničku pod imenom države srpsko-hrvatsko-slovenačke“. Sa tim se prijedlogom složio samo Smislaka, a većina ga nije prihvatile uglavnom iz dva razloga. Prvi: nije umjesno u ovom času pokretati pitanje priznanja ujedinjenja Crne Gore sa Srbijom, jer će se Italija tom usprotiviti i iskoristiti priliku da postavi i pitanje Crne Gore usred drugih pitanja koja stoje neriješena na dnevnom redu Konferencije, u času kada se očekuje konačni odgovor njemačke delegacije o tome prima li uvjete o preliminarnom miru ili ne. Osim toga, naši se saveznici, izuzevši Italiju, ponašaju tako kao da je priznato ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom i nisu htjeli priznati Crnoj Gori pravo da ima svog delegata na Konferenciji. Komanda Istočne vojske upravlja se tako kao da je ujedinjenje priznato ili ga bar tolerira. Drugi bi razlog bio ovaj: Crna Gora kao nezavisna i saveznička država proglašila je ujedinjenje sa Srbijom, i to pitanje, kao čisto unutrašnje političko pitanje, ne podleži Konferenciji, kad utvrđuje mirovne uvjete s Austrijom. Ako Konferencija nalazi da treba donijeti svoje rješenje o tom pitanju, donijet će ga kojom drugom prilikom, a ne će ga uvlačiti u mirovne uvjete s Austrijom. Dvije nezavisne države mogu se ujediniti, a da ne pitaju za odobrenje druge države, pogotovo u ovo vrijeme kad se stare države ruše i dinastije obaraju i kad se pregovara s državama koje su tek juče ponikle iz revolucije!¹¹⁸

Protić je Trumbiću odgovorio 17. VI (Pariz, 19. VI):

„Primio sam vaše telegramе broj 477 i 478. Ako ste dali doslovno formulu priznanja naše države po Ugovoru sa Austrijom, mi ne uvidamo da je ona neispravna jer se i tu sasvim jasno vidi volja svih delova naše države koji se ujedinjuju: da li su se oni ujedinili sa Srbijom ili su se ti delovi ili zemlje i Srbija sjedinile u državu, potpuno je isto. Ako delegacija pretpostavlja drugu formulu, kabinet nema ništa protiv toga da usvoji onu koju mislite da je bolja. Što se

¹¹⁸ Pašić je u pismu predsjedniku vlade Protiću saopćio Trumbićeve prijedbe. U njemu Pašić piše i ovo: „Nema sumnje da bi za nas povoljnije bilo da odmah imenuju i Crnu Goru, kao državu koja se ujedinila sa Srbijom, ali saveznici nisu hteli uvlačiti Crnu Goru u Ugovor sa Austrijom. Političko-faktički razlozi govore da se bez nužde ne pokreće pitanje u nezgodnoj situaciji, nego ga ostaviti kad nastupe podesniji momenti, a oni će nasigurno nastupiti čim se naš spor sa Italijom reši, čim Nemačka (a za njom i Austrija) primi uslove mira, koji su joj predloženi.“ (Koncept Pašićevom rukom, DASIP, Arhiva Delegacije I.).

tiče nepotpunosti, to je drugo. Molimo da delegacija donese o celoj stvari mišljenje i svoju odluku pa nam dostavi u potpunosti i kabinet će onda dati uputstva i za to. Kabinet je javio svim vladama službeno još u svojoj notifikaciji o obrazovanju naše države da je Crna Gora sastavni deo naše države. Delegacija ima samo na to da se pozove i na osnovu toga da traži ispravku odnosno dopunu. O formuli koju vi predlažete kabinet će doneti odluku čim dobije mišljenje delegacije o celoj ovoj stvari.“¹¹⁹

Tako su Pašić, Trumbić i Vesnić 28. VI 1919, u ime srpsko-hrvatsko-slovenačke države, potpisali u Versaju Mirovni ugovor s Njemačkom, a zatim su stala pristizati pojedinačna priznanja drugih država.

A. Korošec, kao zamjenik predsjednika vlade, 29.VI javio je Parizu (Pariz, 2. VII)¹²⁰ da je rumunjska vlada službeno priznala novu Kraljevinu SHS. Poslanik u Hagu Milojević je 3. VII javio predsjedniku vlade u Parizu¹²¹ da je prije dva dana govorio s holandskim ministrom vanjskih poslova o situaciji u zemlji i da ga je tom prilikom upitao da li još smatra da postoje razlozi odgađanju priznanja, a ministar mu je odgovorio da pitanje o priznanju za nj nije nikada ni postojalo, jer je to samo pitanje forme. Danas — javlja dalje Milojević — ministar mu je spomenuo brzjavku od 24. I 1919, koju je osobno bio otposlao Trumbiću. Tom je brzjavkom stvarno priznao svršeni čin ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca, a sada je naredio da i u prepisci s poslanstvom upotrebljavaju novi naslov. S tim je — smatra ministar — pitanje o priznanju i s formalne strane riješeno. Holandjanin je na kraju zamolio Milojevića da upita vladu da li je ovakvo priznanje dovoljno ili, naprotiv, žele da holandska vlada u posebnom pismu izjavi da priznaje Kraljevinu SHS. Protić je iz Pariza poslao ovaj odgovor:¹²² po njegovu su mišljenju dane izjave dovoljne, ali ipak moli da ih holandska vlada i pismeno učini. Milojević je 6. VII javio Protiću (Pariz, 7. VII)¹²³ da je tog dana primio tekst brzjava izmijenjenih u januaru između Trumbića i holandskog ministra vanjskih poslova i to u pismu ministarstva upućenom mu već kao poslaniku Kraljevine SHS, a pariško je poslanstvo 15. VII pismom javilo Pašiću¹²⁴ da su 13. VII iz Haga primili brzjav slijedeće sadrzine: „Holandska vlada priznala naše Kraljevstvo.“ To isto

¹¹⁹ A—JAZU, A—Jugoslavenskog odbora.

¹²⁰ DASIP, Arhiva Delegacije 1/13.

¹²¹ DASIP, Arhiva delegacije 1/13. Vid.: i opšinu bilješku kod Drag. Jankovića n. d., 15, nap. 17).

¹²² Isti izvor. Koncept odgovora na poledini pisan Pašićevom rukom.

Protić je u to vrijeme boravio u Parizu zajedno s nekoliko članova vlade (M. Trifković, P. Marinković i A. Kramer).

¹²³ DASIP, Arhiva Delegacije 1/13.

¹²⁴ DASIP, Arhiva Delegacije 1/13.

poslanstvo saopćilo je u pismu delegaciji (Pariz, 8. VIII)¹²⁵ da je tog dana primilo brzjavku Ministarstva vanjskih poslova u Beogradu. U njemu стоји да је Шпанска влада обавијестила да službeno признаје Кraljevinu SHS, а нови предсједник vlade Ljuba Davidović¹²⁶ brzjavio je (Beograd, 5. XI) Parizu (Pariz, 6. XI)¹²⁷ da je то исто учинила i danska vlada. Poslanstvo u Rimu (delegat pri Vatikanu dr Bakotić) javilo je Parizu (Rim, 7. XI – Pariz, 8. XI) da je državni sekretar kardinal Gaspari konačno odgovorio na notu o notifikaciji, da Vatikan „daje svoje formalno priznanje spomenutom novom Kraljevstvu“.¹²⁸

U međuvremenu su „Savezničke i Udružene sile“ zajedno s austrijskim opunomoćenicima potpisale u Sen Žermenu (10. IX 1919) Mirovni ugovor s Austrijom. Time je i Austria, sa svoje strane, priznala Kraljevinu SHS, dok su delegati SHS – zbog drugih razloga – potpisali taj Ugovor 5. XII 1919. Bugarska je priznala Kraljevinu SHS Ugovorom u Nejiu (27. XI 1919.); Mađarska Ugovorom potpisanim 4. VI 1920. u Trijanonu. Italija je to učinila tek u Rapalskom ugovoru od 12. XI 1920 („Kraljevina Italija, priznavajući u obrazovanju susjedne države postignuće jednoga od najuzvišenijih ciljeva rata, koji je ona vodila;...“)¹²⁹

Zaključak

(1) Raspad Austro-Ugarske na svršetku prvog svjetskog rata nastupio je prije nego što je vodećima u pobjedničkom taboru „Savezničkih i Udruženih sila“ pošlo za rukom da nađu neko zajedničko rješenje „jugoslavenskog pitanja“, tj. pitanja eventualnog ujedinjenja južnoslavenskih zemalja dvojne monarhije sa Srbijom i Crnom Gorom zajedničku državu („Jugoslaviju“). Prvodecembarski akt i stvaranje

¹²⁵ DASIP, Arhiva Delegacije I/13.

¹²⁶ Ljuba Davidović sastavio je novu koalicionu vladu 16. VIII 1919.

¹²⁷ DASIP, Arhiva Delegacije I/13.

¹²⁸ DASIP, Arhiva Delegacije I/13. U tom telegramu стоји и ово: „Sv. Stolica uzima na znanje sa velikim zadovoljstvom uverenje Kraljevske vlade da će dosadašnje srdačne odnose koje je Srbija imala sa Vrhovnom Crkvenom vlasti nastaviti i sigurna je da će potpuna sloboda priznata katoličkoj crkvi, koja je toliko važan elemenat reda i građanskog spokojstva, urodit u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca naobilnjim plodovima blagostanja.“

¹²⁹ Talijanska je vlada – kako ona pod predsedništvom V. Orlanda, tako i njena nasljednica pod predsjedništvom Nitija (F. Nitti) – sve do Rapala uporno odbijala da prizna Kraljevinu SHS, služeći se i time kao sredstvom pritiska, da bi beogradsku vladu i njenu delegaciju na Konferenciji u Parizu privoljela na što veće koncesije na planu teritorijalnih zahtjeva. Karakterističan je pri tome stav predsjednika Nitija, koji je u februaru 1920. iz Londona upozoravao svog ministra vanjskih poslova Šaloju (Scialoi) da lično, ne vidi nikakvog razloga da Italija ne prizna državu SHS, kada ova druga ukloni između Rima i Beograda postojeće sporne tačke! [Vid. Paolo Alatri, Nitti, D'Annunzio e la questione adriatica (1919–1920), Milano 1959, 461].

jedinstvene države stavili su ih pred svršen čin (ostavljamo pri tom potpuno postrani pitanje koliko su ga u praksi željeli i na terenu pomagali!). Italija se i nadalje tvrdoglavu opirala da ga prizna, dok su joj vlade Francuske i V. Britanije nevoljko u tome sekundirale. Pretresajući nacrt poslovnika i pripremajući otvaranje Konferencije u Parizu, predstavnici vodećih velesila (SAD, Francuske, V. Britanije i Italije) složili su se u tome da i nadalje priznaju samo Srbiju i Crnu Goru kao države-učesnice Konferencije, i to tako da službeno pozovu delegate Srbije, a da rješenje pitanja određivanja crnogorskog delegata odgode za kasnije, kao i u opće pitanje priznanja novog državnopravnog stanja („Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“). Zato ga Konferencija u plenumu 18. januara 1919. kolektivno nije ni priznala.

Međutim, prva zajednička jugoslavenska vlada izvršila je notifikaciju ujedinjenja, ali — u prvo vrijeme — bez uspjeha. Štoviše, na inicijativu njenog predsjednika (St. Protića), da se uz pomoć vlade SAD dobije priznanje Francuske i V. Britanije — potpisnica tajnog Londonskog ugovora iz 1915 — odgovorila je većina same delegacije Kralj. SHS na Konferenciji (Vesnić, odn. Pašić) da takav korak ne bi bio oportun. Nije, dakle, samo u taboru velesila postojalo razilaženje u tom pitanju.

(2) Trumbiću se pružila prilika da ponovno postavi pitanje priznanja pri uobičajenoj notifikaciji ministrima vanjskih poslova stranih država o preuzimanju resora vanjskih poslova, ali su odgovori pojedinih vlada odnosno Trumbićevih kolega bili najvećim dijelom konzervativni i rezervirani (Francuske, V. Britanije, Holandije, Danske itd.). Prva je vladu i „Kraljevstvo SHS“ priznala vlast u ratu neutralne Norveške. Vlast SAD bila je prva iz redova velesila koja je priznala novu Kraljevinu.

(3) Protić — poučen incidentom s novim talijanskim poslanikom u Beogradu — ponovno je pokušao da isforsira priznanje, naređujući da poslanstva učine korak u tom smislu, ali ga je zatim — na Vesnićev (Pašićev) savjet — stornirao. Trumbić je nastojao da britansku vlast zainteresira za što skorije priznanje — apelirajući pri tom na strah imperialističkih sila od boljševizma — ali bez rezultata. Također je pristao da se uspostave diplomatski odnosi s kontrarevolucionarnom vladom admirala Kolčaka u Omsku. Demonstrativni odlazak talijanskih delegata s Konferencije, opća potreba da se što prije uruči i potpiše Mirovni ugovor s Njemačkom, te stav njemačke delegacije da ne prigovara kredencijalima delegata nove Kraljevine olakšali su i ubrzali kako odluku vlasta Francuske i V. Britanije da konačno priznaju Kraljevinu SHS tako i njeno kolektivno priznanje. Poslije potpisa Ugovora s Njemačkom (28. VI 1919) stala su pristizati priznanja i drugih država: „savezničkih“, neutralnih pa i neprijateljskih.

Bogdan KRIZMAN

Bogdan Krizman

THE PROBLEM OF THE INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE YUGOSLAV STATE

Summary

The author of this paper deals with the problem of the recognition of the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes immediately after the First World War. When the unification was declared on December 1st 1918 and the first joint Yugoslav Government was formed under the presidency of Stojan Protić on December 20th 1918, a problem was raised of the recognition of the legal status of the new state because there still existed the Kingdom of Serbia and the Kingdom of Montenegro, which were recognized as the subjects of the international law by a number of states, some of which were at war and some of which were neutral. One of the most important and the most urgent tasks that the Government in Belgrade and its delegation at the Peace Conference in Paris with N. Pašić at its head were confronted with was to get the recognition for the new Kingdom formed by unifying these two, up to then independent states with the Yugoslav lands of the former Austria-Hungary because the act of unification did not automatically rescind the recognition which had previously been given to Serbia and Montenegro. By the joint decision of the representatives of the Great Powers (USA, Great Britain, France and Italy) the Peace Conference in Paris took this problem into consideration, refusing to receive the delegates of any other Yugoslav state except the delegates of Serbia and Montenegro. But the problem of the nomination of the delegate of Montenegro was left unsolved, so that the first plenary session of the Conference of January 18th, 1919, was attended by the three delegates of Serbia while the seat reserved for the delegate of Montenegro was empty. So the Conference did not collectively recognize the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes though it presently recognized the new states which had emerged from the war and the disintegration of Austria-Hungary namely Poland and Czecho-Slovakia.

The Minister for Foreign Affairs Trumbić had an opportunity to put that question again before the Governments of the allied and of neutral states in the course of the usual notification to the Foreign Ministers of other states. But the answers were mostly reserved (i. e. France, Great Britain, Italy, Holland, Denmark etc.). Norway was the first to recognize the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes (January 28th 1919) and the first Great Power that recognized it was USA (February 7th 1919). Gradually, one by one, the other states recognized the new state but the Great Powers which were signatories of the secret London Treaty of 1915 (Great Britain, France, Italy) were still refusing to recognize the Yugoslav state because the Italian Government was

decisively against it. However, the prospect of the immediate arrival of the German delegation and of submitting the draft of the Peace Treaty made it necessary for the Great Powers to discuss and definitely to solve that problem. When the states which were the members of the Conference presented their credentials to the German delegation on May 1st 1919 — the Italian delegates were demonstratively absent from Paris — the new Yugoslav state (The Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes) presented its credentials as well. The acceptance of these credentials by the German delegation implied the recognition of the new state. The demonstrative but only temporary leaving of Paris by the Italian delegation (because of the unsatisfied territorial claims), the common need to submit and to sign the Peace Treaty with Germany as soon as possible and the attitude of the German delegation, which did not object to the credentials presented by the delegates of the new Kingdom facilitated and hastened the decision of the Governments of Great Britain and France to recognize finally the new state, which they did on May 1st and May 5th 1919 respectively. These factors also speeded up the collective recognition. By signing the Peace Treaty with Germany at Versailles on June 28th 1919 the Conference collectively recognized the new state formally. After that the other states recognized it in their turn.

SADRŽAJ = SOMMAIRE

<i>Dr Tomica Nikčević: Prilog izučavanju političkih borbi u Crnoj Gori 1929–1937.</i>	— — — — — — — —	5
<i>Dr. Tomica Nikčević, Une contribution à l'étude des luttes politiques au Monténégro de 1929 à 1937.</i>		
<i>Dr Mirjana Gross: Hrvatska uoči aneksije Bosne i Hercegovine</i>	—	153
<i>Dr. Mirjana Gross, Kroatien am Vorabend der Annexion Bosniens und der Herzegovina</i>		
<i>Dr Bogumil Hrabak: Komiteti u jugoslovenskoj dobrovoljačkoj vojsci u Rusiji 1917. godine</i>	— — — — — — — —	277
<i>Др. Богумил Храбак: Комитеты в югославской армии в России в 1917 году</i>		
<i>Dr Bogdan Krizman: Pitanje međunarodnog priznanja jugoslavenske države 1919. godine</i>	— — — — — — — —	345
<i>Dr. Bogdan Krizman, The Problem of the international Recognition of the Yugoslav State</i>		

Stampano u pogonu štamparije Izdavačkog preduzeća
„Kultura“, Beograd, Makedonska 4.